

अध्याय एक

शोध परिचय

१.१ अध्ययनको पृष्ठभूमि

अनुसन्धान एक नयाँ कुराहरूको खोजी गर्ने व्यवस्थित र वैज्ञानिक प्रक्रिया हो । यसका माध्यमबाट नै मानव जातिले नयाँ-नयाँ कुराहरूको खोजी गर्दछन् । मानिस एक सामाजिक प्राणी हो । समाजमा सामाजिक भूमिका निर्वाह गर्नका साथै विभिन्न विचारहरूको आदान-प्रदान गर्न भाषाको आवश्यकता पर्दछ । भाषा मानवीय वस्तु भएकाले यसको प्रयोग समुदायका व्यक्तिहरूले सामुदायिक सञ्चारका लागि गर्दछन् । यो एक मानवीय र सामाजिक वस्तु भएकाले मानिसहरू एकले अर्काका विचारहरू आदान-प्रदान यसकै माध्यमबाट गर्दछन् । भाषाको आर्जन व्यक्तिले सबैभन्दा पहिले घर परिवारबाट गर्छ; त्यसपछि समाज र विद्यालयको शिक्षाबाट सिक्दछ । 'अन्य व्यक्तिद्वारा भाषाका माध्यमले व्यक्त गरिएका विचारलाई बुझ्नु 'आदान' हो भने आफ्ना विचार वा भावनालाई अरु समक्ष प्रस्तुत गर्नु 'प्रदान' हो । यही विचार आदान-प्रदानको एक सरल माध्यम नै भाषा हो' (पौडेल, २०६९ : १) । मानिसको उमेर र सामाजिक सम्पर्क विस्तार हुँदै जाँदा भाषाको पनि विकास हुँदै जान्छ र उक्त व्यक्ति आफूले सिकेको भाषामा निपूर्ण हुने गर्दछ । यसरी भाषा एक व्यक्तिका विचार अन्य व्यक्तिमा अभिव्यक्त गर्ने साधन हो ।

अनुवाद शब्द संस्कृतको 'वद्' धातुमा 'घञ्' प्रत्यय लागेर बनेको हो । 'वाद' धातुमा 'अनु' उपसर्ग लागेर अनु+वद्+घञ् मिलेर 'अनुवाद' शब्द बनेको हो । संस्कृतमा अनुवाद भन्नाले गुरुका भनाइलाई उनका चेलाद्वारा दोहोर्‍याउनु भन्ने अर्थ लाग्छ अर्थात् गुरुको भनाइलाई निर्धारित समयमा पुनः कथन गर्नु भन्ने हुन्छ । तर सामान्य अर्थमा अनुवाद भन्नाले कुनै एक भाषामा भएको पाठलाई अर्को भाषाको पाठमा रूपान्तरण गर्नु भन्ने बुझिन्छ । 'दुई भाषाबीच हुने सम्प्रेषणात्मक कार्यलाई नै अनुवाद भनिन्छ' (अधिकारी, २०७१ : ३) । अंग्रेजी भाषामा यसलाई ट्रान्सलेसन भनिन्छ । अनुवाद अध्ययनको विश्वमा वर्तमान समयमा निकै अपरिहार्य आवश्यकता रहेको छ । अनुवाद एक नवीन विधा भएकाले यसको इतिहास त्यति धेरै लामो छैन । वर्तमान

समयमा पश्चिमी मुलुकहरूमा यत्र अनुवादका माध्यमबाट अनुवाद कार्य धमाधम भएको पाइन्छ । युरोप, अमेरिका अर्थात् पश्चिमी मुलुकका विभिन्न विश्वविद्यालयहरूमा अनुवाद विषयको पठन-पाठन धेरै पहिलादेखि नै भएको पाइन्छ । यी देशहरूबाट नै यसको बीजारोपण भएको हो । त्यसपछि अनुवादसम्बन्धी विभिन्न विश्वविद्यालयमा अध्ययनका साथै अनुसन्धानात्मक कार्यहरू पनि भएका पाइन्छन् । यसको अध्ययन तथा अनुसन्धान कार्यको सुरुवात पूर्वबाट विस्तारै पश्चिमतिर पनि अगाडि बढ्दै गयो । यसै क्रममा यसको अध्ययन अनुसन्धान नेपालमा पनि हुन थाल्यो । नेपाल एक बहुभाषिक मुलुक हो । यो यस देशको पहिचान पनि हो । यस्तो मुलुकमा एक अर्काका बीचमा अन्तर्क्रिया गर्न मौखिक तथा लिखित अनुवादको खाँचो पर्दछ । नेपालमा विभिन्न समयमा सम्पन्न भएका राष्ट्रिय जनगणनाले फरक-फरक भाषिक तथ्याङ्क बाहिर ल्याएका छन् । वि. स. २०६८ सालको जनगणना अनुसार नेपालमा १२३ भाषा रहेका छन् । यही भाषिक विविधताका कारण नेपालले विश्व मानचित्रमा आफ्नो विशिष्ट स्थान बनाएको छ । नेपाली भाषाका पनि विभिन्न भाषिकाहरू रहेका छन् । विभिन्न विद्वान्हरूले यसलाई आ-आफ्नो तरिकाले वर्गीकरण गरेका छन् । नेपालमा यति धेरै भाषा भएको हुनाले यी विभिन्न भाषाहरू एक भाषिक वक्ताले अर्को भाषिक वक्ताको भाषा बुझ्नको लागि अनुवादको अपरिहार्य आवश्यकता पर्दछ ।

नेपालमा अनुवादको अध्ययन कहिलेबाट भयो भनी किटान गर्न सक्ने अवस्था छैन । यसका पछाडि अनुवाद र मौलिक लेखन बीचको भिन्नता हुनु, कतिपय अनूदित कृतिहरूमा अनुवादकको नाम र अनुवादको तिथिमिति उल्लेख नहुनु, अनुवादसम्बन्धी अध्ययन-अनुसन्धानको कमी हुनु आदि जस्ता यसका प्रमुख कारण रहेको कुरा गोविन्दराज भट्टराई अनुवादक बलराम अधिकारीले बताएका छन् । नेपालमा अनुवादको इतिहासलाई व्यवस्थित गर्ने क्रममा भट्टराई (इ. १९९७) ले ७०० वर्षको सीमा निर्धारण गरेका छन् । उनले नेपाली अनुवादको इतिहासलाई प्रारम्भिक काल (१३०७-१९२३), विकास काल (१९२४-२००७), आधुनिक काल (२००८-२०५८) र समसामयिक काल (२०५९ - हालसम्म) गरी चार चरणमा विभाजन गरेका छन् । अनुवादसम्बन्धी सन् १९९७ देखि त्रिभुवन विश्वविद्यालय, शिक्षाशास्त्र सङ्काय, नेपाली विभागमा

प्रायोगिक भाषाविज्ञानमा यसको पठन-पाठन कार्य हुँदै आएको पाइन्छ । शिक्षाशास्त्र सङ्काय अंग्रेजी विभाग अन्तर्गत स्नातकोत्तर दोस्रो वर्ष एवम् स्नातक तेस्रो वर्ष, मानविकी नेपाली विभागको स्नातकोत्तर दोस्रो वर्ष र मानविकी अंग्रेजी विभागको एमफिल दोस्रो सेमेस्टरमा अनुवाद अध्ययन पूर्ण विषयका रूपमा रहेको छ । नेपालमा विश्वविद्यालय तहमा अनुवादसम्बन्धी अनुसन्धानको थालनी गर्ने कार्य गोविन्दराज भट्टराईबाट भएको पाइन्छ । यो भन्दा पहिला पनि अनुसन्धानसम्बन्धी विभिन्न शोधखोज भएका पाइन्छन् । भट्टराईले हैदरावाद विश्वविद्यालयको 'सेन्टर अफ अप्लाइड लिङ्ग्विस्टिक्स एण्ड ट्रान्सलेशन स्टडिज' अन्तर्गत सन् १९९७ मा सम्पन्न 'इन अदर वर्डज : सेन्स भर्सेस वर्ड एज अ युनिट अफ ट्रान्सलेसन' शीर्षकको विद्यावारिधि तहको अनुसन्धानमा नेपाली अनुवादका क्षेत्रमा भएको पहिलो अनुसन्धान हो । उनले यस अनुसन्धानमा नेपाली कविताका बहुअनुवादको गहिरो र विस्तृत विश्लेषण गरेका छन् । यस पश्चात् २०५६ मा शिक्षाशास्त्र सङ्काय, अंग्रेजी विभाग अन्तर्गतको स्नातकोत्तर तहको पाठ्यक्रममा अनुवाद अध्ययनले औपचारिक रूपमा प्रवेश पाएको देखिन्छ । बलराम अधिकारीद्वारा २०६० मा सम्पन्न यस शोधकार्य पश्चात् यस विभागमा हालसम्म पचासभन्दा बढी अनुवादसम्बन्धी शोधकार्यहरू सम्पन्न भएका छन् । लुईटेलको पछिल्लो अध्ययन अनुसार अप्रिल २०१० सम्ममा केन्द्रीय क्याम्पस कीर्तिपुरमा ४० भन्दा बढी र महेन्द्ररत्न क्याम्पस ताहाचलमा ७ वटा शोधपत्र लेखिएको जानकारी गराएका छन् । हाल यस विषयको विद्यावारिधि तहमा पनि पठन-पाठनका साथै अनुसन्धान पनि भएको पाइन्छ ।

यस आधारमा अनुवादसम्बन्धी विभिन्न अध्ययन अनुसन्धान भएका छन् र नेपाली भाषामा लेखिएका विभिन्न कृति (मुनामदन, शिरीषको फूल, मसान, कर्तव्य आदि) हरूमा यससम्बन्धी अनुवाद कार्यहरू भएका पाइन्छन् । यसै क्रममा गुरुप्रसाद मैनालीद्वारा लिखित 'नासो' कथासंग्रह अन्तर्गत रहेर 'परालको आगो' कथालाई बभ्काडी भाषामा अनुवाद गरिएको छ । बभ्काडी भाषा यस भन्दा पहिला भाषा नभई ओरपश्चिम भाषिकाका रूपमा रहेको थियो । वि. स. २०६८ सालको जनगणनामा यसलाई भाषाका रूपमा मानेको छ । यस भाषामा सर्वप्रथम जयपृथ्वीबहादुर सिंहले 'अक्षराङ्क शिक्षा' लेखेपछि अध्ययन अनुसन्धान भएको पाइन्छ । हाल यस भाषामा त्रिभुवन

विश्वविद्यालय र महेन्द्ररत्न क्याम्पस ताहाचलबाट विभिन्न अनुसन्धानात्मक कार्यहरू भएका छन् । यस कृतिलाई बभाडी भाषामा अनुवाद गरी त्यसको विभिन्न कोणबाट व्याख्या विश्लेषण गर्ने कार्य प्रस्तुत शोधकार्य मार्फत गरिएको छ । ‘नासो’ कथासङ्ग्रहमा सङ्ग्रहीत ‘परालको आगो’ कथालाई प्रायोगिक भाषाविज्ञानका विविध आयामहरूका आधारमा अध्ययन अनुसन्धान गरिएको छ । प्रायोगिक भाषाविज्ञानका विविध आयामहरूमध्ये अनुवाद अध्ययन पनि एक हो । यसले द्विपक्षीय भाषिक सम्प्रेषणमा जोड दिने भएकाले यससँग सम्बन्धित अध्ययन गर्नु आवश्यक देखिन्छ ।

भाषाले सम्प्रेषणमा जोड दिने भएकाले एउटै कृतिलाई विभिन्न भाषाभाषीमा रूपान्तरण गर्नु आवश्यक देखिन्छ । बभाड जिल्लाका विभिन्न क्षेत्रहरूमा बोलिने भाषालाई नै बभाडी भाषा भनिन्छ । यस क्षेत्रमा प्रयोग गरिने भाषाको भाषिक व्यवस्था अलग्गै रहेको छ । बभाडी भाषामा उक्त कृतिलाई अनुवाद गरी त्यस क्षेत्रका मानिसहरूमा उक्त कथालाई आफ्नै भाषामा पढेर मनोरञ्जन प्रदान गर्न, उक्त जिल्लाको भाषिक, सामाजिक र सांस्कृतिक पक्षको बारेमा जानकारी राख्ने जो कोहीका लागि यस शोधकार्यले प्रत्यक्ष रूपमा सहयोग गर्नेछ ।

तसर्थ अनुवाद सिद्धान्तका आधारमा ‘परालको आगो’ कथामा व्यक्त विचार र भाव पक्षलाई जस्ताको त्यस्तै बभाडी भाषामा अनुवाद गरिएको छ । साथै अनुवादका विभिन्न प्रकार, सिद्धान्त र सांस्कृतिक शब्दहरूको अनुवाद गरी प्रस्तुत शोधकार्यलाई सम्पन्न गरिएको छ ।

१.२ समस्याको कथन

शोधको विषय वा शीर्षकमा उल्लिखित कुराको अध्ययन नै शोधको मूल समस्या हो । शोधपत्रको समाधान गर्ने विषय नै समस्याका रूपमा रहेको हुन्छ । आफूले अध्ययन गर्न लागेको विषयलाई नै समस्याका रूपमा प्रस्तुत गरिन्छ । मूल समस्यामा नै पूरक रूपमा शोध प्रश्नहरू रहेका हुन्छन् । यसरी समस्या कथन समाधान गर्ने खालको हुनुपर्दछ । यस समस्या कथनले कुनै पनि अनुसन्धानको उद्देश्य र शोधपत्रको रूपरेखालाई पनि निर्देशित गरेको हुन्छ । भाषाका माध्यमबाट नै मानव जातिले एकले अर्काका विचारहरूको सम्प्रेषण गर्ने गर्दछन् । यस्ता

विचारहरू साटासाट गर्ने क्रममा मानिसले एकले बोलेको भाषा अन्य व्यक्तिले पनि सहज रूपमा बुझ्नको लागि अनुवादको आवश्यकता पर्दछ। अनुवाद भनेको एक भाषाका लिखित वा मौखिक विचारलाई अर्को भाषामा प्रस्तुत गर्नु हो। यस शीर्षकमा समस्याका रूपमा नेपाली भाषामा लेखिएको कृतिलाई बङ्गाली भाषामा अनुवाद गर्न रहेको छ। यस अन्तर्गत 'नासो' कथासंग्रहमा रहेको 'परालको आगो' कथालाई बङ्गाली भाषामा अनुवाद गर्दा आइपर्ने समस्याको बारेमा अध्ययन अनुसन्धान गरिएको छ।

अनुवादसम्बन्धी यस विभागबाट यो एक नवीन शीर्षक भएकाले यससँग सम्बन्धित शीर्षकहरूमा यस भन्दा पहिला कुनै पनि अनुसन्धान कार्य नभएकाले यस्ता विषयहरू पनि समस्याका रूपमा आउन सक्छन्; किनकि यससँग सम्बन्धित आवश्यक सामग्रीहरू सङ्कलन गर्दा विभिन्न किसिमका समस्याहरू उत्पन्न हुने गर्दछन्। अनुवाद आफैमा एक जटिल कार्य भएकाले यसको अध्ययन अनुसन्धानको क्रममा आइपर्ने समस्यालाई नै यहाँ प्रस्तुत गरिएका छन्। प्रस्तुत शोधकार्यका समस्याहरू निम्नानुसार रहेका छन् :

- (क) 'परालको आगो' कथालाई बङ्गाली भाषामा अनुवाद गरी कसरी भाषिक सम्पादन गर्न सकिन्छ ?
- (ख) 'परालको आगो' कथामा प्रयुक्त सांस्कृतिक शब्दहरूको अनुवाद कसरी गर्न सकिन्छ ?
- (ग) अनुवाद सिद्धान्तका आधारमा 'परालको आगो' कथाको व्याख्या विश्लेषण के-कसरी गर्न सकिन्छ ?

१.३ शोधकार्यको उद्देश्य

यस शोधकार्यको मूल उद्देश्य 'परालको आगो' कथालाई बङ्गाली भाषामा अनुवाद गरी त्यसको भाषिक सम्पादन गर्नु रहेको छ भने अन्य उद्देश्यहरू निम्नलिखित रहेका छन् :

१. 'परालको आगो' कथालाई बङ्गाली भाषामा अनुवाद गरी भाषिक सम्पादन गर्नु,
२. 'परालको आगो' कथामा प्रयुक्त सांस्कृतिक शब्दहरूको अनुवाद गर्नु,

३. अनुवाद सिद्धान्तका आधारमा 'परालको आगो' कथाको व्याख्या विश्लेषण गर्नु ।

१.४ अध्ययनको औचित्य

जुनसुकै अनुसन्धानात्मक कार्यहरूले सम्बन्धित विषय क्षेत्रका विषयवस्तुको बारेमा जानकारी दिनका लागि महत्त्वपूर्ण भूमिका खेलेको हुन्छ । पूर्वकार्यको समीक्षाका आधारमा प्रस्तुत शोधकार्यको अध्ययन के-कसरी मौलिक र आवश्यक हुनेछ र यसबाट शोध अध्ययन परम्परामा के-कस्तो आयाम थपिनेछ भन्ने कुरा दर्साई सान्दर्भिक हुने कुराको पुष्टि गरिन्छ र यसबाट कुन-कुन क्षेत्रमा के-कस्तो योगदान पुग्ने तथा को-कसले के-कस्तो लाभ लिन सक्छन् भन्ने कुरा खुलाई उपादेयतालाई पनि प्रस्ट्याउनु पर्दछ । नेपाल एक बहुभाषिक, बहुजाति र बहुसांस्कृतिक पहिचान भएको मुलुक हो । यस शोधपत्रको अध्ययनबाट पाठ्यक्रम विकास केन्द्रलाई बभाडी भाषाको स्थानीय पाठ्यक्रम र पाठ्यपुस्तक निर्माण गर्न सहयोग मिलेछ । त्रिभुवन विश्वविद्यालय, शिक्षाशास्त्र सङ्काय, अन्तर्गतको नेपाली भाषा शिक्षा विभागबाट अनुवादसम्बन्धी अध्ययन अनुसन्धान गर्ने शोधार्थीहरूलाई यस अनुसन्धानबाट सहयोग मिलेछ । त्यस्तै यस अध्ययनले 'परालको आगो' कथालाई आफ्नै शब्दमा तथा बभाडी भाषामा बुझ्न र लेख्न प्रेरित गर्नेछ । बभाडी भाषामा भएका शब्दहरूलाई के-कसरी अनुवाद गर्न सकिन्छ भन्ने कुराको पनि जानकारी प्राप्त हुनेछ । साथै यस शोधपत्रबाट अनुवादसम्बन्धी प्रायोगिक र सैद्धान्तिक जानकारी प्राप्त गरी अन्य अनुवादसम्बन्धी काम गर्ने शोधकर्ताहरूका लागि यस अनुसन्धानबाट सहयोग मिलेछ । यस अध्ययनले बभाडी भाषासम्बन्धी जानकारी दिनका साथै उक्त कथालाई बभाडी भाषीहरूले आफ्नै भाषाका मौलिक शब्दहरूको प्रयोग गरी लेखिएको यस कथालाई अध्ययन गर्ने अवसर पाउँनेछन् । विशेषतः बभाडीबासीहरूलाई यस अनुसन्धानले सहयोग प्रदान गर्नका साथै आगामी अनुसन्धानकर्ताहरूका लागि यस अनुसन्धान मार्फत थप सहयोग पुग्ने भएकाले यो अनुसन्धान औचित्यपूर्ण रहेको छ ।

१.५ अध्ययनको सीमाङ्कन

शोधकार्यमा कुन-कुन कुरा समेट्ने र कुन-कुन कुरालाई नसमेट्ने भन्ने कुरा नै अध्ययनको सीमाङ्कन हो । शोधकार्यमा के-के कुराको अध्ययन गर्ने र के-के नगर्ने हो भन्ने कुरा शोधकर्ताले खुलाउनु पर्दछ । शोधकार्यका सीमालाई स्पष्ट पार्न सकिएन भने यो निश्चित गन्तव्यमा पुग्न सक्दैन । त्यसैले यसका सीमा निर्धारण गर्नुपर्दछ । ज्ञानका विभिन्न क्षेत्रहरू रहेका हुन्छन् । हरेक क्षेत्रका विषयवस्तुले आ-आफ्नो क्षेत्रको ज्ञान प्रदान गर्ने भएकाले प्रस्तुत शोधकार्यको शीर्षक 'परालको आगो' कथालाई बभाडी भाषामा अनुवाद गर्नु रहेको छ । यो अध्ययनकार्य बभाडी जिल्लाका दुर्गाथली गाउँपालीका, छबिस पाथिभेरा गाउँपालीका र पूर्वमा सुर्मा गाउँपालीका, उत्तरमा बुंगल नगरपालीका, दक्षिणमा थलारा गाउँपालीका र पश्चिममा केदारस्युँ गाउँपालीकामा बोलिने बभाडी मातृभाषासँग सम्बन्धित छ । तसर्थ उक्त शोधकार्यलाई निम्नलिखित सीमामा केन्द्रित रही अध्ययन अनुसन्धान गरिएको छ :

- (क) प्रस्तुत शोधपत्र गुरुप्रसाद मैनालीको 'नासो' कथासङ्ग्रह अन्तर्गत 'परालको आगो' कथालाई बभाडी भाषामा अनुवाद गरी त्यसको भाषिक सम्पादन गर्नुमा मात्र सीमित रहेको छ ।
- (ख) प्रस्तुत शोधपत्र 'परालको आगो' कथामा प्रयुक्त सांस्कृतिक शब्दहरूको अनुवाद गर्नुमा मात्र सीमित रहेको छ ।
- (ग) 'परालको आगो' कथालाई अनुवाद सिद्धान्त अन्तर्गत अनुवादका प्रकार र मान्यताका आधारमा व्याख्या विश्लेषण गर्नुमा मात्र सीमित रहेको छ ।

१.६ अध्ययनको रूपरेखा

शोधपत्रको संरचनालाई सङ्गठित रूपमा प्रस्तुत गर्नका लागि विभिन्न अध्याय, शीर्षक र उपशीर्षकमा प्रस्तुत गर्ने कार्यलाई नै अध्ययनको रूपरेखा भनिन्छ । प्रस्तुत अध्ययनको रूपरेखा निम्नानुसार रहेको छ :

अध्याय एक : शोध परिचय

अध्याय दुई : पूर्वकार्यको पुनरावलोकन र सैद्धान्तिक अवधारणा

अध्याय तिन : अध्ययन विधि र प्रक्रिया

अध्याय चार : 'परालको आगो' कथालाई बङ्गाडी भाषामा अनुवाद गरी त्यसको भाषिक सम्पादन

अध्याय पाँच : 'परालको आगो' कथामा प्रयुक्त सांस्कृतिक शब्दहरूको अनुवाद

अध्याय छ : अनुवाद सिद्धान्तका आधारमा 'परालको आगो' कथाको व्याख्या विश्लेषण

अध्याय सात : सारांश, निष्कर्ष र उपयोगिता

सन्दर्भ सूची

परिशिष्ट

व्यक्तिवृत्त ।

अध्याय दुई

पूर्वकार्यको पुनरावलोकन र सैद्धान्तिक अवधारणा

प्रायोगिक भाषाविज्ञानका विभिन्न शाखाहरू रहेका हुन्छन् । ती विभिन्न शाखामध्येको एउटा शाखा अनुवाद पनि हो । यसले अनुवादसम्बन्धी जानकारी दिने कार्य गर्दछ । मानिसका लागि भाषा अपरिहार्य भएकाले यसको प्रयोग पनि वर्तमान समयमा सबैका लागि अनिवार्य भएको छ । कुनै एउटा भाषामा भएका सामग्रीलाई त्यसको मूलभाव नबिग्रने गरी कुनै अर्को भाषामा गरिने रूपान्तरण नै अनुवाद हो । बदलिँदो विश्व परिवेशमा एक ठाउँबाट अर्को ठाउँमा जानका लागि त्यस ठाउँको भाषा जान्नको लागि अनुवाद अति नै आवश्यक रहेको छ ।

अनुसन्धानका सिलसिलामा सम्बन्धित विषयमा सम्पन्न गरिएका कार्यका पुस्तक, शोध प्रतिवेदन, पत्रपत्रिका, लेखरचना आदिको व्यवस्थित रूपमा अध्ययन गरी ती सबै कार्यको क्रमबद्ध समीक्षा गर्नु नै सम्बन्धित साहित्यको अध्ययन हो । शोधकर्ताले शोधकार्यको आरम्भ गर्दा आफूले शोध गर्न चाहेको विषयमा त्यसपूर्व के-कति अध्ययन, खोज, अनुसन्धान तथा प्रकाशन कार्य भएका छन् भन्ने कुराको जानकारी प्राप्त गर्नका लागि खोजिएका सामग्रीलाई नै पूर्वकार्यको समीक्षा भनिन्छ । प्रस्तुत शोधकार्यसँग सम्बन्धित पूर्वकार्यको समीक्षा अन्तर्गत पुस्तक समीक्षा र शोधकार्यको समीक्षा यस प्रकार गर्न सकिन्छ :

२.१ पुस्तकको समीक्षा

अधिकारी (२०६२) द्वारा लिखित *सामाजिक र प्रायोगिक भाषाविज्ञान* नामक पुस्तकमा अनुवादको परिचय, महत्त्व, अनुवाद विज्ञान, अनुवादका प्रकार, अनुवादको आदर्श स्थिति, अनुवाद प्रक्रिया, अनुवादका समस्या र अनुवादमा भाषाशिक्षणको उपयोगिता के-कस्तो रहेको छ भन्ने कुराको बारेमा उल्लेख गरिएको छ । यस पुस्तकको अध्ययनबाट अनुवादसम्बन्धी जानकारी हुनुका साथै अनुवादका प्रकार र यसको आचित्यबारे पनि स्पष्ट रूपमा उल्लेख गरिएको छ ।

भट्टराई (२०६४) द्वारा लिखित *अनुवाद अध्ययन परिचय* भन्ने पुस्तक प्रकाशित गरिएको छ । वि. स. २००४ मा अंग्रेजीमा प्रकाशित 'एन इन्ट्रोडक्सन टु ट्रान्सलेसन स्टडिज' लाई बलराम अधिकारीले यस कृतिको अनुवाद गरेका छन् । यसले नेपालमा अनुवाद अध्ययनलाई संस्थागत रूपमा विकास गर्न महत्त्वपूर्ण भूमिका खेलेको पाइन्छ । अनुवादसम्बन्धी शोधकार्य गर्ने पहिला व्यक्ति नै भट्टराई हुन् । यसमा अनुवाद अध्ययन, यसको महत्त्व, अनुवादका प्रचलित सिद्धान्तहरू, अनुवाद प्रक्रिया र अनुवाद मूल्याङ्कन जस्ता सैद्धान्तिक कुराहरूको बारेमा चर्चा गरिएको छ । यसका साथै उनले असल अनुवादकमा हुनुपर्ने गुणहरू, भाषाशिक्षणमा अनुवादको पुनरागमन कार्यशाला अनुवाद अभ्यास विषयमा केन्द्रित रही उक्त पुस्तक तयार पारिएको छ । यस पुस्तकले अनुसन्धान कार्यलाई अनुवादसम्बन्धी सैद्धान्तिक कुराको बारेमा जानकारी दिने हुनाले यस शोधकार्यका लागि यो पुस्तक निकै उपयोगी रहेको छ ।

भण्डारी र अन्य (२०६८) द्वारा *प्रायोगिक भाषाविज्ञानका प्रमुख आयामहरू* पुस्तक प्रकाशित गरिएको छ । यस पुस्तकको अध्याय पाँचमा अनुवाद अध्ययन शीर्षक राखिएको छ । जसमा अनुवादको परिचय र परिभाषा, अनुवादका प्रक्रियाहरू, अनुवादसम्बन्धी विभिन्न विद्वान्हरूले उल्लेख गरेका मान्यताहरू उल्लेख गरिएका छन् । यस पुस्तकबाट अनुसन्धानकर्तालाई अनुवादसम्बन्धी सैद्धान्तिक कुराको जानकारी लिन सहयोग पुग्नेछ । यसमा अनुवादका समस्या, भाषाशिक्षण र अनुवाद बीचको सम्बन्ध, अनुवादले भाषाशिक्षणमा के-कस्तो सहयोग पुऱ्याउँछ भन्ने कुराको जानकारी समेत प्रदान गर्ने भएकाले यस पुस्तकको उल्लेख औचित्यपूर्ण देखिन्छ ।

पौडेल (२०६९) द्वारा लिखित *प्रायोगिक भाषाविज्ञानका आयामहरू* पुस्तक प्रकाशित भएको छ । यस पुस्तक अर्न्तगत अध्याय पाँचमा अनुवाद अध्ययन शीर्षक राखी अनुवादको परिचय, अनुवादका गुण, प्रकारहरू र प्रक्रियाहरू उल्लेख गर्नुका साथै अनुवाद र भाषाशिक्षण बीचको सम्बन्धबारे स्पष्ट पारेका छन् । यस अध्ययनले प्रस्तुत शोधकार्यमा अनुवादसम्बन्धी सैद्धान्तिक र भाषाशिक्षणमा यसको उपयोगितासम्बन्धी जानकारी प्राप्त गर्न सहयोग पुग्नेछ ।

अधिकारी (२०७१) द्वारा *अनुवाद सिद्धान्त र प्रयोग* पुस्तक लेखिएको छ । यस पुस्तकमा अनुवादसम्बन्धी सैद्धान्तिक, ऐतिहासिक एवम् समसामयिक विश्लेषण गरिएको छ । यसमा अनुवादको परिभाषा, अनुवादको वर्गीकरण अन्तर्गत स्रोत पाठका आधारमा, अनुवाद विधिका आधारमा, अनुवादकर्ताका आधारमा वर्गीकरण गरिएको छ । यस अन्तर्गत उनले अनुवाद सिद्धान्तहरूको पनि उल्लेख गरेका छन् । यसबाट पनि अनुसन्धानकर्तालाई अनुवादसम्बन्धी सैद्धान्तिक ज्ञान, अनुवादका विधि तथा प्रक्रियाको बारेमा धारणा स्पष्ट गराउनमा सहयोग पुग्ने देखिन्छ । नेपाल जस्तो बहुभाषिक देशमा अनुवादको स्थान र भूमिका नेपाली अनुवाद साहित्यको वर्तमान स्थितिको बारेमा स्पष्ट पारेका छन् । तसर्थ यस पूर्वकार्यको अध्ययनले प्रस्तुत शोधकार्यमा अनुवादसम्बन्धी विधि प्रक्रिया र सामग्री सङ्कलन गर्ने तरिकाहरूको बारेमा आवश्यक जानकारी प्राप्त गर्न समेत सहयोग पुग्ने देखिन्छ ।

बन्धु (२०७३) द्वारा *भाषाविज्ञान (सिद्धान्त र प्रयोग)* पुस्तक प्रकाशित गरिएको छ । उक्त पुस्तकमा अनुवाद अध्ययन अलग्गै शीर्षक दिएर अनुवादको अर्थ र परिभाषा, अनुवादका प्रकार, अनुवाद कला, कौशल वा विज्ञान, अनुवाद सिद्धान्तका मुख्य तिन धारणा, अनुवाद प्रक्रिया, अनुवादका समस्या र अनुवादका पाठक शीर्षक दिएर यसको उल्लेख गरिएको छ । यस पुस्तकमा अनुवादका तिन वटा पाठकको चर्चा गरिएको छ । मूल भाषाको पाठक, लक्ष्य भाषाको पाठक र दुवै भाषाको पाठक गरी तिनको व्याख्या विश्लेषण गरिएको छ ।

यसरी पूर्वकार्यको समीक्षा अन्तर्गत पुस्तकको पुनरावलोकन अन्तर्गत अनुवादसम्बन्धी सैद्धान्तिक परिचय थाहा पाउन सकिन्छ । साथै यसको विश्लेषणबाट अनुवादको परिचय, प्रकार र विभिन्न सिद्धान्तकारले प्रतिपादन गरेका सिद्धान्तहरू थाहा पाउन सकिने र भाषा शिक्षणमा अनुवादको महत्त्व किन रहन्छ भन्ने कुरा पनि पत्ता लगाउन सकिन्छ ।

२.२ शोधकार्यको समीक्षा

बोहरा (२०६२) द्वारा 'बझाडी भाषिका र स्तरीय नेपाली भाषाको व्यतिरेकी विश्लेषण' शीर्षकमा शोधकार्य गरिएको छ । यस अध्ययनमा शोधकर्ताले बझाडी भाषिका र स्तरीय नेपाली भाषाका

बीच पाइने समानता र असमानताबारे उल्लेख गरिएको छ । यस अध्ययनमा शोधकर्ताले बभाडी भाषीले स्तरीय नेपाली सिक्दा गर्ने त्रुटिका क्षेत्रहरू के-के रहेका छन्, स्तरीय नेपालीका सापेक्षतामा बभाडी भाषिकाका विशेषताहरू के-कस्ता रहेका छन् भन्ने जस्ता प्रश्नलाई समस्याको रूपमा लिएर उक्त समस्यालाई उद्देश्यको रूपमा समाधान गर्ने प्रयास गरिएको छ । यसमा स्तरीय नेपाली भाषाको सिकाइमा आइपर्ने समस्याहरू पत्ता लगाउने उद्देश्य राखिएको पाइन्छ । उक्त अध्ययनको नमूना छनोटको रूपमा स्याँडी, खिरातडी, सुनकुडा र देउलेख गाविसलाई छानेका छन् । उनले आफ्नो शोधपत्रमा उच्चारणमा फरकपन देखिए पनि व्याकरणिक व्यवस्थामा भने नेपाली भाषा र बभाडी भाषामा त्यति विभेद नरहेको कुरा निष्कर्ष निकालेका छन् ।

सोती (२०६५) द्वारा बभाडी भाषिका अध्ययन शीर्षकमा शोधकार्य गरिएको छ । उक्त शोधपत्रमा बभाडी भाषाको सामान्य परिचय, बभाडी भाषाका स्वर र व्यञ्जन वर्णको उच्चारण व्यवस्थाको सामान्य चिनारी, स्तरीय नेपालीका सन्दर्भमा बभाडी भाषिकाका शब्दवर्ग र सीमित रूपमा केही व्याकरणिक कोटीको मात्र उल्लेख गरिएको छ ।

खड्का (२०६५) द्वारा बभाडी भाषिकाको रूपान्तरण प्रक्रियाको अध्ययन शीर्षकमा शोधकार्य गरिएको छ । यस शोधपत्रमा स्तरीय नेपाली भाषाका सन्दर्भमा बभाडी भाषिकाको सामान्य परिचय र बभाडी भाषाका मौलिक शब्दहरूका बारेमा उल्लेख गरिएको छ । साथै बभाडी भाषिकाको रूपान्तरण प्रक्रियाको पनि अध्ययन गरिएको छ । यस अध्ययनमा बभाड जिल्लाका मालुमेला, मटेला, कोट भैरव, पौवागढी र लुयाटा गाविसमा प्रचलित शब्दहरूको सङ्कलन गरिएको छ । त्यस्तै स्तरीय नेपाली भाषासँग बभाडी भाषिका निकट देखिए पनि केही मौलिक विशेषताहरू यस भाषामा रहेको निष्कर्ष उनले निकालेका छन् । व्याकरणात्मक कोटीको भने सामान्य रूपान्तरण बाहेक तुलनात्मक तथा व्यतिरेकी अध्ययन गरेको पाइँदैन ।

रोकाया (२०६६) द्वारा 'बभाडी भाषिका र नेपाली भाषाका व्याकरणिक कोटीको तुलनात्मक अध्ययन' शीर्षकमा अध्ययन गरिएको छ । यस शोधपत्रमा बभाडी भाषिका र नेपाली भाषाका

बीचमा रहेको भिन्नता छुट्याइएको छ । साथै बभाडी भाषाका विशेषताहरू र बभाडी भाषा र नेपाली भाषाका व्याकरणिक कोटिहरूका बीचमा तुलनात्मक अध्ययन गरिएको छ । साथै यसमा बभाड जिल्लाका सैनपसेला, चौधारी, लेकगाउँ र मौलाली गाविसलाई समेटेर व्याकरणिक कोटिहरूको नेपाली भाषासँग तुलनात्मक रूपमा प्रस्तुत गरी व्याख्या विश्लेषण गरिएको छ । यस अध्ययनबाट नेपाली भाषा र बभाडी भाषाबीच खासै अन्तर नरहेको उल्लेख गरिएको छ र अध्ययनमा उनले बभाडी भाषाका शब्दभण्डारको अध्ययनलाई समेटिएको छैन ।

चलाउने (२०६९) द्वारा 'बभाड छविस क्षेत्रमा प्रचलित शब्दभण्डारको अध्ययन' शीर्षकमा अध्ययन गरिएको छ । यसमा उनले उक्त क्षेत्रमा प्रचलित शब्दहरूको मौलिक विशेषता पत्ता लगाउनु, प्रचलित शब्दावलीको सङ्कलन र वर्गीकरण गर्नु, ती शब्दले व्यक्त गर्ने अर्थ, स्तरीय नेपाली भाषाका शब्दले व्यक्त गर्ने अर्थका बीचको समानता र भिन्नता पत्ता लगाउनु, तत् क्षेत्रमा प्रचलित शब्दभण्डारले स्तरीय नेपाली भाषा शिक्षणमा पार्ने प्रभावको अध्ययन गर्नु, छविस क्षेत्रमा प्रचलित शब्दभण्डारका भिन्नता पत्ता लगाउनु यस शोधकार्यका उद्देश्य रहेका छन् । यस अन्तर्गत नमूनाका रूपमा छविस क्षेत्रका ब्यासी, कँडेलका साथै आसपासका लेकगाउँ, सैनपसेला, चौधारी आदि गाविसलाई नमूनाका रूपमा छनोट गरी उक्त क्षेत्रका मौलिक र केही स्तरीय नेपाली भाषासँग ध्वन्यात्मक, रूपात्मक र उच्चारणगत थोरै भिन्नता भएको कुरा उल्लेख गरिएको छ ।

सिंह (२०६९) द्वारा 'कक्षा नौ मा अध्ययनरत बभाडी मातृभाषी विद्यार्थीहरूले स्तरीय नेपाली भाषाको सिकाईमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन' शीर्षकमा शोधपत्र तयार पारिएको छ । यस शोधपत्रका उद्देश्य कक्षा नौ मा अध्ययनरत बभाडी मातृभाषी विद्यार्थीहरूले स्तरीय नेपाली भाषाको सिकाईमा गर्ने व्याकरणिक कोटि सम्बन्धी त्रुटिहरूको पहिचान गर्नु, उक्त त्रुटिका कारणहरू पत्ता लगाउनु र प्राप्त निष्कर्षका आधारमा उक्त त्रुटिहरू निराकरणका लागि सुझावहरू प्रस्तुत गर्नु रहेका छन् । यस शोधकार्यमा जनसङ्ख्या निर्धारण र नमूना छनोट अन्तर्गत क्षेत्र नं एकका चैनपुर, रिठापाटा, लुयाँटा, सुबेडा र हेमन्तवाडा गाविसका पाँचवटा सामुदायिक विद्यालयलाई छानिएको छ । यसमा उद्देश्यमूलक नमूना छनोट विधिको अवलम्बन गरिएको छ । प्रस्तुत शोधकार्यमा कक्षा नौ मा अध्ययनरत बभाडी मातृभाषी विद्यार्थीहरूले स्तरीय नेपाली

भाषा सिकाईमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन गर्ने सिलसिलामा उपलब्ध स्रोत, साधन र समयका आधारमा व्याकरणिक कोटिसम्बन्धी त्रुटिहरूको अध्ययनमा मात्र केन्द्रित छ ।

यसरी शोधकार्यको पुनरावलोकनले बम्हाडी भाषामा हालसम्म के-कति अनुसन्धानहरू भएका छन् भन्ने कुराको बारेमा थाहा पाउन सकिन्छ । उक्त अनुसन्धानात्मक कृतिबाट स्तरीय नेपाली र बम्हाडी भाषाबीचको भाषिक अन्तर के-कस्तो रहेको छ भन्ने कुराहरू पनि पत्ता लगाउन सकिन्छ । यस्ता शोधकार्यहरू हालसम्म कुन-कुन क्षेत्रमा सम्पन्न गरिए भन्ने कुरा पनि थाहा पाउन सकिन्छ । साथै माथि उल्लिखित कृतिहरू माफत बम्हाड जिल्लाको संक्षिप्त परिचय पनि थाहा पाउन सकिन्छ र अनुसन्धानसम्बन्धी हालसम्म भएका अनुसन्धानहरू के-कति रहेका छन् भन्ने विषयमा पनि थाहा पाउन सकिन्छ ।

२.२.१ बम्हाडी भाषाको परिचय

नेपाल एक बहुभाषिक मुलुक हो । मूलतः चार भाषापरिवारका भाषाहरू नेपालमा बोलिन्छन्; जसअन्तर्गत भारोपेली, भोटबर्मेली, द्रवीडेली र आग्नेली भाषापरिवार पर्दछन् । नेपाली भाषा भारोपेली भाषा अन्तर्गत पर्ने भाषा हो । नेपालको सुदूरपश्चिमाञ्चल विकास क्षेत्रको सेती अञ्चलमा चारवटा जिल्लाहरू बम्हाड, बाजुरा, अछाम र डोटी पर्दछन् । बम्हाड जिल्लाका विभिन्न ठाउँमा बोलिने भाषा नै बम्हाडी भाषा हो । वि. स. २०५८ को जनगणनाले बम्हाड, अछाम, बाजुरा, बैतडी र डडेल्धुरा जिल्लामा बोलिने भाषालाई भाषिकाको रूपमा उल्लेख गरिएको भए पनि वि. स. २०६८ को राष्ट्रिय जनगणना अनुरूप उल्लिखित जिल्लाका भाषिकालाई भाषाका रूपमा मान्दै नेपालमा बोलिने भाषाहरू जम्मा १२३ रहेका छन् । वि. स. २०६८ सालको राष्ट्रिय जनगणना अनुसार बम्हाडी भाषा बोल्ने मानिसहरूको जम्मा सङ्ख्या ६७,५८१ रहेको छ । दुई वटा निर्वाचन क्षेत्र, १२ वटा गाउँपालीका रहेको यस जिल्लाको सदरमुकाम चैनपुर हो । यहाँ जयपृथ्वी नगरपालीका र बुंगल नगरपालीका गरी दुई वटा नगरपालीका रहेका छन् । शैक्षिक, आर्थिक र अन्य विविध कारणले यस जिल्लाका कतिपय बासिन्दाहरू कैलाली, कञ्चनपुर, डडेल्धुरा र अन्य जिल्ला लगायत देश भित्र र बाहिर पनि बसोबास गर्दछन् । ९९ प्रतिशत हिन्दूहरूको

बाहुल्यता रहेका यस जिल्लामा जातजातिका हिसाबले जप्रेल, कडायत, बुढा, रोकाया, जोशी, रावल, बोहरा, मल्ल, सिंह, थापा, भण्डारी, पुजारा, कुँवर, धामी, जाग्री, महत, अवस्थी, दमाई, कामी, चलाउने, दौल्याल, ओड, सार्की, चन्द्र, सुनार, बाग आदि जातका मानिसहरूको बसोबास रहेको पाइन्छ ।

विविध भौगोलिक वनावटका कारण यस क्षेत्रको हावापानी पनि फरक-फरक खालको रहेको छ । ग्रीष्म ऋतुमा अधिकांश ठाउँहरूमा मौसममा एकरूपता आए पनि हिउँदको समयमा भने निकै चिसो हुने गर्दछ । अनेक खोलानाला, ताल तलैया तथा विभिन्न रमणीय स्थल भएको यस जिल्लाको प्रमुख नदी सेती हो । यस जिल्लाका प्रसिद्ध ठाउँहरूमा सुर्मा सरोवर ताल, राम मन्दिर, सैपाल हिमाल, उराई भञ्ज्याङ्ग, दुर्गा देवीको मन्दिर, सुर्मा देवीको मन्दिर, मष्टा देवीको मन्दिर, खप्तड क्षेत्र लगायत अन्य थुप्रै रमणीय स्थलहरू रहेका छन् । यस जिल्लाको सबैभन्दा उचाईमा काँडा र समुन्द्री सतहबाट सबैभन्दा नजिक रहेको स्थान देउरा हो ।

बालकृष्ण पोखरेलका अनुसार बभाडी भाषालाई भाषा नमानी ओरपश्चिमा वर्गमा पर्ने प्रमुख तिन भाषिका बभाडी, बाजुरेली र अछामी भाषिका मध्ये बभाड जिल्ला भरीका सम्पूर्ण क्षेत्रमा बोलिने भाषालाई नै बभाडी भाषा भनिएको पाइन्छ । वि. स. २०६८ सालको जनगणना अनुसार यस भाषिकालाई भाषाका रूपमा मान्यता प्रदान गरिएको छ । बभाडी भाषा जिल्लाका सम्पूर्ण क्षेत्रमा एकनासले बोलेको पाइँदैन । जिल्लाभित्र बसोबास गर्ने विविध जातजाति तथा तिनीहरूको धर्म, लिङ्ग, भौगोलिक, राजनितिक, सांस्कृतिक, आर्थिक, शैक्षिक आदि कारणले पनि एउटै बभाडी भाषाका विविध रूप हुन गएको अनुमान गर्न सकिन्छ । यस जिल्लामा बोलिने भाषाहरूमध्ये शोधकर्ताले तोकेको अध्ययन स्थल र सदरमुकाम लगायत यसका आसपासका अधिकांश क्षेत्र छबिस, नौबिस, चौघाउ, थलारा, बुंगल, भोता, चौधारी, मौलाली आदि क्षेत्रलाई समेटेर यो अध्ययन कार्य तयार पारेका छन् । सुदूरपश्चिमाञ्चल विकास क्षेत्र अन्तर्गतको बभाड जिल्ला एक विकासोन्मुख हिमाली जिल्ला हो । सामाजिक, सांस्कृतिक एवं भौगोलिक रूपले यो जिल्ला प्राकृतिक रूपमा धनि मानिन्छ । नेपाली भाषाको प्राचीन रूपसँग यस क्षेत्रमा बोलिने भाषिक भेदले सामीप्य राख्दछ । नेपाली भाषाको प्राचीन रूपसँग सामीप्य राख्ने भएकाले नै होला

यहाँ गाउँपिच्छे, स्थानपिच्छे एउटै भाषाका पनि भिन्न भिन्न भेद उपभेद रहेका पाइन्छन् । अतः भौगोलिक विकटता, संस्कृतिको पछौटेपन, शिक्षा, स्वास्थ्य, सञ्चार, यातायात आदिजस्ता विकासका अवसरबाट वञ्चित भएकाले यस क्षेत्रमा बोलिने नेपालीले त्यति विकसित हुने अवसर प्राप्त गर्न सकेको छैन । यति हुँदा पनि यस भाषाले आफ्नो छुट्टै पहिचान बोकेको छ । यस भाषाका विभिन्न उपभेदहरू र मौलिक शब्दभण्डार रहेका छन् । यी विभिन्न विशेषताका कारण यस भाषाको खोज अनुसन्धान एवं संरक्षण र सम्बर्द्धन गर्नु अति आवश्यक देखिन्छ । स्तरीय नेपाली भन्दा बभाडी भाषालाई भिन्न तुल्याउने प्रमुख भेदमा ध्वन्यात्मक, शब्दभण्डारगत एवम् व्याकरणिक विशेषताहरू आदि रहेका छन् । प्रस्तुत शोधपत्र 'परालको आगो' कथालाई बभाडी भाषामा अनुवाद गर्नु रहेकाले यस कथामा भएका सांस्कृतिक शब्दहरूको पनि अनुवाद गरिएको छ ।

२.३ अनुवादको सैद्धान्तिक प्रारूप

यस अन्तर्गत अनुवादको परिचय, अनुवादका प्रकार, सिद्धान्त, भाषाशिक्षणमा अनुवाद अध्ययन र अनुवादको उपयोगिता रहेको छ ।

२.३.१ अनुवादको परिचय

अनुवाद शब्द संस्कृतको 'वद्' धातुमा 'घञ्' प्रत्यय लागेर बनेको हो । 'वाद' धातुमा 'अनु' उपसर्ग लागेर अनु+वद्+घञ् मिलेर 'अनुवाद' शब्द बनेको हो । संस्कृतमा अनुवाद भन्नाले गुरूका भनाइलाई उनका चेलाद्वारा 'दोहोय्याउनु' भन्ने अर्थ लाग्छ अर्थात् गुरूको भनाइलाई निर्धारित समयमा पुनः कथन गर्नु भन्ने हुन्छ । तर सामान्य अर्थमा अनुवाद भन्नाले कुनै एक भाषामा भएको पाठलाई अर्को पाठमा रूपान्तरण गर्नु भन्ने बफिन्छ । 'दुई भाषाबीच हुने सम्प्रेषणात्मक कार्यलाई नै अनुवाद भनिन्छ' (अधिकारी २०७१ : ३) । अंग्रेजी भाषामा यसलाई ट्रान्सलेसन भनिन्छ । यो ल्याटिन भाषाको 'ट्रान्स' र 'लेसन' दुई शब्दको मेल भई 'ट्रान्सलेसन' बनेको पाइन्छ । 'ट्रान्स' को शाब्दिक अर्थ 'पारि' र 'लेसन' को अर्थ 'लैजानु' भन्ने हुन्छ । यस शब्दलाई भाषिक दृष्टिले उल्लेख गर्दा एउटा भाषामा भएका कथ्य वा विचारलाई अर्को भाषामा

लैजानु भन्ने बुझिन्छ । अनुवाद र ट्रान्सलेसन दुवै प्रयायवाची र समानार्थी शब्दका रूपमा देखिन्छन् । यी दुवैले कुनै पनि विषयवस्तुलाई एक भाषाबाट अर्को भाषामा लैजाने कार्यलाई बुझाउँछन् । नेपाली शब्दकोश (२०१९) ले अनुवादलाई उल्था गर्नु, दोहोऱ्याउनु र पुनरुक्ति भनेको छ, भने नेपाली बृहत शब्दकोश (२०४०) का अनुसार उल्था, भाषान्तर तथा भाषिक रूपान्तर भनेको पाइन्छ । त्यसै गरी प्रयोगात्मक शब्दकोश (२०६१) का अनुसार कुनै पनि विषयलाई एक भाषाबाट अर्को भाषामा गरिने रूपान्तरण, उल्था र भाषान्तरण भनेको छ । नेपाली बृहत शब्दकोश (२०६७) का अनुसार एक भाषाको विषयवस्तुलाई अर्को भाषामा रूपान्तरित गर्ने काम, उल्था, भाषान्तर र भाषिक रूपान्तरलाई अनुवाद भनेको छ ।

अनुवादले सम्पूर्ण विश्वलाई नै एउटै सूत्रमा बाँध्ने काम गरेको छ । राजनैतिक, सामाजिक, सांस्कृतिक होस् वा व्यापारिक, आर्थिक तथा वाणिज्यसम्बन्धी वा विज्ञान र प्रविधिका जुनसुकै विधामा पनि अनुवादको आवश्यकता पर्दछ । यसको काम मूल भाषाबाट लक्ष्य भाषामा कुनै पनि सामग्रीको उल्था गर्ने मात्र नभई यसका माध्यमबाट पारस्परिक विचार आदान-प्रदान गरेर मानव संस्कृतिलाई उजागर गर्न मद्दत गर्दछ । एक भाषामा व्यक्त गरिएका विचारलाई त्यसको मूलभाव नबिगार्ने गरी उल्था गर्ने कार्य नै अनुवाद हो । कुनै एउटा भाषामा व्यक्त विचार वा भावलाई अर्को भाषामा रूपान्तरण गर्ने कार्यलाई नै अनुवाद भनिन्छ । सेटलवर्थ र काउवीइले अनुवाद अध्ययन शब्दकोशमा अनुवादलाई यसरी परिभाषित गरिएको छ : अनुवाद एक बृहत अवधारणा हो; जसलाई विभिन्न पक्षबाट अर्थ्याउन सकिन्छ । उदाहरणका लागि कतिपयले अनुवादलाई प्रक्रियाका रूपमा लिएका छन् भने कतिपयले ठोस उत्पादनका रूपमा लिएका छन् । अधिकांश अवस्थामा अनुवाद भन्नाले लिखित सन्देशको रूपान्तरणलाई मात्र बुझाउँछ, भने अन्य अवस्थामा मौखिक अनुवादका लागि पनि यसै शब्दको प्रयोग हुने गरेको पाइन्छ । अनुवादको अध्ययन पूर्वमा भन्दा पनि पश्चिमी मुलुकहरूमा बढी भएको पाइन्छ । यसको इतिहासमा अंग्रेजी बाइबल साहित्यको अनुवादलाई केन्द्रमा राखी विवेचना गर्ने परम्परा रहेको देखिन्छ । वर्तमान समयमा मनाइरहेको विश्व अनुवाद दिवस बाइबल अनुवादसँग जोडिएको छ । पूर्वीय साहित्यसँग सम्बन्धित अनुवादको हकमा इसा. पूर्व ३३० भन्दा अघिदेखि नै तक्षशिला विश्वविद्यालयमा

संस्कृत, हिब्रु, ग्रीक र आरामाइक भाषा पढाई हुन्थ्यो र ती भाषामा अनुवाद गरिन्थ्यो भन्ने कुरा इतिहासमा भेटिन्छ । इसा. पूर्व ३२६ मा अलेक्जेन्डर महान्ले विपांशा वा वियास अर्थात् ग्रीक भाषामा हाइफासिस नदीमा वैदिक राजा पोरससँग युद्ध गरेर विजयी भएको साहित्यको प्रभाव रहेको पाइन्छ ।

इसा. पूर्व ३२६ मा अलेक्जेन्डर महान् उनका सेनापति सेलुकस विजयी, अलेक्जेन्डरका धार्मिक गुरु र आचार्य विष्णु गुप्ताबीच तक्षशिला विश्वविद्यालयमा दोभासे राखेर गरिएको संवाद (अन्तराष्ट्रिय कुटनितिक संवाद) लाई आधार मान्ने हो भने सन्त जेरोम भन्दा ७४८ वर्ष अगाडिको फेब्रुअरी २१ लाई विश्व अनुवाद दिवसको थालनी विन्दु मान्न सकिन्छ । आधुनिक कालमा अनुवादका आफ्नै सैद्धान्तिक विविधता भए तापनि आक्षरिक अनुवाद गरेरै व्यवहारिक ज्ञान आदान-प्रदान गर्ने अभ्यास प्राचीन कालदेखि नै चलिआएको हो । इतिहासका विभिन्न कालखण्डमा आक्षरिक अनुवादले मध्येयुग र रोमन संस्कृतिमा इस्वी संवत्को १८ औं सताब्दीसम्म प्रभाव छाडेको देखिन्छ । शाब्दिक अनुवादले नपुगेको ठाउँमा टीका वा बयान दिएर पनि खाँचो टारेको पाइन्छ । अनुवादको सैद्धान्तिक र वैज्ञानिक दृष्टिले अध्ययन हुनु थालेको विसौं सताब्दीको मध्ये समयदेखि मात्र भएको पाइन्छ । पाश्चात्य विद्वान् 'आन्द्रेइ लिफरभर' ले सन् १९७८ मा सर्वप्रथम अनुवादसम्बन्धी समग्र कुराको अध्ययन गर्ने विषयलाई अनुवाद अध्ययन नामकरण गरेका हुन् (पौडेल माधव : १४२) । त्यसपछि संसारका विभिन्न विश्वविद्यालयमा यसको अध्ययन अध्यापन भएको पाइन्छ । अनुवादसम्बन्धी विभिन्न विद्वान्हरूले फरक-फरक धारणाहरू व्यक्त गरेका छन् । यस क्रममा विभिन्न विद्वान्हरूमध्ये क्याटफोर्ड, नाइडा र न्युमार्कले अनुवादसम्बन्धी आफ्ना धारणाहरू प्रस्तुत गरेका छन् । नेपालमा पनि अनुवादसम्बन्धी सन् १९९७ देखि त्रिभुवन विश्वविद्यालय, शिक्षाशास्त्र सङ्कायमा प्रायोगिक भाषाविज्ञान विभाग अन्तर्गत यसको पठन-पाठन कार्य भएको पाइन्छ । शिक्षाशास्त्र सङ्काय अन्तर्गत प्रायोगिक भाषाविज्ञान विषयमा पनि अनुवाद विज्ञानका नामले र हाल अनुवाद अध्ययनका नामले यससम्बन्धी पठन-पाठन हुँदै आएको र वर्तमानमा त्रिभुवन विश्वविद्यालय अन्तर्गत सेमेस्टर प्रणालीमा पनि यस विषयको अध्ययन अध्यापन कार्य भइरहेको छ ।

२.३.२ अनुवादका प्रकार

प्रायोगिक भाषाविज्ञानको क्षेत्र अन्तर्गत पर्ने अनुवाद कुनै एक भाषामा रहेका विचारलाई अर्को भाषामा रूपान्तरण गर्ने प्रक्रिया हो । अनुवादका प्रकारलाई विद्वान्हरूले विभिन्न प्रकारमा वर्गीकरण गरेका छन् । याकोब्सन (१९५९) ले सञ्चारको माध्यमलाई प्रमुख आधार मानी तिन प्रकारका अनुवाद रहेको बताएका छन् : १. भाषान्तरण २. अन्तरभाषिक र ३. रूपान्तरिक अनुवाद । भोलानाथ तिवारीले अनुवादलाई मुख्यतः तिन आधारमा विभाजन गरेका छन् : १. बाह्य आधार २. आन्तरिक आधार र ३. अन्य आधार । यस अन्तर्गत पनि विभिन्न आधारमा वर्गीकरण गरेको पाइन्छ । त्यसैगरी जे.सी. क्याटफोर्डका अनुसार तिन प्रकारका अनुवाद रहेका छन् : १. पाठ विस्तारको आधारमा २. भाषास्तरको आधारमा र ३. श्रेणीको आधारमा । नेपाली विद्वान् सोमनाथ सिग्दयालका अनुसार शब्दानुवाद, अर्थानुवाद र भावानुवाद गरी तिन प्रकारका अनुवाद उल्लेख गरेका छन् ।

यसरी विभिन्न विद्वान्हरूले अनुवादलाई विभिन्न आधारमा यसका प्रकारहरूको चर्चा गरे तापनि भाषावैज्ञानिक आधारमा प्रायोगिक भाषाविज्ञानका प्रमुख आयाम अन्तर्गत माधव प्रसाद पौडेलको पुस्तकमा आधारित भएर अनुवादका प्रकारलाई निम्नानुसार उल्लेख गर्न सकिन्छ :

२.३.२.१ विषय क्षेत्रका आधारमा अनुवाद

भाषाका विभिन्न विषय क्षेत्रहरू रहेका हुन्छन् । यस्ता विषय क्षेत्रका आधारमा अनुवादलाई दुई प्रकारमा विभाजन गरिएको छ ।

(क) साहित्यिक अनुवाद

विभिन्न साहित्यिक कृतिहरूलाई कुनै एक भाषाबाट अर्को भाषामा रूपान्तरण गर्नु नै साहित्यिक अनुवाद हो । अर्थात् साहित्यिक कृतिहरूको अनुवादलाई नै साहित्यिक अनुवाद भनिन्छ । कुनै पनि कृतिलाई उक्त कृति साहित्यिक कृति हो वा होइन भन्नको लागि त्यसमा प्रयुक्त भाषाशैली, विषयवस्तुको प्रस्तुति, प्रयोजन, लक्षित पाठकजस्ता तत्त्वहरूले निर्धारण

गर्दछन् । यस्ता साहित्यिक कृतिहरूमा कथा, कविता, निबन्ध, नाटक, उपन्यास, खण्डकाव्य, महाकाव्य, जीवनी, गीत, गजल आदिजस्ता विधाहरू पर्दछन् । साहित्यिक अनुवादको धेरै पहिला देखिको इतिहास रहेको छ । मूल भाषा नजान्ने वक्तालाई आफ्नो भाषामा सजिलैसँग साहित्यिक रसास्वादन गर्नको लागि साहित्यिक अनुवाद गरिन्छ (पौडेल, २०६९ : १५५) । यस प्रकारको परम्परा पहिलेदेखि नै चल्दै आएको हुनाले यो परम्परागत प्रणालीमा आधारित छ । ल्याटिन, ग्रीक र संस्कृत भाषाका साहित्यिक कृतिहरूको अनुवाद गरी ती कृतिहरूको अध्ययन गर्ने परम्परा वर्तमान समयमा पनि रहेको पाइन्छ । ती कृति बाहेक विभिन्न भाषामा रहेका उत्कृष्ट साहित्यिक कृतिहरू पाठकको आवश्यकता अनुसार लक्ष्य भाषामा रूपान्तरण गरी पठन-पाठन गर्ने कार्य विश्वभरी नै फैलिएको पाइन्छ । साहित्यका विभिन्न कृतिहरूमा पाठकहरूले तथ्यपरक सूचनालाई भन्दा पनि उक्त कृतिको कलात्मक पक्षको खोजी गर्दछन् । साहित्यिक कृतिहरूको प्रस्तुतिमा वैयक्तिकता हुनु अनिवार्य मानिन्छ । खासगरी साहित्यप्रति रूचि राख्ने, साहित्यको ज्ञानलाई फराकिलो पार्न र देशका जातजाति, संस्कृति आदिका भावनासँग परिचित गराउन यस्तो खालको अनुवादको आवश्यकता पर्दछ । साहित्यिक अनुवाद एक अनुवाद मध्येकै सबैभन्दा जटिल मानिन्छ । साहित्यको विधागत आधारमा यसलाई काव्यिक, गद्य र नाट्य अनुवाद गरी अध्ययन अनुसन्धान गरिएको छ । यस प्रकारको साहित्यिक अनुवादमा अनुकर्ताले बडो गम्भीर र धैर्यवान् हुनु आवश्यक छ । साहित्यिक अनुवाद शब्दानुवादका रूपमा गर्न सकिँदैन । त्यसैले यस्तो अनुवादमा भावानुवादको बढी अपेक्षा गरिन्छ । साहित्य नै भावात्मक आस्वादनको अर्को रूप भएकाले त्यस्तो आस्वादन पक्षको दुरूस्त अनुवाद लक्ष्य भाषामा हुन सक्दैन ।

यसरी साहित्यको अनुवाद एक जटिल कार्य हो । विभिन्न कृतिमा रहेका शब्द, भाव र विचारलाई नबिगार्ने गरी उक्त कृतिलाई आफ्नो भाषामा रूपान्तरण गर्ने कार्य यस प्रकारको अनुवादमा गरिन्छ ।

(ख) प्राविधिक अनुवाद

साहित्यिक विधाभन्दा बाहिरका सम्पूर्ण विषयवस्तुको अनुवाद नै प्राविधिक अनुवाद हो । यसलाई साहित्येतर र वैज्ञानिक अनुवाद पनि भनिन्छ । यस अन्तर्गत अर्थ, वाणिज्य, कानून, चिकित्सा, व्यापार व्यावसाय, धर्म, सञ्चार आदिजस्ता विभिन्न विषय क्षेत्रहरू पर्दछन् । सूचनार्थक प्रयोजनका लागि तयार पारिएका सम्पूर्ण पाठहरूलाई प्राविधिक पाठ अन्तर्गत राख्न सकिन्छ । यस किसिमका पाठहरूको अनुवादमा दुई किसिमका प्रवृत्तिहरू स्पष्ट रूपमा देखिन्छन् : क) स्थानीयकरण र ख) विश्वव्यापीकरण (अधिकारी, २०७१ : १७) । स्थानीयकरण गर्दा विदेशी भाषामा लेखिएका सामग्रीलाई नेपाली, हिन्दी र बंगालीजस्ता स्थानीय भाषाहरूमा अनुवाद गरिन्छ । अन्तराष्ट्रिय कम्पनीले उत्पादन गरेका सामग्रीको विज्ञापनलाई नेपाली भाषामा अनुवाद गर्नु यसको उदाहरण मान्न सकिन्छ । विश्वव्यापीकरणमा स्थानीय भाषामा लेखिएका सूचना वा सामग्रीहरूलाई अंग्रेजी भाषामा अनुवाद गर्नु नै विश्वव्यापीकरण हो ।

यस अनुसार प्राविधिक अनुवादको प्रमुख उद्देश्य सूचनाहरूको आदान-प्रदान गर्नु हो । यस्ता सूचनाहरू कुनै भाषा वा संस्कृति सम्बद्ध हुँदैनन् । त्यसैले यस प्रकारका अनुवादलाई संस्कृति निरपेक्ष र सार्वभौम अनुवादका रूपमा लिने गरिन्छ । यस्ता अनुवादमा वस्तुगत भाषा र शैलीको बढी मात्रामा प्रयोग गरिन्छ । साहित्यिक अनुवादमा जस्तो यस्ता अनुवादमा वैयक्तिक छाप झल्किनु राम्रो मानिँदैन । प्राविधिक शब्दावली र कोशहरूको आधारमा यस्तो अनुवाद गरिने भएकाले पर्यायवाची शब्दभन्दा आगन्तुक शब्दहरूको मिसावट रहनु यस प्रकारको अनुवादमा स्वभाविक मान्ने गरिन्छ । यस प्रकारको अनुवाद कार्यमा पनि पठनमा गम्भीर र लेखन कार्यमा सिर्जनशील हुनुपर्दछ ।

अन्तमा प्राविधिक अनुवादमा भाषिक विषयवस्तुलाई भन्दा पनि अन्य विषयवस्तुको अनुवाद गरिन्छ । भाषिक एकरूपता, निवैयक्तिकता र वस्तुपरकता हुनु यस प्रकारको अनुवादमा आवश्यक मानिन्छ, र कुनै व्यक्तिको वैयक्तिक छाप भन्दा पनि भाषामा एकरूपता हुनु आवश्यक मानिन्छ ।

२.३.२.२ मानवीय संलग्नताका आधारमा अनुवाद

मानव जातिद्वारा गरिने अनुवाद र मानव बाहेक अन्य यन्त्र उपकरणका सहायताले गरिने अनुवादका आधारमा यसलाई दुई प्रकारमा विभाजन गरिएको छ ।

(क) मानवीय अनुवाद

मानिसहरूको मौखिक वा लिखित प्रयासबाट गरिने अनुवादलाई मानवीय अनुवाद भनिन्छ । यस प्रकारको अनुवाद परापूर्व कालदेखि निरन्तर रूपमा व्यापक क्षेत्रलाई ओगटेर आएको र आज पनि विभिन्न साहित्यिक र साहित्येतर कृतिहरूको अनुवाद मूलतः मानिसहरूबाट नै गरिएको पाइन्छ । यस्तै विभिन्न भाषण, सभा, सेमीनार, भेटघाट आदिजस्ता कार्यहरूमा दुई भाषाबाट एक अर्का भाषामा रूपान्तरण गर्ने प्रचलन प्रयाप्त रहेको पाइन्छ । खासगरी साहित्यिक अनुवादलाई मानवीय अनुवाद नै मानिन्छ ।

(ख) यान्त्रिक अनुवाद

मानवद्वारा निर्मित विभिन्न यन्त्र उपकरणका माध्यमबाट गरिने अनुवादलाई नै यान्त्रिक अनुवाद भनिन्छ । यस प्रकारको अनुवाद कार्य वर्तमान समयमा निकै व्यापक रूपमा प्रयोग गरिदै आएको पाइन्छ । यस क्षेत्रको अनुवाद कार्यमा सुसाङ्ख्य (कम्प्युटर) को प्रयोगलाई अनिवार्य मानिन्छ । संरचनात्मक भाषाविज्ञानबाट आएको यस प्रकारको अनुवाद कार्यलाई कार्यक्रमबद्ध अनुवादका रूपमा लिइन्छ । यसमा स्रोत भाषाका वर्ण, रूप, वाक्य, शब्दभण्डार, अर्थव्यवस्था, भाषिक प्रयोग सन्दर्भजस्ता पक्षलाई भाषावैज्ञानिक अध्ययन गरेर कार्यक्रमबद्ध गरिएको हुन्छ ।

यन्त्रमा सेटिङ गरिएका सूचनाका आधारमा यन्त्रले सामग्री पठाउने बित्तिकै स्वतः रूपमा आफूले चाहेको भाषामा एकै छिनमा अनुवाद गर्दछ । यन्त्र अनुवाद विज्ञान र प्रविधिको एक नयाँ आविष्कार हो । त्यसैले यसको इतिहास धेरै लामो छैन । कम्प्युटरको प्रयोग गरी त्यसमा भएका विभिन्न प्रोग्रामको प्रयोगबाट एउटा भाषाको पाठलाई अर्को भाषामा उल्था गर्ने प्रक्रियालाई नै यान्त्रिक अनुवाद भनिन्छ । यसलाई सञ्चालन गर्नको लागि मानिसको आवश्यकता पर्दछ ।

यन्त्रानुवादका सम्बन्धमा पिङ्को भनाइ छ - सन् १९४० मा विद्युतीय कम्प्युटरको आविष्कार भएदेखि यता बितेको आधा शताब्दीमा यन्त्र अनुवाद अध्ययन-अनुसन्धानको महत्त्वपूर्ण विषय बनेको छ । उच्च गुणस्तरको र सर्वसाधारणको प्रयोजनका लागि सहजै उपलब्ध हुने यन्त्र अनुवाद भने अझै बन्न सकेको छैन । यस क्षेत्रमा सर्वप्रथम रूसी वैज्ञानिक 'पेत्रपोत्राभिच स्मिरनोभ त्रोयाँस्की' नामक एक जना इन्जिनियरले सन् १९३३ मा अनुवाद गर्ने यन्त्र पपेन्ट (विशिष्ट अधिकार वा च्यायल्टी) गराएको पाइन्छ । तर त्यो यन्त्र कम्प्युटर जस्तो थिएन । त्यसपछि सन् १९४३ मा कम्प्युटरका आधारमा अनुवाद गर्ने कार्य आरम्भ भयो । यस क्षेत्रमा पहिलो नाम लन्डनका कम्प्युटेसन ल्याब्रोटरीमा रिडरका रूपमा कार्यरत डा. ए. डी. बुथलाई लिन सकिन्छ । यिनले यस विषयमा चिन्तन मनन् गरी कम्प्युटर यन्त्रका आधारमा अनुवाद गर्ने यन्त्र जनसमक्ष प्रस्तुत गरे । सन् १९५० को दशकपछि यन्त्रकोशको सम्बन्धमा अनुसन्धानको एउटा प्रवाह नै चलेको पाइन्छ ।

यान्त्रिक अनुवादमा स्रोत भाषा र लक्ष्य भाषाका सामग्रीहरूलाई कम्प्युटरमा मिलाउने कार्य गरिन्छ । आवश्यकता अनुसार अनुवाद भएको हेर्न, पढ्न र सुन्न सकिन्छ । विशेषगरी अन्तराष्ट्रिय सभा समारोह, सम्मेलनहरूमा इयरफोनका सहायताले एउटा भाषामा व्यक्त विचारलाई अर्को भाषामा श्रोताको सुविधा अनुसारको भाषामा सुन्न सकिने व्यवस्था गरिएको हुन्छ । यस्तो अनुवाद स्वचालित प्रकृतिको र वैज्ञानिक छलफल तथा प्राविधिक विषय क्षेत्रहरूमा निकै व्यापक रूपमा प्रयोग गरिन्छ । यस प्रकारको अनुवादले दोभासेको महत्त्वपूर्ण काम गर्छ । यान्त्रिक अनुवादले व्यवस्थित ढङ्गले मान्छेको भन्दा छिटो अनुवाद गर्दछ (लामिछाने, २०७० : ७६) ।

यसरी यान्त्रिक अनुवाद यन्त्रका माध्यमबाट गरिने अनुवाद हो । यसले वर्तमान समयमा निकै लोकप्रियता पाएको छ । कम्प्युटरका माध्यमबाट रूपान्तरण गरिने भएकाले थोरै समयमा नै यो अनुवाद गर्न सकिन्छ । मानिस एक ठाउँबाट अर्को ठाउँमा जाने र एक ठाउँमा बस्न नरूचाउने प्राणी भएकाले पनि विभिन्न ठाउँको भाषालाई बुझ्न र बुझाउन यस्तो अनुवादले महत्त्वपूर्ण सहयोग गर्ने देखिन्छ । यसमा स्रोत भाषा र लक्ष्य भाषाका वर्ण, रूप, वाक्य,

शब्दभण्डार, अर्थव्यवस्था भाषिक प्रयोग सन्दर्भजस्ता पक्षलाई भाषावैज्ञानिक अध्ययन गरेर कार्यक्रमबद्ध गरिएको छ ।

२.३.२.३ भाषा प्रयोगका आधारमा अनुवाद

कुनै एउटा भाषालाई मात्र प्राथमिकता दिने वा दुवै भाषालाई प्राथमिकता दिने भन्ने सम्बन्धमा भाषा प्रयोगका आधारमा अनुवादलाई निम्नानुसार विभाजन गरी अध्ययन गर्न सकिन्छ :

(क) एकोन्मुख अनुवाद

लक्ष्य भाषा र स्रोत भाषामध्ये कुनै एउटा मात्र भाषालाई बढी प्राथमिकता दिएर गरिने अनुवादलाई एकोन्मुख अनुवाद भनिन्छ (पौडेल, २०६९ : १५९) । उदाहरणका लागि रामायण महाभारतलाई नेपाली भाषामा अनुवाद गर्नका साथै उक्त कृतिको नेपाली परिवेश र शैली अनुसार व्याख्या, विश्लेषण गर्नु नै एकोन्मुख अनुवाद हो । यसमा स्रोत भाषाका भाव, विचार र शैलीलाई लक्ष्य भाषामा रूपान्तरण गर्दा आफ्नै संरचना र स्वरूप अनुसार ढाल्नु पर्दछ । तसर्थ यस प्रकारको अनुवादलाई स्रोत भाषा उन्मुख अनुवाद भनिन्छ ।

(ख) द्वयोन्मुख अनुवाद

स्रोत भाषा र लक्ष्य भाषा दुवैलाई समान महत्त्व दिएर गरिने अनुवादलाई द्वयोन्मुख अनुवाद भनिन्छ । यस्तो अनुवादमा दुवै भाषालाई समान महत्त्व दिने गरिन्छ । स्रोत भाषा र लक्ष्य भाषाका भाव, विचार, शैली र संरचनामा तटस्थ तालमेल मिलाएर यस्तो अनुवाद गरिन्छ । दुवै भाषाको समान र सन्तुलित रूपमा प्रयोग गरिनु यस प्रकारको अनुवादको प्रमुख विशेषता हो । भाव र संरचना दुवैलाई दुवै भाषामा उत्तिकै सन्तुलित बनाउने उद्देश्य यस्तो अनुवादमा राखिन्छ । यस प्रकारको अनुवाद उत्कृष्ट रूप र एक आदर्श स्थिति पनि हो । यस प्रकार यसलाई उपर्युक्त खालको अनुवाद मान्ने गरिन्छ ।

(ग) अन्तरभाषिक अनुवाद

एक भाषामा भएको विषयवस्तुलाई अर्को भाषामा रूपान्तरण गर्नुलाई अन्तरभाषिक अनुवाद भनिन्छ । नेपाली भाषाका विषयवस्तुलाई अंग्रेजी भाषामा रूपान्तरण गर्नु यस प्रकारको अनुवाद हो । स्रोत भाषाका विषयवस्तुलाई लक्ष्य भाषामा प्रस्तुत गर्दा यस्तो प्रकारको अनुवादको प्रयोग गरिन्छ । यस्तो अनुवादमा दुईवटा भाषाका संरचना, शैली तथा सामाजिक, सांस्कृतिक परिवेश आदिको पनि अनुवाद हुन सक्छ । यस प्रकारको अनुवाद भाषाको प्रकृति अनुसार फरक-फरक खालको हुने गर्दछ । स्रोत भाषाबाट कुनै एक भाषामा मात्र लक्ष्य भाषामा अनुवाद गरियो भने त्यसलाई द्विभाषिक र स्रोत भाषाबाट दुई भन्दा बढी लक्ष्य भाषामा अनुवाद गरियो भने त्यसलाई बहुभाषिक अनुवाद भनिन्छ । नेपाली भाषामा लेखिएको 'मुनामदन' र 'शिरीषको फूल' लाई अंग्रेजी भाषामा लेखिएको 'ट्याम्लेट' लाई नेपाली भाषामा अनुवाद गर्नु अन्तरभाषिक अनुवाद हो ।

(घ) भाषान्तरिक अनुवाद

कुनै एउटा भाषामा रहेका शब्द, शैली वा संरचनाको रूपान्तरण गरी गरिने अनुवादलाई नै भाषान्तरिक अनुवाद भनिन्छ । यस्तो अनुवादमा गद्यबाट पद्यमा र पद्यबाट गद्यमा, नाटकबाट कथामा र कथाबाट नाटकमा अनुवाद गरिन्छ । त्यस्तै सरल संरचनाबाट जटिल र जटिल संरचनाबाट सरल संरचनामा रूपान्तरण गर्ने कार्य गरिन्छ । सामान्य शैलीबाट विशिष्ट शैलीमा र विशिष्ट शैलीबाट सामान्य शैलीमा, औपचारिकबाट अनौपचारिक र अनौपचारिकबाट औपचारिक भाषामा पनि अनुवाद गर्न सकिन्छ । त्यस्तै एउटा भाषिकामा रहेको विषयवस्तुलाई अर्को भाषिकामा तथा उही भाषालाई एउटा लिपिबाट अर्को लिपिमा रूपान्तरण गर्नुलाई पनि भाषान्तरिक वा एक भाषिक अनुवाद भनिन्छ । गद्य कवितालाई उही भाषामा पद्यमा रूपान्तरण गर्नु पनि यसकै प्रकार हो । यसरी यसलाई एउटा मात्र भाषामा अनुवाद हुने भएकाले एक भाषिक अनुवाद पनि भनिन्छ ।

(ड) अन्तरविषयक अनुवाद

कुनै एउटा विषयवस्तुलाई अर्को विषय क्षेत्रमा गरिने अनुवादको कार्यलाई नै अन्तरविषयक अनुवाद भनिन्छ । यस्तो अनुवाद अन्तरभाषिक र भाषान्तरिक दुवै किसिमको हुने गर्दछ । उदाहरणको रूपमा सेक्सपियरका नाटकलाई कथाका रूपमा अनुवाद गर्नुलाई अन्तरविषयक अनुवाद भनिन्छ । कुनै पनि साहित्यिक कृतिहरूलाई एउटा विधाबाट अर्को विधामा रूपान्तर गर्नुलाई नै अन्तरविषयक अनुवाद भनिन्छ । यस अन्तरविषयक अनुवादमा एउटा विषयवस्तुलाई अर्को विषयमा त्यसका भाव वा विचारलाई रूपान्तरण गर्ने कार्य गरिन्छ ।

२.३.२.४ सिप र शैलीका आधारमा अनुवाद

भाषिक सिप र शैलीका आधारमा अनुवादलाई शाब्दिक अनुवाद र स्वतन्त्र वा मुक्त अनुवाद गरी दुई प्रकारमा विभाजन गरिएको छ ।

(क) शाब्दिक अनुवाद

स्रोत भाषामा भएका कृतिलाई लक्ष्य भाषामा पनि जस्ताको त्यस्तै उल्था गर्नु नै शाब्दिक अनुवाद हो । स्रोत भाषाका रूप, शब्द, पदावली तथा वाक्यमध्ये कुनै एकलाई पनि छोड्न पाइँदैन । लक्ष्य भाषामा कुनै नयाँ शब्द थप्न पनि पाइँदैन । यस प्रकारको अनुवादलाई सिकारु अनुवादकले गर्ने कृत्रिम र नियन्त्रित अनुवाद भनिन्छ । यसको पूर्ण रूपमा भुकाव स्रोत भाषा र लक्ष्य भाषा लक्ष्य भाषाको संरचना र शैलीमा केन्द्रित रहेको हुन्छ । यस्तो अनुवादलाई विशेषतः कवितामा गर्न सकिँदैन । यसमा अनुवादकले आफ्नो सत्व र निजत्वको प्रवेश गराउन पाउँदैन । यस प्रकारको अनुवाद कृत्रिम र नियन्त्रित खालको भए पनि सबैभन्दा सजिलो र सिकारूले गर्ने खालको अनुवाद हो । माधव पौडेलका अनुसार यस प्रकारको अनुवादमा तिन कुरामा ध्यान दिनुपर्दछ :

१. मूल सामग्रीका अभिव्यक्तिलाई लक्ष्य भाषाका सामग्रीमा उही क्रममा राखी अनुवाद गर्नु,
२. मूल सामग्रीका शब्दमा विशेष ध्यान दिई ती कुनै पनि नछुट्टुन् भन्नेमा सतर्क रहनु,

३. मूल सामग्रीका प्रत्येक पद, पदावली, उखान, टुक्का, लोकोक्ति, उपवाक्य, वाक्य, आदिलाई लक्ष्य भाषाका प्रयायका आधारमा अनुवाद गरेर मूल सामग्रीको भावलाई सम्प्रेषित गर्नु ।

यस्तो प्रकारको अनुवादमा अनुकर्ताले मूल सामग्रीको कुनै पनि थप एकाई वा सूचना पनि जोड्न सकिदैन । यसमा वस्तुपरक अभिव्यक्तिको अनुवादलाई ठीक मानिन्छ ।

(ख) स्वतन्त्र वा मुक्त अनुवाद

स्रोत भाषाको भावना र विचार नबिगारी लक्ष्य भाषामा कार्यपरक समानताको सहज प्रस्तुति दिइने अनुवादलाई स्वतन्त्र वा मुक्त अनुवाद भनिन्छ । यस्तो अनुवाद पाठकपरक अनुवादका रूपमा देखिन्छ । यो एक किसिमको सम्प्रेषणात्मक खालको अनुवाद हो । स्रोत भाषाको संरचना र शैलीलाई ख्याल नगरी भाव पक्षमा जोड दिई लक्ष्य भाषातिर सम्प्रेषण गराउन खोजिन्छ । यसमा अनुवादकको मौलिकता र लक्ष्यभाषा प्रतिको बफादारी भल्किन्छ ।

यसरी यस्तो अनुवाद पाठकपरक अनुवादका रूपमा देखिन्छ । स्रोत भाषाका भाव र विचारलाई नबिगारी अनुवाद प्रस्तुत गरिन्छ । यस प्रकारको अनुवादमा दक्ष अनुवादकको आवश्यकता पर्दछ ।

२.३.२.५ माध्यमका आधारमा अनुवाद

अनुवादलाई माध्यमका आधारमा मौखिक, लिखित र भाषेतर गरी तिन प्रकारमा विभाजन गरिएको पाइन्छ ।

(क) मौखिक अनुवाद

कुनै एक भाषामा भएको विषयवस्तुलाई अनुवादकले अर्को भाषामा मौखिक रूपमा प्रस्तुत गर्नुलाई मौखिक अनुवाद भनिन्छ । यस्तो प्रकारको अनुवादलाई कथ्य अनुवाद पनि भनिन्छ । अर्को शब्दमा यसलाई भाषान्तरण पनि भनिन्छ । यो प्राचीन पद्धतिमा आधारित छ । यस्तो अनुवाद आधुनिक यान्त्रिक प्रविधिको विकास भएपछि बढी प्रयोगमा आएको हो । मौखिक अनुवाद कठिन,

अफ्ठ्यारो र चुनौतिपूर्ण अनुवाद हो तापनि वर्तमानमा यसको अत्याधिक रूपमा प्रयोग गरिएको पाइन्छ ।

(ख) लिखित अनुवाद

लेख्य पाठको अनुवादलाई नै लिखित अनुवाद भनिन्छ । यो पुरानो प्रणाली भए पनि वर्तमान समयमा पनि यसको प्रयोग उल्लेख्य रूपमा पाइन्छ । यस प्रकारको अनुवादमा अनुवादकले एकलै बसेर शब्दकोश, व्याकरण र अन्य भाषासँग सम्बन्धित विविध सामग्रीको उपयोग गरी वा नजानेका कुरा अरूसँग सोधपुछ गरी सम्पन्न गरिन्छ । यस प्रकारको अनुवादमा दोहो-याउने, सच्याउने र परिष्कार गर्ने प्रयाप्त अवसर मिल्छ । त्यस कारण यस प्रकारको अनुवाद मौखिक अनुवाद भन्दा बढी स्तरीय, परिष्कृत र शुद्ध किसिमको मानिन्छ ।

(ग) भाषेतर अनुवाद

एक भाषामा रहेका लिखित सामग्रीलाई अर्को भाषिक व्यवस्थामा रूपान्तरित गर्ने प्रक्रियालाई भाषेतर अनुवाद भनिन्छ । एउटा लिपिमा व्यक्त सामग्रीलाई अर्को लिपिमा राख्ने कार्य यस्तो अनुवादमा गरिन्छ । कुनै पनि सामग्रीलाई देवनागरीक लिपिबाट ब्रेन लिपिमा अनुवाद गर्नु यस प्रकारको अनुवाद हो ।

२.३.२.६ कृति प्रकृतिका आधारमा अनुवाद

यस आधारमा अनुवादलाई तिन प्रकारमा विभाजन गरिएको छ ।

(क) विषयोन्मुख अनुवाद

यो अनुवादको एक रूप हो । स्रोत भाषामा रहेका शब्द, वाक्य आदिमा ध्यान नदिएर त्यसमा रहेका धारणा, अर्थ वा भावलाई ध्यान दिई गरिने अनुवादलाई नै विषयोन्मुख अनुवाद भनिन्छ । स्रोत भाषामा रहेका सामग्रीका विचारलाई नबिगारी लक्ष्य भाषामा प्रस्तुत गर्ने कार्य यस प्रकारको अनुवादमा गरिन्छ । यसले विशेष गरी विभिन्न विधाहरूमा व्यक्त विषयवस्तुगत तथ्यमा मात्र जोड दिन्छ । भानुभक्तको 'रामायण' तथा लेखनाथको 'रामगीता' लाई विषयोन्मुख अनुवादको

उदाहरण मान्न सकिन्छ । यस्तो अनुवाद भाषिक संरचना खोज्नु भन्दा पनि विषयवस्तुलाई बुझाउनुतिर बढी प्रेरित हुने गर्दछ ।

(ख) संरचनोन्मुख अनुवाद

यो एक भाषिक पक्षको अनुवाद हो । यसको सम्बन्ध शाब्दिक अनुवादको नजिक रहेको पाइन्छ । यसमा स्रोत भाषाका संरचनासँग मिल्ने गरी लक्ष्य भाषामा अनुवाद गर्नका लागि जोड दिइन्छ । यस प्रकारको अनुवाद भाषा सापेक्ष हुने भएकाले स्रोत भाषामा भाषिक सामग्री र भाषिक तत्त्वहरूलाई लक्ष्य भाषामा आयात गर्ने कार्य गरिन्छ । विधागत अतिक्रमण पनि यसमा कम हुने गर्दछ । यस्तो अनुवादमा अन्य भाषाका विधागत संरचनालाई आफ्नो भाषामा ल्याउन पनि सकिन्छ । जस्तै: जापानी हाइकु, लघु कथा, गजल आदिलाई नेपाली साहित्यमा ल्याएको पाइन्छ ।

(ग) भावानुवाद

स्रोत भाषामा रहेका शब्द, वाक्य आदिमा ख्याल नगरी उक्त सामग्रीमा अन्तर्निहित भाव, अर्थ वा विचारमा ध्यान पुऱ्याएर गरिने अनुवादलाई भावानुवाद भनिन्छ । स्रोत भाषामा रहेका विचार वा भावलाई नबिगारेर लक्ष्य भाषामा प्रस्तुत गर्ने कार्य यसमा गरिन्छ । यस्तो प्रकारको अनुवादलाई छाया अनुवाद वा मुक्त अनुवादकै एक प्रकार मान्न सकिन्छ । स्रोत सामग्रीको कथ्य भन्दा पनि अझ विस्तृत, व्यापक वा संक्षिप्त कथ्य लिएर पनि यस प्रकारको अनुवाद देखिन सक्छ ।

यसरी अनुवादका विभिन्न प्रकारलाई विद्वान्हरूले गरेको वर्गीकरणका आधारमा यसलाई वैज्ञानिक आधारमा वर्गीकरण गरिएकाले अनुवादका समग्र प्रकारलाई यस अन्तर्गत समावेश गरिएको पाइन्छ । कुनै एउटा भाषामा रहेको विषयवस्तुलाई अर्को भाषामा रूपान्तरण गर्नको लागि माथि उल्लिखित प्रकारहरूको आधारमा गर्न सकिन्छ । विभिन्न भाषाविद्हरूले अनुवादका प्रकारहरूमध्ये अधिकांशले यसका प्रकारलाई साहित्यिक, प्राविधिक, यान्त्रिक, एकोन्मुख, द्वयोन्मुख,

विषयोन्मुख, भाषान्तरिक, अन्तरभाषिक आदिजस्ता माथि उल्लिखित प्रकारहरूको नै चर्चा गरेको पाइन्छ ।

२.३.२.७ अनुवादसम्बन्धी विभिन्न विद्वान्हरूका मान्यता

अनुवादसम्बन्धी विभिन्न विद्वान्हरूका आ-आफ्ना मान्यता रहेका पाइन्छन् । विभिन्न विद्वान्हरूमध्ये केही प्रमुख विद्वान् क्याटफोर्ड, नाइडा र न्युमार्कका अनुवाद सिद्धान्तलाई यहाँ निम्नानुसार उल्लेख गर्न सकिन्छ :

(क) क्याटफोर्डको अनुवादसम्बन्धी मान्यता

क्याटफोर्डको अनुवादसम्बन्धी दृष्टिकोण पूर्णतः भाषिक तहमा सीमित रहेको छ । एउटा भाषाको पाठ्यसामग्रीलाई अर्को भाषाको समतुल्य पाठ्यसामग्रीद्वारा प्रतिस्थापन गर्ने कार्य नै अनुवाद हो (पौडेल, २०६९ : १६९) । जुन भाषाबाट अनुवाद गरिने हो त्यसलाई स्रोतभाषा र जुन भाषामा अनुवाद गरिने हो त्यसलाई लक्ष्यभाषा भनेका छन् । उक्त परिभाषामा पाठ शब्दले कुनै पनि लिखित वा मौखिक भाषिक एकाईलाई बुझाउँछ । उनी अनुवाद सिद्धान्तलाई भाषावैज्ञानिक सिद्धान्तका आधारमा विवेचना गर्ने प्रथम वैज्ञानिक हुन् । स्रोत भाषाका पाठ्यसामग्रीलाई लक्ष्य भाषाका समानक पाठ सामग्रीमा पुनः स्थापन गर्नु नै उनका विचारमा अनुवाद हो । अनुवाद प्रविधिलाई सामाजिक कार्य, वर्ग परिवर्तन, व्यवस्था परिवर्तन, एकाई परिवर्तन, संरचना परिवर्तन तथा श्रेणी वा तह परिवर्तनका रूपमा प्रस्तुत गरेका छन् । भाषावैज्ञानिक पृष्ठभूमि ल्याउनु नै उनको सिद्धान्तको प्रमुख उपलब्धी हो । व्यवस्थापरक व्याकरणका अनुयायी भएका कारण भाषिक कार्यमा समतुल्यताको खोजी गर्दा अनुवादसम्बन्धी धेरैजसो पारिभाषिक शब्दहरू व्यवस्थापरक व्याकरणबाट लिएका छन् ।

यसरी उनको अनुवादसम्बन्धी मान्यतामा मूलतः उनी भाषिक संरचना पक्षमा भुकेका देखिन्छन् । उनको अनुवाद सिद्धान्तले वाक्यभन्दा माथिको तह अर्थात् सङ्कथनलाई कुनै वास्ता गरेको देखिँदैन तर भाषाभित्रको अन्य तहलाई भने विशेष जोड दिएको देखिन्छ । उनले लक्ष्य भाषामा देखा पर्ने अनुवादको प्रभाव पक्षमा भन्दा अनुवाद प्रविधिका पक्षमा बढी केन्द्रित देखिन्छ ।

अनुवादका क्षेत्रमा विद्वान् क्याटफोर्डको योगदान अत्यन्त महत्त्वपूर्ण मानिन्छ । उनले नै अनुवादलाई सर्वप्रथम प्राविधिक विषय अथवा प्रायोगिक कार्यका रूपमा स्थापित गरेका हुन् । भाषिक सिद्धान्तका आधारमा सर्वप्रथम अनुवादको व्याख्या गरेका हुन् ।

(ख) नाइडाको अनुवादसम्बन्धी मान्यता

नाइडाका दृष्टिमा अनुवाद भनेको स्रोत पाठको अर्थ र शैलीलाई सम्भव भएसम्मको सन्निकट समतुल्यता कायम गरी लक्ष्यभाषामा पुनरुत्पादन गर्नु हो । उनी चमस्केली रूपान्तरणात्मक प्रजनक व्याकरणका अनुयायी पनि हुन् त्यसैका पूर्वाधारमा आफ्नो अनुवाद सिद्धान्त प्रतिपादन गर्ने विद्वान् पनि हुन् । यसका साथै उनको अनुवादसम्बन्धी मान्यता घटकात्मक अर्थ विज्ञानजस्तो गतिशील मान्यतासँग पनि निबद्ध भएको छ । उनका विचारमा स्रोत, सन्देश र ग्रहीता सम्प्रेषणका अंग हुन् र यिनैले भाषिक र सांस्कृतिक सन्दर्भ लिएर सम्प्रेषणात्मक कार्य सम्पन्न गर्छन् । स्रोत भाषाको ग्रहीताले मूल सन्देश ग्रहण गरेजस्तै लक्ष्य भाषाको ग्रहीताले पनि सो सन्देशलाई ग्रहण गर्न सक्ने तुल्याउनु अनुवादको मूल अभीष्ट हो । सन् १९६० मा प्रचलित रूपान्तरण व्याकरण र घटकीय अर्थविज्ञानका सैद्धान्तिक खाकामा आधारित नाइडाको अनुवादसम्बन्धी परिभाषाले अर्थगत विश्लेषण, सन्निकट समतुल्य शब्दको निर्धारण र लक्ष्यभाषाको परिवेश तथा लक्ष्यपाठको अपेक्षालाई महत्त्व दिएको छ ।

रूपान्तरणवादी भाषाविद्हरूमा भैं नाइडामा पनि सबै भाषा आन्तरिक दृष्टिले समान हुन्छन् भन्ने विश्वास रहेको देखिन्छ । त्यसैले उनी स्रोत भाषाको आन्तरिक वा बीज संरचनाबाट पहिले लक्ष्य भाषाको आन्तरिक वा बीज संरचनामा प्रवेश गरेर त्यसपछि मात्र बाह्य संरचनामा जाँदा अनुवाद प्रभावकारी र उपर्युक्त किसिमको हुने विश्वास गर्छन् । सबै भाषा आन्तरिक दृष्टिले समान वा सार्वभौम विशेषतायुक्त हुने र ती बाह्य संरचनामा भैं फरक-फरक नहुने भएकाले अनुवादमा समता वा सफलता कायम गर्न नाइडाको मान्यता निकै विश्वासिलो मान्न सकिन्छ । उनको अनुवादसम्बन्धी मान्यता, भावना र विचारलाई हेर्दा 'प्रत्येक कृति अनुवादको पनि अनुवाद हो र अनुवाद नहुने कृतिको तत्काल मृत्यु हुन्छ; भन्ने अत्याधुनिक विनिर्माणवादी अनुवाद

चिन्तकहरूको वैचारिकताको बीज पनि यिनकै चिन्तनमा भेटिन्छ (पौडेल, २०६९ : १७४) । त्यसैले अनुवादका सम्बन्धमा नाइडाको चिन्तन, औचित्य, व्यापकता र संगतिका दृष्टिले पनि अत्यन्त प्रभावकारी र समसामयिक खालको देखिन्छ ।

(ग) पिटर् न्युमार्कको अनुवादसम्बन्धी मान्यता

न्युमार्कले अनुवादलाई व्यवहारिक र सैद्धान्तिक दुवै पक्षबाट अर्थ्याएका छन् । उनका विचारमा अनुवाद मूलतः भाषिक कौशल या शिल्प हो जसमा अनुवादकले एक भाषाको लिखित सन्देश वा अवधारणालाई अर्को भाषामा उही सन्देश वा अवधारणाद्वारा प्रतिस्थापन गर्दछ । यसमा भाषिक प्रतिस्थापनका क्रममा मूल पाठको कुनै न कुनै अंशको क्षय हुने गर्दछ । अर्थ क्षयका कारण अल्पानुवाद हुने गर्दछ । अल्पानुवादमा मूलपाठका शब्द, पदाङ्ग वा वाक्य लक्ष्यपाठमा छुट्ने गर्दछन् । अनुवादकले आफ्नो भाषिक कौशल र लेखन शिल्पद्वारा अनुवादका क्रममा हुने क्षयको न्युनीकरण गर्नुपर्दछ । न्युमार्कले प्रस्तुत गरेको अनुवाद सिद्धान्त नाइडाको भन्दा खासै भिन्न देखिन्छ तर यी दुई विद्वान्मा के फरक छ भने नाइडाले अनुवादलाई आफ्नो अभीष्ट बनाएको हुनाले उनको अनुवादसम्बन्धी दृष्टिकोण प्राचीन पाठ वा सङ्कथन समस्यातर्फ बढी भुकेको छ भने न्युमार्कको अनुवाद आधुनिक पाठ वा सङ्कथन र विविधतापूर्ण भाषाभेदसम्बन्धी समस्यातर्फ बढी केन्द्रित रहेको छ । न्युमार्कले अनुवाद प्रयोजनका लागि भाषिक पाठहरूलाई तिन वर्गमा विभाजन गरेका छन् : १) अभिव्यक्तिपरक २) सूचनात्मक र ३) सम्प्रेषणात्मक (पौडेल, २०६९ : १७५) । उनका अनुसार अनुवाद एक निरन्तर प्रक्रिया हो । यस प्रक्रियामा आवृत्ति तत्त्वले अहम भूमिका खेलेको हुन्छ । अनुवादकले कुनै पनि पाठलाई दुई चोटी अनुवाद गर्छ : पहिले स्रोत भाषाको पाठलाई लक्ष्य भाषाको सन्देशमा पुनर्गठन गरेर र त्यसपछि पुनर्गठित सन्देशात्मक अभिव्यक्तिलाई लक्ष्यभाषाको पाठको आकार दिएर गर्न सकिन्छ । अनुभवी अनुवादकले यी दुवै अनुवाद प्रक्रियालाई अर्ध औपचारिक प्रक्रियाका रूपमा मात्र ग्रहण गरेका हुन्छन् । त्यसैले अनुवाद प्रक्रिया भन्ने कुरा अनुवादकको अनुभव स्तर र ज्ञानको स्तरमा आत्मसात् गरिने कुरा हो भन्ने मान्यता उनले स्वीकारेका छन् ।

यसरी यी तिनजना विद्वान्हरूका अनुसार अनुवाद कुनै एउटा भाषामा रहेका सामग्रीलाई अर्को सामग्रीमा उल्ट्या गर्नु हो । यस आधारमा क्याटफोर्डले स्रोतभाषाको बाह्य संरचना लक्ष्य भाषाको बाह्य संरचनामा सिधै बदलिने मान्यता राखेका छन् भने नाइडाले पहिले दुवै भाषाको आन्तरिक संरचनामा आन्तरण भएपछि मात्र बाह्य संरचनामा पुनर्गठित हुने मान्यता राख्दछ । त्यस्तै सम्प्रेषणात्मक आवश्यकताका अनुसार लक्ष्य भाषामा पुनर्गठित हुन सक्ने मान्यता राखेका छन् ।

२.३.२.८ भाषाशिक्षणमा अनुवाद अध्ययन

अनुवाद र भाषाशिक्षण बीचको सम्बन्ध ज्यादै महत्त्वपूर्ण रहेको छ । दोस्रो भाषा शिक्षणका क्रममा अनुवाद विधिको प्रयोग प्राचीन कालदेखि नै भइरहेको हो । यो विधि दोस्रो भाषा शिक्षणका लागि प्रभावकारी रहेको छ । प्राचीन क्लासिकल भाषाहरू सिकाउन अहिलेसम्म पनि अनुवाद विधि अत्यन्तै महत्त्वपूर्ण रहेको छ । संरचनात्मक भाषाविज्ञान र व्यवहारवादी मनोविज्ञानका पृष्ठभूमिका विकसित श्रुतिभाषिक पद्धतिको प्रयोगले दोस्रो भाषा शिक्षणमा अनुवाद विधिको प्रयोगलाई बौद्धिक दृष्टिले बोझिलो र पहिलो भाषालाई बढी महत्त्व दिने ठानी अनुप्रायोगिक मानियो तर अहिले आएर अनुवादको उपयोग भाषाशिक्षणमा कुनै न कुनै रूपमा उपयोगी मान्न थालिएको पाइन्छ (अधिकारी, २०६५ : १८६) । अनुवादका माध्यमबाट तथा अनूदित कृति वा विषयका माध्यमबाट सम्बन्धित भाषाका विद्यार्थीमा भाषिक सिप विकास गर्नमा यसले महत्त्वपूर्ण भूमिका खेलेको पाइन्छ ।

शिक्षण विधिको कोणबाट हेर्दा अनुवाद एक किसिमले थिलथिलिएको स्थितिमा र शिक्षक समुदायले समेत यसलाई निषेध र वर्जित गरिएको पाइयो तर समयको गतिशिलतासँगै लामो समयको अन्तरालपछि दोस्रो भाषा शिक्षणको क्रममा अनुवादको प्रयोगप्रति भाषाशास्त्री र शिक्षाविद्हरूको चासो र चिन्ता बढ्दै गयो र पुनः भाषा शिक्षणका क्षेत्रमा प्रवेश पायो (भट्टराई, २०७२ : १४३) । यसरी परम्परागत रूपमा अनुवाद विधिलाई सबैले अस्वीकार गरेका भए पनि वर्तमान समयमा दोस्रो भाषाशिक्षणका क्रममा यसलाई उपयोग गरिएको पाइन्छ । स्रोत भाषाका

सामग्रीलाई लक्ष्य भाषामा सम्प्रेषित गराउनु नै अनुवाद हो भने भाषिक सिप शिक्षण नै भाषा शिक्षण हो (लामिछाने, २०७० : ९१) । यसरी भाषा शिक्षणका सन्दर्भमा अनुवादको महत्त्वपूर्ण भूमिका रहेकाले यी दुईबीच अन्योन्याश्रित सम्बन्ध रहेको छ ।

शिक्षण सिकाई कार्यकलापका सन्दर्भमा अनुवादको स्थान उच्च रहेको हुन्छ । भाषाको अध्ययन कार्य गर्दा मातृभाषाले प्रभाव पार्ने क्रममा भाषामा रहेका भाषिक पक्षका साथै व्याकरणिक भेदको पहिचान पश्चात् उक्त समस्याको निराकरण गर्न सहयोग मिल्छ । फरक भाषाभाषीका बीचमा पारस्परिक सम्बन्ध स्थापित गराउनु, दोस्रो भाषामा प्रयुक्त शब्दलाई मातृभाषामा र मातृभाषामा भएका भाषिक कार्यकलापलाई अनुवादका माध्यमबाट दोस्रो भाषीलाई सहयोग पुग्ने हुनाले भाषाशिक्षणमा अनुवादको स्थान उच्च रहेको पाइन्छ ।

२.३.२.९ अनुवादको उपयोगिता

बदलिँदो विश्व परिवेशमा अनुवादको महत्त्व अपरिहार्य रहेको पाइन्छ । अनुवाद लाखौं मानिसको जीवनको एक आधार बनिरहेको छ र यदि अनुवाद कार्य नहुने हो भने क्षणभरमै लाखौं मानिसको जीवन समाप्त हुने देखिन्छ । त्यसैले अहिलेको समयमा यसको एकदमै अपरिहार्य आवश्यकता भएको छ । अनुवाद गर्नको लागि अनुवाद गर्ने व्यक्ति सम्बन्धित भाषामा दक्ष र निपूण हुन जरूरी छ । यसका लागि उसले लक्ष्य भाषा र स्रोत भाषा बीचमा राम्रो ज्ञान हुन जरूरी छ । अनुवादका माध्यमबाट राष्ट्रिय एवम् अन्तरराष्ट्रिय संस्कृतिको संरक्षण र संम्बर्द्धन गर्ने कार्य गर्दछ । यसले कुनै एक भाषामा रहेका साहित्यलाई अर्को भाषामा रूपान्तरण गरी स्रोत भाषा नबुझ्नेहरूका लागि लक्ष्य भाषामा बुझ्न मद्दत गर्दछ । यसका माध्यमबाट कुनै एक भाषाको संस्कृतिलाई अर्को भाषामा रूपान्तरण गर्नका साथै विभिन्न विषयमा जानकारी प्राप्त हुने गर्दछ । अनुवादका माध्यमबाट राष्ट्रिय वा अन्तरराष्ट्रिय स्तरमा शिक्षा, स्वास्थ्य, रोजगार आदिमा पनि मद्दत गर्दछ । अनुवादका लागि भाषा, ध्वनि, अर्थ, वाक्य, रूप र शब्दविज्ञानको विशेष महत्त्व रहने गर्दछ । यसका माध्यमबाट विश्वका विभिन्न ज्ञान विज्ञानका कुरा पत्ता लगाउन सकिन्छ । विश्वमा भइरहेका विभिन्न नयाँ-नयाँ कुराहरूलाई स्रोत भाषामा रहेका सामग्रीलाई लक्ष्यभाषामा

रूपान्तरण गरी थाहा पाउन सकिन्छ । साहित्य, दर्शन, इतिहास र संस्कृतिको पहिचान गर्नको लागि पनि यसको महत्त्व रहेको छ । विभिन्न भाषाभाषी भएका मानिसहरूबीच पारस्परिक सम्बन्ध स्थापित गर्न पनि यसको अपरिहार्य आवश्यकता रहेको छ । सूचना तथा सञ्चार प्रविधिका क्षेत्रमा प्रयोग गर्नका लागि पनि यसको महत्त्वपूर्ण भूमिका रहेको छ । यसरी यसका माध्यमबाट एउटा समाजको विषयवस्तुलाई अर्को समाजमा पहिचान दिलाउने कार्य गरिन्छ । अनुवादले राष्ट्रिय एकतालाई बलियो बनाउने कार्य गर्दछ । यसका माध्यमबाट देशभरी छरिएर रहेका विभिन्न भाषाभाषी, जातजाति र संस्कृति भएका मानिसहरूलाई एकताको सूत्रमा बाँध्न सकिन्छ । देशको सामाजिक संस्कृतिको निर्माणमा पनि यसले महत्त्वपूर्ण भूमिका निर्वाह गर्दछ । राष्ट्रिय, अन्तर्राष्ट्रिय र तुलनात्मक साहित्यका लागि यसको आवश्यकता रहेको छ । साथै व्यापार व्यावसायका लागि पनि अनुवादको अपरिहार्य आवश्यकता रहेको पाइन्छ । अन्तमा विभिन्न अध्ययन अनुसन्धानका क्रममा पनि यसको अपरिहार्य आवश्यकता रहेको छ । देश तथा विदेशमा रहेका भाषा, संस्कृति, इतिहास, साहित्य, राजनीति, व्यापार, रोजगारी, शिक्षा आदि कार्यका लागि वर्तमान समयमा यसको अपरिहार्य आवश्यकता रहेको छ ।

अध्याय तिन

अध्ययन विधि र प्रक्रिया

प्रस्तुत शोधकार्यलाई निम्नानुसारका विधि र प्रक्रियाको अवलम्बन गरी सामग्रीको सङ्कलन गरिएको छ :

३.१ अध्ययन विधि

उद्देश्यलाई निश्चित समयमा पूरा गर्नका लागि अपनाइने तरिकालाई नै अध्ययन विधि भनिन्छ । शोधकार्य गर्दा निश्चित विधि र प्रक्रिया अपनाइन्छ । सामग्री सङ्कलनका स्रोत, परीक्षण एवम् सत्यपान सम्मको समग्र प्रक्रियालाई शोधविधि भनिन्छ (भण्डारी, २०६८ : १२३) । अध्ययन विधिहरू अनुसन्धान गर्ने विषयको प्रकृति अनुसार फरक-फरक हुने भएकाले यस अध्ययनमा सामग्री सङ्कलनको लागि पुस्तकालयीय विधिको प्रयोग गरिएको छ । यस अन्तर्गत सम्बन्धित कृति, विभिन्न पाठ्यपुस्तक, अनुवादसम्बन्धी कृतिहरू, लेख रचना, जर्नल, व्याकरण, शब्दकोश लगायत शोध प्रतिवेदनहरूको अध्ययनद्वारा यो शोधपत्र तयार गरिएको छ ।

३.२ अध्ययन प्रक्रिया

माथि उल्लिखित सम्पूर्ण विधिहरूको अवलम्बन गरी विभिन्न अध्ययनका प्रक्रियाहरू अपनाएर यो शोधपत्र तयार पारिएको छ । यस अन्तर्गत विभिन्न सामग्रीहरूको सङ्कलन गरी उक्त सामग्रीका आधारमा व्याख्या विश्लेषण गरिएको छ ।

३.३ सामग्री सङ्कलनका स्रोतहरू

प्रस्तुत अध्ययनका लागि सामग्री सङ्कलनका स्रोतहरूमा प्राथमिक र द्वितीयक गरी दुई वटा स्रोतलाई लिइएको छ ।

३.३.१ प्राथमिक स्रोत

प्रस्तुत अध्ययन गुरुप्रसाद मैनालीद्वारा लेखिएको 'नासो' कथासङ्ग्रहमा रहेको 'परालको आगो' कथालाई प्राथमिक स्रोतका रूपमा लिइएको छ ।

३.३.२ द्वितीयक स्रोत

प्रस्तुत अध्ययनका लागि तथ्याङ्क विश्लेषणका क्रममा द्वितीयक स्रोतको उपयोग गरिएको छ । यस अन्तर्गत शोधकार्यसँग सम्बन्धित विभिन्न शोध प्रतिवेदनहरू, पुस्तकहरू, शब्दकोश, व्याकरण, लेखरचनाहरू, पत्रपत्रिका, सामाजिक सञ्जालबाट प्राप्त सामग्री आदिलाई द्वितीयक स्रोतका रूपमा उपयोग गरी प्रस्तुत शोधपत्रलाई अगाडि बढाइएको छ ।

३.३.३ सामग्रीको व्याख्या विश्लेषण

नेपाली भाषामा रहेको 'नासो' कथासङ्ग्रहमा निहित 'परालको आगो' कथालाई बम्हाडी भाषामा अनुवाद गरी उक्त कथाको अन्तिम रूप दिन त्यसको भाषिक सम्पादन गरी वस्तुपरक ढङ्गले व्याख्या विश्लेषण गरिएको छ । सङ्कलित सामग्रीलाई विश्वसनीय र वैध बनाउनको लागि बम्हाडी भाषाका विज्ञहरूसँग छलफल र सहकार्य गरी यस कथाको अनुवाद गरिएको छ । साथै शोधकर्ता स्वयम् बम्हाडी भाषी भएकाले आफैलाई सूचक मानेर सङ्कलित सामग्रीका आधारमा अनुवाद कार्य गरिएको छ । साथै 'परालको आगो' कथाको मूलभाव नबिगारी बम्हाडी भाषामा अनुवाद गरी अनुवाद सिद्धान्तका आधारमा उक्त कथाको व्याख्या विश्लेषण गरिएको छ ।

अन्त्यमा बम्हाडी भाषीहरूलाई मूल आधार बनाएर उनीहरूले दिइएको सुझाव र सल्लाह अनुरूप अन्तिम सम्पादन गरेर प्रस्तुत शोधकार्य सम्पन्न गरिएको छ । साथै यस कथामा भएका सांस्कृतिक शब्दहरूको अनुवाद गरी त्यसको व्याख्या विश्लेषण गरिएको छ । त्यसैगरी अनुवाद गर्दा कुन प्रकारको अनुवाद अन्तर्गत पर्दछ भनेर व्याख्या विश्लेषण पनि गरिएको छ । अनुवादका विभिन्न सिद्धान्तका आधारमा उक्त कथालाई विभिन्न विद्वान् (क्याटफोर्ड, नाइडा र न्यूमार्क) का मान्यताका आधारमा व्याख्या विश्लेषण गरिएको छ । अन्तमा मूलपाठ र अनूदित पाठका आधारमा उक्त कथाको व्याख्या विश्लेषण गरी यस शोधकार्यलाई सम्पन्न गरिएको छ ।

अध्याय चार

‘परालको आगो’ कथालाई बभाडी भाषामा अनुवाद गरी भाषिक सम्पादन

४.१ विषय प्रवेश

प्रायोगिक भाषाविज्ञानका विभिन्न शाखाहरू रहेका छन् । जस मध्येमा अनुवाद पनि एक शाखा हो । यसले भाषाको प्रयोगात्मक पक्षमा जोड दिने गर्दछ । अनुवाद कार्य एक जटिल कार्य हो । यसका लागि अनुवाद गर्ने व्यक्ति स्रोत भाषा र लक्ष्य भाषा दुवैमा निपूर्ण हुनुपर्दछ । सामाजिक यथार्थवादी कथाकार गुरुप्रसाद मैनालीको नासो कथासङ्ग्रहमा सङ्ग्रहित ‘परालको आगो’ कथालाई त्यसको मूलभाव नबिग्रने गरी उक्त कृतिलाई बभाडी भाषामा अनुवाद गरिएको छ । उक्त कृतिको अनुवाद गर्दा सर्वप्रथम शोधकर्ता आफैले अनुवाद गरी त्यसपछि अन्य बभाडी भाषाका विभिन्न भाषिक वक्ताहरूसँग अभिमत लिई त्यसको भाषिक सम्पादन गरी अन्तिम रूप दिइएको छ । नेपाली भाषामा लेखिएको कृतिलाई बभाडी भाषामा अनुवाद गरी त्यसको भाषिक सम्पादन गरी अन्तिम रूप दिई अनुवाद गरिएको छ । सम्पादन भाषाको बाह्य स्वरूपसँग सम्बद्ध कार्य हो; जसमा लेख्य सामग्रीलाई अन्तिममा प्रकाशन गर्नु वा सार्वजनिक गर्नु भन्दा पहिले त्यसलाई सम्पादकले अवलोकन गर्ने आकार स्वरूप प्रदान गरी कुनै निश्चित ढाँचामा स्वरूप प्रदान गर्दछ । अनुवाद गर्दा भएका गलतिलाई सच्याउनका लागि उक्त अनुवाद कार्यलाई अन्तिम रूप दिनका लागि ‘परालको आगो’ कथाको भाषिक सम्पादन गरिएको छ । यस अनुवाद कार्यमा आफूले अनुवाद गरेको कृतिलाई पुनः बभाडी भाषाका वक्ताहरूसँग देखाएर उक्त कृतिलाई सम्पादनका विभिन्न चिह्नहरूको प्रयोग गरी सम्पादन गरेर त्यसको अन्तिम रूप दिइएको छ ।

४.२ ‘परालको आगो’ कथाको अनुवाद

चामेकी स्वाइनी गौथली भिक्कै मुख लाग्दी छि । निका मुखले बोल्या पन उल्टाउल्टा कुणा अरी भिक्क प्वान अद्दी छि । यिनु दुई लोग्न्या रे स्वाइनी दिनादिन कल अद्दा छ्या ।

एकादिन बासा चामे हलो जोती सकी घर आउन लाग्याको छ्यो, गौथली देलो बन्न अरी गाउँमा ब्याँ हेद्दू गयाकी रैछ । दिनभरी गणो जोती आयाको चामे भोक लागीमन्ट गल्याको रैछ । तसाइले उइले हलो र जू गणाका भीणाम्मी ठण्यार्इ बल्ल बान्न लाग्याको छ्यो । मुथीबाट गाउँमा ब्याँ हेरी तसुई तिक गौथली आई । गौथलीलाई धेकीमन्ट चामे रिसले रातो भयो । भात पकाउन त परै भारु यै बेलासम्म चुलोमा आगो पन बाल्याको छ्योइन । छनमटी देलो उघाणी गौथली पानी आन्न पनेरातिर गई । चामे चुलोमा आगो सल्काई तमाख भद्दू लाग्यो ।

लोट्टु लाग्याका कुइणोका जसरी चामे देलका अगाणी बसी तमाखु खान्लाग्याको छ्यो । गौथली कोख्यालाउणो घणो आनी पनेराबाट आई । गौथली देलाभिन्न पस्तु लाग्याकी छि तसुइतिक चामेले राण, छणउल दिनभरी बन्यातीसंग आँखा भिम्क्याई बसी, अइल प्वान अद्दी छ, भनीमन्ट एक लात्तीले हान्यो । भिन्न भान लाग्याकी गौथलीलाई उन्ने लात्तीले हान्या पछि लट्पट्टी देला अगाणी लोटी । माटाको घणो फूटी पानी पोख्खी छिल्लीबिल्ली भयो । गौथली घणाका चोइलामोइला टिपी देल अगाणी राख्तु लाग्याकी छि, “मेरा घरउणी जनबस अइलै निकली भा जा भानीछै भा !” भनीमन्ट चामेले अझ गौथलीका जगल्टाउणी सुमाइ तानीतानी देला अगाणी पुगायो ।

नमाई मैले गलित क्या अन्याकी छ्या; लात्तीले हान्नासम्म त गौथली केइ पन बोल्याकी छिइन, तर पछाणीबाट जब चुल्लाउणी समाई देला अगाणी तानी आन्यो अनि गौथलीले पन मुख छाणी चामेकी गाली अद्दू लागी - “तेरा तेई कोइण्याका हातबाट मार खानु भन्ना त, यईकी स्वाइनी भई वस्तु भन्ना मद्दू नै निको ।”

“राँणले आफ्नू बाउ त भिक्कै सेट छ भनी मान्याकी होल्ली । गाउँका ठूलावणा मान्छ्याको हलो नजोत्या छकालबासा खानाकी पुग्दैन । तेरा माइतकी क्या फूती अद्दी छै !” भनी अझ चामेले एक लात्तीले हान्यो ।

गौथली ठूलो डाको अरी रून लागी । गाउँका छोच्छोरी उइको रून लाग्याको डाको सुनी क्या भयो भनी हेद्दू गणाका डीणनी आयाका छ्या । “मोराहरू या क्या छ तम्रा क्या हेद्दू आया ?” भनीमन्ट चामेले लउणो समाई ती छोच्छोरीलाई खेदण्यो । ती छोच्छोरीमौ हाँस्तै भाग्या ।

गौथली रून लाग्याकी छि, चामे फिनु रस्याई सेइरयो ।

भोल पभार्तै चामे हलो र बल्ल धीई गणातिर गयो । बासा घर आउना गौथली घरउणी छिइन । वल्लापल्ला घर सोध्यो, दिउंस कपणाको कुटीरो धीई माइततिर गई भनीमन्ट गाउँल्याले उइलाई भन्यो ।

अइलसम्म भैंसो दाम्लाउनै रैछ । चामेलाई धेकी भैंसाले वाइँक्क अच्यो । भैंसालाई घाँस हालेर थोरालाई दुध चुचणाउन खोयो । थोक्काई पाछा ऊ ठेको धिई भैंसो पस्तु आयो । पइल्ली त दुई चार तुण्को जति त दियाको छ्यो; पछि उछिद्वियो र चामेलाई लात्तीले हानी भैंसो जुणुक्क उफूण्क्यो । चामे गोबरका रासाउनो उत्तानो पण्यो । ठेको हातउणो होई भणी पर पण्यो । चामेका सबै कपणाउणो गोबर लाग्यो । गोठका भित्र अगास लउणो राख्याकी छि, उन्ने तेसुइ लउणाले भैंसालाई दुई चार चुट हान्यो र भैंसो उछिद्विमन्ट गल्याउँ चुणी दौणेर कोकलेका मकैका गणामा पस्यो । चामे आआ भनमिन्ट समाउन भगानो छ्यो तर भैंसो भन्या तर्केर उई वा उई वा अरी दौणन लाग्यो । ठीक्क गोण्याका मकै सबै भैंसाले काचाउची दियो । कोकलेकी आमा आँगनमा आई चामेकी पती हाल्न लागी - “चामे मोराको बाजो होइभाउ ! यइलाई त छेरपाटाले लिन नसक्याको ! बेली स्वाइनी कुट्यो, आज भैंसा कुटेर अरखाको वर्ष भरी खान्या कमाई बिगाणी दियो ! कसुइको नभयाको रिस ! बाजीयाले बहादुरी धेकायाको होला ! पोर साल धनबीरेले लात्तीले हानी खेदण्यो र बर्खाभरी थला पण्यो छ्यो, भिक्कै आफूलाई बल्ल्यो छुँ भनी मान्नो छै तु आफूलाई । अरूलाई कुट्न सक्या पो सक्या; आपनी स्वाइनी, किलामा बान्याको भैंसो कुट्न्या क्या कुट्न्या ! बासो भयो कि एक न एक निहुँ खोजी गाउँमा बिच्च्याई अद्दो छ ।”

धनबीरेका गाउँमा ब्याँको भोज छ्यो । गाउँ भरीका छोऱ्याट्टाहरू रउसी खाई टन्न भयाका छ्या । कोकले छोऱ्याट्टीका नाता लगाई मादल बजाई नाच्चु लाग्याको छ्यो । अरू छोऱ्याट्टाहरूपन कोकलेको स्वरमा स्वर मिलाई गाउँन लाग्याका छ्या । त्यसुइतिक बहिनी आई मकैवारीमा चामेको भैंसो पस्याको कुणो कोकल्या कि भनी ।

कोकले मारूनी लहङ्गै सुद्दा दौणी मकैका गणानी पुग्यो । कोकलेका नाता धेकी भैसो भिक्क ठाणो पुछ्ण अरी दौड्डु लाग्यो । अब नमाई रयाका दुई चार मकैका बोटा पन खतम अच्यो । मकै कचाउच्याको धेकी कोकले रिसले आगो भयो । चामेका गालानी उइले दुई चण्कनी हान्यो । विचारो चामे केइपन नबोली कट्टी रह्यो । बीच राततिर चार पाँच जना मिलीमन्ट भैसो चामेका घरमा आन्यो ।

भोल पर्भात चामे पनेँरावाट काननी पानीको घणो बोकी आउन लाग्याको छ्यो । मल्लिरवाट जुठे दमाईकी स्वाइनी आई । जुठे दमाईसँग चामे भिक्कै मिल्लो छ्यो । जुठेकी स्वाइनीलाई चामे बौजू भन्नो छ्यो । चामेले पानी बोक्याको धेकी जुठेकी स्वाइनीले हाँसीमन्ट भनी “ओहो...! लोग्न्या मान्छ्याले पानी बोक्याको त कत्तिपन नस्वान्या रैछ !”

“क्या अरू त बौजू ! त्यो राण माइततिर गई गै, मुइले नबोक्या को बोकला ?”

“कल अरी हान्यापछि आँखा नधेक्या, विचारी नभागी क्या अद्दी छ त ?”

“मुख मुख लाग्दी चक्कु जसो मुख छ अनि नहानी क्या अरू ?”

“मुखाले भयाकी थोक्काई कुटीपन हो क्यारे ! ”

“चुप लागपन ! पोर दशैमा जुठे दाईले एकचोटी तुमुलाई कसरी हान्यो छ्यो ! उई बेला त तुमीले एक वचन पन फर्कायौ ?”

“अँ.....एक चोटी भन्नाछौ, अइल पो जाति भायाका छन्, पइल्ली-पइल्ली त नकुट्याको दिन खाली कैलइनु हुनो छ्यो । बासा भोट्या गाउँतिर होई रउसी खाई अनि केइ न केइ निउँ खोजी कुट्टा छ्या भिक्क त्यारतुवारका दिन त क्या भन्नु ! दुई चार दिन भरी बादलो भयो कि अछेल पन जीउ दुख्दो छ । तर आफूले त यो उमेर भयो, कइलै मुख पन फर्कायाको आछिन ।”

“हो त नि क्या हानीमन्ट मुख लाग्न्या भयाकी हो भन्नाछौ कि ? तुम्रा जसो भया पूजा अरी राख्न्या छ्या ।”

“ज्या भा पन स्वाइनीसँग कल अरी केई हुनैन, कति दिन पानी पन्यारो अरी बस्न्या ? भोल पभार्तै आन्न भाउ !”

“आफूई जानीमन्ट आई भन्या घर छनई छ, आन्न त मन्या पन भानैन ।”

चामे बाँकटे भोटोमुथि स्टकोट लायाको, तेरसो लुङ्गी लायाको, मइल टलक्क टल्क्याको कालो टोपरी लायाको, दुई आँखीभौं माभनी चाँननको टीको लायाको, काननी पानीको घणो बोक्क्याको जुँडाका रेखी आयाका, कालोकालो एक छाँटको देखिनो छयो ।

एक दिन पभार्त चामे देलानी बसी तमाख खान्लाग्याको छयो । तसुई तक मुथिबाट जुठे दमाई आयो । अधिबाट उइको चेलो बोकी जुठे आइरह्याको छयो । पछाणीबाट कपणाको कुटीरो कोख्यालाउणो चेपी उइकी स्वाइनी आउन लाग्याकी छि । चामेलाई धेकी जुठेले हाँस्दै भन्यो-
“क्या काम अद्दो छै कान्छा ?”

“बसीबसाइ छ दाइ ।”

“स्वाइनीलाई भगणा अरी माइत धपाइ हाली अब क्या अद्दो त एकलै आनन्नले बस ।”

जुठेका लोग्न्यास्वाइनीको भिक्कै माया पिरती छयो । जुठे सधै आफ्नी स्वाइनीलाई धिएर पल्लो माभी गाउँमा कपणा सिलाउन भानो छयो । बाटउणा लोग्न्या स्वाइनी घर चलाउन्या, सुख दुःखका कुणा अरी भाना छ्या । बासा पन कुणा अर्दे फर्कना छ्या । रात छोराछोरी नपुग्न्या ठाउँमा टुकी राखी जुठेले विराटपर्वको श्लोक हाल्लो छयो । स्वाइनी चाई जुठीपान लिप्टै उनको श्लोक सुन्ती छि । कसुई दिन जुठेलाई विमार भया उइकी स्वाइनी गाउँका धामी खोजी आन्ती छि । विष्टहरूका कपणा सिउन भाना कसुई दिन जुठे स्वाइनीसँग ठट्टा अरी किलिक्क स्वाइनीको घिच्रो तान्नो छयो । अनि ऊ मान्छ्यातिर हेरी आँखा भिम्क्याउनो छयो । स्वाइनीचाई
“अ बुणो भया पछि पन तुम्रो ठट्टा अद्दया बानी नगयाको है !” भनी अर्खा तिर फर्की हेरी हाँस्ती छि ।

जुठे एकापर्भातै उठीमन्ट पनेरा गई नुहाउनो छ्यो । नाइ सक्या पछि ऊ पँधेर्नीहरूले कपणा राख्याका ठाउँमा साजीको टिको लाई “विजुलीको सरी रूप अरी अगासमा उड्नुभयो भट्ट तसै” भन्ने स्तोत्र पाठ पड्डो छ्यो ।

जुठेका पारिवारिक जीवनसँग आफ्नो जीवनको तुलना अरी चामे भिक्कै चिन्तामा हुनो छ्यो । जुठेकँहा खानपिन अरी विराटपर्व पड्ड्या बेलामा उइका घरमी रूवाबासी हुनो छ । जुठेका लोग्न्या स्वाइनीको तसो माया पिरती छ । दुःखसुखका कुणा अरी सँगै हिट्टा छन् । आफ्नी स्वाइनी भन्या भ्रगणा अरी माइततिर भानी छ । ब्याँ भयाको यतिका दिन भइगयो, कहिलै निका मुखले आजसम्म बोल्याकी आछिन । अझ एक भयाको भैंसो पन लगलगै आउन दिनैन ! आफूत माइत गै गै भैंसालाई पन एकहाते अरी गै । यई भैंसाले अद्दा गालामा कोकलेले चड्कनी हान्यो । भीणानी होई लोटाई दिउ भन्या साउको डोको; भोल आई साउँले बाध्छ । आफूले जुठो चुलो नअन्या भोकै बस्नु पड्डो छ । यस्तो दिक्क लाग्न्या जिन्नगी बिताउनु भन्ना त साजी घसेर हिट्नु जाती । तर साजी घसी पो क्या अद्दु, दश घरका कुकुर नभुकाई खान पाइनैन । उईपन अचेल पगउणी बेण्याका मोटाघाटा जोगी धेक्यो भन्या “कोदालो खन्नाका गणाले जोगी भयाको” भनी गाउँका मान्छ्याले गिज्याउना छन् । बाहिर बस्नु पड्डो छ । बिमारी पण्यो भन्या एक तुण्को पानी खान दिन्या मान्छ्या कोई हुनाइन । अर्खाले भनोस्कि नभनोस् आफै ‘नमोनारयण बा !’ भनी विगुत लाईदिँदै हिट्टा छन् । ठूलाठूला भोला बोकी खलाखलामा माग्न भानाछन् । यो पन उई संसारका ताताले पोल्याको बेलामा टाणाबाट भलक्क हेद्दा अलि सेलो जसो लाग्याको मात्रै हो ।

पहिला आठ दश दिन त चामे गौँथलीको नाउँ लिनौँ पन रिसले खाला भन्या जसो अद्दो छ्यो । तर पछि पछि अलि शून्य मान्नु लाग्यो । विचार अन्यो - मुख लाग्दया भया पन भिक्कै जाँगरिली छि । मन लाई एक भारी घाँस आनी भैंसालाई टन्न खुवाउँनी छी । छकाल बासा एक गाँस पकाई खाना दिनी छि । ऊ गया पछि दुई चार दिन भात खान पाए हुँला, नत्र भन्या खाली भुट्याको मकैको भरमा छुँ । ऊ छना त भैंसाले पन ट्यामट्यामले दुध दिनो छ्यो । ऊ आफूई पस्ती छि ।

ऊ गया पछि यस्तै खत्तम भयाको छ मेरो अवस्था । सबै जना बोलाई आन भन्नाछन् । जुठे दमैकी स्वाइनी पन तेसई भन्नी छ । आए आउली, नआए नआउली एक फेर आन्न भानै पण्यो ।

भोल पभार्तै भातसात खाई चामे सौरास भानाकी तयार भयो । बक्सउना होई फत्तु सुरूवाल लायो । टोपीमुथी गौंथलीले तमाखुको कुटेर राखी दियाकी रैछ, टोपीउणो तमाखको काँठ लाग्याको रैछ, टोपी कोच्चमइण्याको पन रैछ । चामे रिसाएर गनगन अर्न लाग्यो - “रन्डीको ढङ्ग हेरपन माल पाई क्या अद्दा चाल भया पो हुन्छ ! आफ्ना बाउबाज्याले बिके टोपी लायाको भया पो था पाउनी हो । बोबा खाणीको टोपी लाई भाङ्गाको गादो पाणी हिट्टो छ । चेली क्याकि गतिली हुनी हो । बाउनुले न कइलै च्याउ खायो न स्वाद पायो ।” एक छिन गुनगुन अरी टोपी तानतुन अरी लायो । इस्टकोट अर्खो नभयाकाले तसुई पुरानु कोट लायो । एक ओड्ड्याको कुटीरो पिठीनीउनो तेरसो अरी बान्यो र हातउणो एक फाटो छातो धिई चामे सौरास हिट्ट्यो ।

चामे सौरासका घरमल्लिर चौतारामा बसी पसिना पुच्च लाग्याको छ्यो, गाउँ भन्ना मल्लिरको घाँस काट्नुया वनका पर बाट होई घाँसको बिटो बिसाई गौंथली गीत गाउन लागी - “उणी भाउ त चणी होइन, बस्नु त मन छइन ।”

चामे लाजले मुरमुरियो -“घाँस खान नपाई भैसाको लादो गाउन्याको सारङ्गी जसो भइगयो, राण याउणी बसी वन रन्काउँनी छ ।”

नमाई चौतारामा गल्यान मारी चामे तारले उकालो लाग्यो । चिलाउन्याको रूखलग पुग्या पछि चामेका गोणा अलि गल्या जसा भया । जीउ बणाज्युले केई प भन्ना छन् कि भनी ऊ डरायाको छ्यो । तात्तारले ऊ घर अगाणी बाण हाल्याका ठाउँलाई पुग्यो । जीउ जूठ्यान्मा बसी टाम्क्या धुन लाग्याकी छि । बणाजु देलानी बसीमन्ट तमाख खान्लाग्याको छ्यो । जीउलाई धेक्या पछि चामेले दुई हात जोणी मुन्टो निउणाई ढोग दियो । जीउले पन जुठाई हातले ढोक पर्काई । चामे देल अगाणीका पेटीमा बस्यो । बणाजु हुक्कानली चामेको हातमा दिई ढोक दिन निउण्याको छ्यो चामेले हात जोणी दियो ।

थोक्काई पाछा घाँसको बिटो आनी गौंथली आईपुगी । पनेलाको चोलो, छिटको फरिया लायाकि, फरियाको गुल्थो कोचमण्याएर पटुकी बान्याकी, हातमा बाला, गलामा पोते लायाकी, पुष्ट वा बल्ल्यो छाती भयाकी, चन्नीमा चाननको टीको लायाकी, मुन्टामी बुराउँसी फूल लायाकी, थोक्काई थोक्काई गहुँगोरा वर्णकी ऊ भिक्कै निकी धेक्कनी छि । गौंथलीको त्यो रूस्या जोवन धेकी चामेको मन बहुलायो । घरमा यति निकी साक्षात् घरकी लक्ष्मी आया जसो मान्यो ।

बासो भया पछि गौंथली आई चामेको गोणामा ढोगी दिई । चामे रस्यानमा पण्यो । तर उइका आँखाउणो तिनको केई पन धेक्कीनइनु छ्यो । ऊ गौंथली आउँनी छकि भनीमन्ट बाटो हेच्याको हेरै छ्यो । सबुईले खानु खायो । जुठो चुलोमा पान हाल्यो । थोक्काई पाछा को हो कुन्नि टुकी आनी बाइरतिर गयो । तैपाछा कइले हो कन्नि देलो ढप्काएर आल्को लायो । चामे दइग पण्यो ।

चामेका मनउणा कुणा खेल्ल लाग्या । हरे ! तई दिन गौंथलीलाई किन कुट्या हुलाँ ? स्वाइनी मान्छ्याहरू ब्याँ भन्यापछि हुरूक्क हुना छन् । उइको पन उबो हुनो उमेर, थोक्काई ब्याँ हेद्दू गै त ! थोक्काई यसो गाउँघरमा रिउता हेर्न गयाको पन खप्न नसक्या मान्छ्याले क्या स्वाइनी पाल्लु ? भात पकाउन थोणा बार अच्यो भनी स्वाइनी कुट्टू भन्ना अधम काम अरू क्या होला ? थोक्काई मुख लाग्या भयाकी पन हानेरै हो । अब घर गई भन्या त कइलै हान्या होइन । जुठे दमैका भन्ना भिक्क माया अरी राख्याइन भन्या अनि भन्नु ! मनउणा कुणा उत्तिकाई खेल्याका छ्या, तल्लिरबाट उपाइया पन त्यत्तिकै टोक्ता छ्या । पर्भातै देलो उघाणी कोई बोल्याको शब्द आयो । गौंथली आई कि भनीमन्ट चामेले ठाड्ठाडो कान अच्यो । पाछा हेद्दा तिक बणाजू बुणो पो रछ । बणाजू देलो उघाणी स्वाणातिर पेसाब अद्दू गयो । चामेलाई रातभरी निन लागिन ।

गाईबाखा खुन्या बेला भयाको छ्यो । बणाजू पर्खालमा बसी तमाख खान लाग्याको छ्यो । उइकी जीउ चाँई देल अगाणी बसीमन्ट मकै खोस्स्याउन लाग्याकी छि । गौंथली भित्र मभेरीमा जुठो चुलोमा पान हाल्न लाग्याकी छि । चामेले थोक्काई थोक्काई लाज मान्याजन अरी सौरासँग भन्यो - “खेती कमाईको बेला छ, बणाजू ! चेलीलाई पुऱ्याई दिनु पण्यो ।”

बणाजुले एक छिन खोकेर अनि नली गालामा अड्काई भन्यो - “हुन त ज्वाइँ, गरीब र सरिब भनीमन्ट भिक्कै-भिक्कै नाउँ राख्ना छ्यौ अरे ! तर गरीब भयापन आजसम्मू कसुईका घरमा यसरी पोल्तो माग्न गयाको आछिन । पाउ पुजेर दियाको तमीलाई नै हो । स्वाइनी तम्प्री हो राजी अर लैभाउ, कसुइले छेक्याको आछिन ।” चामेले डिच्च मुख लायो । थोक्काई पाछा जुठो चुलो सकीमन्ट डोको लाम्लो समाई वनतिर भान लाग्याकी गौँथलीका हातमा समाई चामेले भन्यो - “डोको नाम्लो समाई काँ भान्या होई हिट घर भाउँ ।”

“नाई घर त मान्यापन भानैन ।”

“घर नगया काँ भान्या होई त ?”

“एकै ज्यानकी क्या, जाँ गयापन त भो नि ! जोग्यानी हुनोछु ।”

“भैसालाई घाँस कइले काट्ट्या हो तु जोग्यानी भया ?”

“आफ्ना भैसाकी आफूई काटपन घाँस ।”

“भिक्कै जन बौउल्ले खुरूक्क हिट ।”

“घर धीइ अभ निहुँ अरी हान्नाकी भाउँ ?”

“ अब त पोड्या भया त तुलाई हान्यानी ।”

“भइग नापियो ।”

थोक्काई पाछा कापणासपणा लगाई सिँगारपटार अरी गौँथली बाइर आई । जीउ बुणीले एक नानु कुटीरो र एक ठेको दै आनी अगाणी राखी दियो । कपणाको पोको कोख्याला चेपी गौँथली अधिअधि लागी; चामे दैको ठेको समाई पछिपछि आयो । बाटउणा चामे र गौँथली कुणा अद्दू लाग्या - “अछेल भैसाले दुध कति दिनोछ त !”

“छकाल बासा अरी एक मानो ।”

गौँथलीले चामेतिर हेरेर फर्की मुख तेस्योई ।

घाम डाणाउणो टुप्कन लाग्याको छ्यो । गोरूवालाहरू पन गोरू बाखा अगाणी आनी धुलो उणाई मन्ट तात्तारले उकालो लाग्याका छ्या । चामे गौथलीलाई धिई पनेरातिर आयाको छ्यो । मुथिबाट डोकामा घणो बोकी जुठेकी स्वाइनी आउन लाग्याकी रैछ । चामेलाई धेकी जुठेकी स्वाइनीले यति लामो जिब्बो तानी हाँसीमन्ट भनी - “ओहो ! चखेवाचखेवीको जोणीजसो अधिअधि बेहुली पछिपछि बेहुला, कति स्वाइलो !” गौथलीले मुसुक्क हाँस्तै भनी - “भइग नहाँस दिदी, अझ कसुई दिन भ्रगणा पड्या हो !” “उस् चाटाचाट अर्नपन त क्याबार लाग्दो रैछ नि, लोग्ग्या स्वाइनीको भ्रगणा परालको आगो ।”

४.३ ‘परालको आगो’ कथाको भाषिक सम्पादन

चामेकी स्वाइनी गौथली भिक्कै मुखलाग्दी छि । निका मुखले बोल्या पन उल्टाउल्टा कुरा अरी भिक्क प्वान अद्दी छी । यिनु दुई लोग्ग्या रे स्वाइनी दिनदिनै कल अद्दा छ्या ।

एकादिन बासा चामे हलो जोती घर आउन लागेको छ्यो, गौथली देलो बन्न अरी गाउँमा ब्याँ हेर्न गयाकी रैछ । दिनभरी गणो जोती आयाको चामे भोक लागीमन्ट गल्याको छ्यो । यसैले उइले हलो र जू गराको भीडामै ठण्पाई बल्ल बान्न लाग्याको छ्यो । मुथीबाट गाउँमा ब्याँ हेरी त्यसैतिक गौथली आई । गौथलीलाई धेकी चामे रिसले रातो भयो । भात पकाउन त परै जाऊ यैबेलासम्म चुलोमा आगो पन बाल्याको छ्योइन । छनमटी देलो उघाणी गौथली पानी आन्न पनेरातिर गई । चामे चुलोमा आगो सल्काई तमाख भद्दु लाग्यो ।

लोट्टु लाग्याका कुइणोका जसरी चामे देलका अगाणी बसी तमाखु खान खान्लाग्याको छ्यो । गौथली कोख्यालाउणो घणो आनी पनेराबाट आई । गौथली देलाभिन्न पस्तु लाग्याकी छि उइतकै चामेले राण, छणउल दिनभरी जन्तीसँग आँखा भिम्क्याई बसी, अइल प्वान अद्दी छ । भनी एक लात्तीले हान्यो । भिन्न पस्न लाग्याकी गौथलीलाई उइले लात्तीले हान्यापछि लट्पट्टी देला अगाडी लोटी । माटाको घणो फूटी पानी पोखवी छताछुल्ल भयो । गौथली घणाका चाइलाहरू टिपेर देल अगाणी हाप्लन लाग्याकी छि, “मेरा घरउणी जनबस अइलै निक्लीहाल् जा भानीछै, भा !” भनीमन्ट चामेले अझ गौथलीका जगल्टाउणी सुमाइ तानीतानी देला अगाणी पुगायो ।

नमाई मैले गलित क्या अच्याकी छ्या; लात्तीले हान्नासम्म त गौथली केइ पन बोल्याकी छिइन, तर पछाणीबाट जब चुल्हाउणी समाई देला अगाणी तानी आन्यो अनि गौथलीले पनि मुख छाणी चामेकी गाली अद्दू लागी - “तेरा तेई कोइण्याका हात, यईकी स्वाइनी भई बस्तुभन्ना त मद्दू नै निको ।”

“राँणले आफ्नू बाबु त भिक्कै धनि छ भनी मान्याकी होल्ली । गाउँका ठूला मान्छ्याको हलो नजोत्या छकालबासा खानाकी पुग्दैन । तेरा माइतकी क्या फूती अद्दी छै !” भनी अभ चामेले एक लात्तीले हान्यो ।

गौथली ठूलो डाको अरी रून लागी । गाउँका छोच्छोरी उइको रून लाग्याको डाको सुनी क्या भयो भनी हेर्न गणाका डीणनी आयाका थ्या । “मोराहरू या क्या छ तम्ना क्या हेद्रू आया ?” भनीमन्ट चामेले लउणा समाई ती छोच्छोरीलाई भगायो । ती छोच्छोरीहरू हाँस्तै भाग्या ।

गौथली रून लाग्याकी छि, चामे गुँदरी रस्याई सुत्यो ।

भोल पर्भतै चामे हलो र बल्ल धीई गणातिर गयो । बासा घर आउना गौथली घरउणी थिइन । वल्लापल्ला घर सोध्यो, दिउँस कपणाको कुटीरो बोकी माइततिर गई भनीमन्ट गाउँल्याले उइलाई सुनायो ।

अइलसम्म भैसो दाम्लाउनै रैछ । चामेलाई धेकी भैसाले बाइँ अच्यो । भैसालाई घाँस हालेर थोरालाई दुध चुसाउनलाई फूकायो । थोक्काई पाछा ऊ थेको लिई भैसी पस्न आयो । पइला त दुई चार सिक्राजति त दियाको छ्यो; पछि भैसाले उछिट्टयो र चामेलाई लात्तीले हानी भैसो बुरूक्क उफूक्यो । चामे गोबरका रासाउनो उत्तानो पण्यो । ठेको हातउणो होई छुटी पर पुग्यो । चामेका सवै कपणाउणो गोबर लाग्यो । गोठका भित्रउणो लउणा राख्याकी छि, उइले तेसुइ लउणाले भैसालाई दुई चार चुट हान्यो र भैसो उछिट्टएर गल्याउँ चुणी दौणेर कोकलेका मकैका गणामा पस्यो । चामे आआ भनेर समाउन भानो छ्यो तर भैसो भन्या तर्केर उई वा उई वा गरी दौणन लाग्यो । ठीक्क गोण्याका मकै सबै भैसाले काचाउची दियो । कोकलेकी आमा आँगनमा आई चामेलाई पती हाल्न लागी - “चामे मोराको बाजो होइभाउ ! यइलाई त छेरपाटाले लिन

नसक्याको ! बेली स्वाइनी कुट्यो, आज भैंसा कुटेर अरखाको वर्षदिन भरी खाने कमाई बिगाणी दियो ! कसुइको नभयाको रिस ! बाजीयाले बहादुरी धेकायाको होला ! पोर साल धनवीरेले लात्तीले हानी खेदण्यो र बर्खाभरी थला पण्यो छ्यो, भिक्कै आफूलाई बल्ल्यो छुँ भनी मान्त्तो छै तु आफूलाई । अरूलाई कुट्न सकन्या पो सकन्या; आफ्नी स्वाइनी, किलामा बान्याको भैंसो कुट्न्या क्या कुट्न्या ! बासो भयो कि एक न एक निहुँ खोजी गाउँमा खल्ल बल्ल पाछ्छ ।”

धनवीरेका गाउँमा ब्याँको भोज छ्यो । गाउँ भरीका छोऱ्याट्टाहरू रउसी खाई टन्न भयाका छ्या । कोकले छोऱ्याट्टीका नाता लाई मादल बजाई नाच्च लाग्याको छ्यो । अरू छोऱ्याट्टाहरू पनि कोकलेको स्वरमा स्वर मिलाई गाउँन लाग्याका छ्या । त्यसुइतिक बहिनी आई मकैबारीमा चामेको भैंसो पसेको कुणो तिनलाई सुनाई ।

कोकले मारूनी लहङ्गै सुट्टा दौणी मकैका गणानी पुग्यो । कोकलेका नाता धेकी भैंसो भन् ठाणो पुछ्छण अरी दौड्डु लाग्यो । अब नमाई रयाका दुई चार मकैका बोटा पनि खतम अच्यो । मकै कचाउच्याको धेकेर कोकले रिसले आगो भयो । चामेका गालानी उइले दुई भाप्पण हान्यो । विचारो चामे केइपन नबोली कट्टी रह्यो । बीचरात तीर चार पाँच जना मिलीमन्ट भैंसो चामेका घरमा आन्यो ।

भोल पर्भात चामे पनेँरावाट काननी पानीको घणो बोकी आउन लाग्याको छ्यो । मल्लिरवाट जुठे दमाईकी स्वाइनी आई । जुठे दमाईसँग चामे भिक्कै मिल्लो छ्यो । जुठेकी स्वाइनीलाई चामे बउजू भन्तो छ्यो । चामेले पानी बोक्याको धेकी जुठेकी स्वाइनीले हासीमन्ट भनी “ओहो...! लोग्न्या मान्छ्याले पानी बोक्याको त निको कनि पन नस्वान्या रैछ !”

“क्या अरू त बौजू ! त्यो राण माइततिर गईहाली, मुइले नबोक्या को बोकला ?”

“कल अरी हान्यापछि आँखा नधेकन्या, विचारी नभागी क्या अद्दी छ त ?”

“मुख मुख लागदी चक्कुजसो मुख छ अनि नहानी क्या अरू ?”

“मुखाले भई अलिअलि कुटी पन हो ब्यारे ! ”

“चुप लागपन ! पोर दशैमा जुठे दाईले एकचोटी तुमुलाई कसरी हान्यो छ्यो ! उई बेला त तुमीले एक वचन फर्कायौ ?”

“अँ.....एक चोटी भन्नाछौ, अइल पो भक्ति भाकाछन्, पइला पइला त नकुटेको दिन खाली कैलेन हुनो छ्यो । बासा भोट्या गाउँतिरबाटै रउसी खाई अनि एक न एक निउँ खोजी कुट्टा छ्या भिक्क तारतुवारका दिन त क्या भन्नु ! दुई चार दिन भरीबादलो भयो कि अछेल पन जीउ दुख्दो छ । तर आफूले त यो उमेर भयो, कहिलै मुख पन फर्कायाको आछिन ।”

“हो त नि क्या हानीमन्ट मुख लाग्न्या भयाकी हो भन्नाछौ कि ? तुम्नाजसा साबुन भया पूजा अरी राख्न्या छ्या ।”

“न्या भा पन स्वाइनीसँग कल अरी केई हुनैन, कति दिन पानी पन्यारो अरी बस्न्या ? भोल पर्भातै लिन भा !”

“आफूई जानीमन्ट आई भन्या घर छनई छ, लिन त मन्या पन भानैन ।”

चामे बाँकटे भोट्यामुथि इसेटकोट लायाको, तेरसो लुङ्गी लायाको, मइल टलक्क टल्क्याको कालो टोप्री लायाको, दुई आँखीभौं माभनी चाँनानको टीको लायाको, काननी पानीको घणो बोक्क्याको जुँडाका रेखी आयाका, कालोकालो एक छाँटको देखिनो छ्यो ।

एक दिन पर्भात चामे देलानी बसी तमाख खान्लाग्याको छ्यो । तसुई तक मुथिबाट जुठे दमाई आयो । अधिबाट उइको चेलो बोकी जुठे आइरहेको छ्यो । पछाडीबाट कपडाको कुटीरो कोख्यालाउणो चेपी उइकी स्वाइनी आउन लाग्याकी छि । चामेलाई धेकी जुठेले हाँस्दै भन्यो-
“क्या काम अद्दो छै कान्छा ?”

“बसीबसाइ छ दाइ ।”

“स्वाइनीलाई भगणा अरी माइत धपाइहाली अब क्या अद्दो त एकलै आनन्दले बस ।”

जुठेका लोग्न्यास्वाइनीको भिक्कै मायाप्रिती छ्यो । जुठे सधै आफ्नी स्वाइनीलाई लिएर पल्लो माभी गाउँमा कपणा सिलाउन जानो छ्यो । बाटउणा लोग्न्या स्वाइनी घर चलाउने, सुख दुःखका

कुरा अरी भ्राना थ्या । बासा पन कुणा अदै फर्कना छ्या । रात छोराछोरी नपुग्न्या ठाउँमा टुकी राखी जुठेले विराटपर्वको श्लोक हाल्लो छ्यो । स्वाइनी चाई जुठोचुलो लिप्टै उनको श्लोक सुन्नी छि । कसुई दिन जुठेलाई विमारी भया उइकी स्वाइनी गाउँका धामी खोजी आन्नी छि । विष्टहरूका कपणा सिउन भ्राना कसुई दिन जुठे स्वाइनीसँग ठट्टा अरी किलिक्क स्वाइनीको घिच्रो तान्नो छ्यो । अनि ऊ मान्छ्यातिर हेरी आँखा भिम्क्याउनो छ्यो । स्वाइनीचाई “अ बुणो भयापछि पन तुम्रो ठट्टा अद्दया बानी नगयाको है !” भनी अर्खातिर फर्की हेरी हाँस्ती थी ।

जुठे एकापर्भातै उठीमन्ट पनेरा गई नुहाउनो छ्यो । नाइसक्या पछि ऊ पँधेर्नीहरूले कपणा राख्याका ठाउँमा साजीको टिको लाई “विद्युतको सरी रूप अरी अगासमा उड्नुभयो भट्ट त्यसै” भन्ने स्तोत्र पाठ पड्डो छ्यो ।

जुठेका पारिवारिक जीवनसँग आफ्नो जीवनको तुलना अरी चामे भिक्कै चिन्तामा हुनोछ्यो । जुठेकँहा आनपिन अरी विराटपर्व पड्ड्या बेलामा उइका घरमी रूवाबासी हुनो छ । जुठेका लोग्न्या स्वाइनीको तसो माया पिरती छ । दुःखसुखका कुणा अरी सँगै हिट्टाछन् । आफ्नी स्वाइनी भन्या भ्रगणा अरी माइततिर भ्रानी छ । ब्याँ भयाको यतिका दिन भइगयो, कहिलै निका मुखले आजसम्म बोल्याकी आछिन । अझ एक भयाको भैसो पन लग लग आउन दिनैन ! आफूत माइत गै गै भैसालाई पन एकहाते अरी गै । यई भैसाले अद्दा गालामा कोकलेले चड्कनी लायो । भीणानी होई लोटाईदिउ भन्या साउको डोको; भोल आई साउँले बाध्छ । आफूले जुठो चुलो नअन्या भोकै बस्नु पड्डो छ । यस्तो दिक्क लाग्दो जिन्दगी विताउनु भन्ना त साजी घसेर हिट्टनु जाती । तर साजी घसी घसी घसी पो क्या अद्दु, दश घरका कुकुर नभुकाई खान पाइनैन । उईपन अचेल पगउणी बेण्याका मोटाघाटा जोगी धेक्यो भन्या “कोदालो खन्नाको गाणाले जोगी भयाको” भनी गाउँका मान्छ्याले गिज्याउना छन् । बाहिर बस्नु पड्डो छ । विमारी पण्यो भन्या एक थोपो पानी खान दिन्या मान्छ्या कोई हुनाइन । अर्खाले भनोस्कि नभनोस् आफै ‘नमोनारयण बा !’ भनी बिगुत लाईदिदै हिट्टा छन् । ठूलाठूला भोला बोकी खलाखलामा माग्न भ्रानाछन् । यो पन उई संसारका ताताले पोल्याको बेलामा टाढाबाट भलक्क हेद्दा अलि सेलोजसो लाग्याको मात्रै हो ।

पहिला आठ दश दिन त चामे गौथलीको नाउँ लिलाँ पन रिसले भ्रम्टला भन्याजसो अद्दो छ्यो । तर पछि पछि अलि शून्य मान्नु लाग्यो । विचार अच्यो - मुख लाग्दया भया पन भिक्कै जाँगरिली थी । मन लायर एक भारी घाँस आनी भैसालाई टन्न खुवाउँथी । छकाल बासा एक गाँस पकाई खाना दिनी छि । ऊ गयापछि दुई चार दिन भात भात खान पाए हुँला, नत्र भन्या खाली भुट्याको मकैको भरमा छुँ । ऊ छना त भैसाले पन ट्यामट्यामले दुध दिनो छ्यो । उइले आफूई पस्ती छि । ऊ गया पछि यस्तै खत्तम भयाको छ मेरो अवस्था । सबै जना बोलाई आन भन्छन् । जुठे दमैकी स्वाइनी पन तेसई भन्नी छ । आए आउली, नआए नआउली एक फेर आन्न भानै पण्यो ।

भोल पभार्तै भातसात खाई चामे सउरास भगनाकी तयार भयो । बक्सउना होई कुर्ता सुरूवाल लायो । टोपीमुथी गौथलीले तमाखुको कुटुरो राखीदियाकी रैछ, टोपीउणो तमाखको काट लाग्याको रैछ, टोपी कोचमइणइण्याको पन रैछ । चामे रिसाएर गनगन अर्न लाग्यो - “रन्डीको ढङ्ग हेरपन माल पाई क्या अद्दा चाल भया पो हुन्छ ! आफना बाउबाज्याले बिके टोपी लायाको भया पो था पाउनी हो । बोबा खाणीको टोपी लाई भाङ्गाको गादो पाणी हिट्टो छ । चेली क्याकि गतिली हुनी हो । बाउनुले न कइलै च्याउ खायो न स्वाद पायो ।” उकछिन गुनगुन अरी टोपी तानतुन अरी लायो । इस्टकोट अर्खो नभयाकाले तसुई पुरानु कोट लायो । एक ओड्ड्याको कुटीरो पिठीनीउनो तेरस्रो अरी बान्यो र हातउणो एक भुत्रो छातो लिई चामे सौरास हिट्टो ।

चामे ससुरालीका घरमल्लिर चोतारामा बसी पसिना पुचन लाग्याको छ्यो, गाउँभन्ना मल्लिरको घाँस काट्न्या वनका परबाटहोई घाँसको बिटो बिसाई गौथली गीत गाउन लागी - “उणी त चरी होइन, बस्न त मन छैन ।”

चामे लाजले मुरमुरियो - “घाँस खान नपाई भैसाको लादो गाउन्याको सारङ्गीजसो भइगयो, राण याउणी बसी वन रन्काउँनी छ ।”

नमाई चौतारामा गल्यान मारी चामे तारले उकालो लाग्यो । चिलाउन्याको बोटनेर पुग्यापछि चामेका गोणा अलि गल्याजसा भया । जीउ बणाज्युले केई पो भन्नाछन् कि भनी ऊ डरायाको

छ्यो । तात्तारले ऊ घर अगाणी बाण हाल्याका गेटलाई पुग्यो । जीउ जूठ्यान्मा बसी टाम्क्या धुन लाग्याकी छि । बणजु देलानी बसीमन्ट तमाख खान्लाग्याको छ्यो । जीउलाई धेक्यापछि चामेले दुई हात जाणी मुन्टो निउणाई ढोगदियो । जीउले पन जुठे हातले ढोक पर्काई । चामे पिँठीमा बस्यो । बणाजू हुक्कानली चामेको हातमा दिई ढोकदिन निउण्याको छ्यो चामेले गोणा जोणीदियो ।

थोक्काई पाछा घाँसको बिटो आनी गौँथली आईपुगी । पनेलाको चोलो, छिटको फरिया लायाकि, परियाको गुल्थो कोचमण्याएर पटुकी बान्याकी, हातमा बाला, गलामा पोते लायाकी, पुष्ट वा बल्ल्यो छाती भयाकी, चन्नीमा चाननको टीको लायाकी, मुन्टामी बुराउँसी फूल लायाकी, थोक्काई थोक्काई गहुँगोरा वर्णकी ऊ भिक्कै निकी धेक्कनी छि । गौँथलीको त्यो रूस्या जोवन धेकी चामेको मन बहुलायो । घरमा यति निकी घरकी लक्ष्मी आया जसो मान्यो ।

बासो भयापछि गौँथली आई चामेको गोणामा ढोगीदिई । चामे रस्यानमा पण्यो । तर उइका आँखाउणो निनको केई पन धेक्कीनइनु छ्यो । ऊ गौँथली आउँनी छकि भनीमन्ट बाटो हेच्याको हेरै छ्यो । सबुईले खानु खायो । जुठोचुलोमा पान हाल्यो । एककैपाछा को हो कुन्नि टुकी आनी बाइरतिर गयो । तैपाछा कइले हो कन्नि देलो ढप्काएर आग्लो लायो । चामे दइग पण्यो ।

चामेका मनउणा कुणा खेल्न लाग्या । हरे ! तई दिन गौँथलीलाई किन कुट्या हुलाँ ? स्वाइनी मान्छ्याहरू ब्याँ भन्यापछि हुरूक्क हुना छन् । उइको पन उबो हुनो उमेर, थोक्काई ब्याँ हेद्दू गै त ! थोक्काई यसो गाउँघरमा रिउता हेर्न गयाको पन खप्न नसक्या भुसले क्या स्वाइनी पाल्लु ? भात पकाउन नमाइ बार अयो भनी स्वाइनी कुट्टु भन्ना अधम काम अरू क्या होला ? थोक्काई मुखलाग्या भयाकी पन हानेरै हो । अब घर गई भन्या त कइलै हान्या होइन । जुठे दमैका भन्ना बणी माया अरी राख्याइन भन्या अनि भन्नु ! मनउणा कुणा उतिकई खेल्याका छ्या, तल्लिरबाट उपाइया पन तेसाई टोक्ता छ्या ।

पर्भातै देलो उघाणी कोई बोल्याको आवाज आयो । गौंथली आई कि भनीमन्ट चामेले ठाड्ठाणा कान अच्यो । पाछा हेद्दा तिक बणाजू बुणा प राछन् । बणाजु देलो उघाणी स्वाणातिर पेसाब अद्दू गया । चामेलाई रातभरी निन लागिन ।

गाईबाखा खुन्या बेला भयाको छ्यो । बणाजु खालमा बसी तमाख खान लाग्याका छ्या । उइकी जीउ चाँई देल अगाणी बसीमन्ट मकै खोस्स्याउन लाग्याकी छि । गौंथली भित्र मभेरीमा जुठो चुलोमा पान हाल्न लाग्याकी छि । चामेले थोक्काई लाज मान्याजन अरी सौरासँग भन्यो - “खेती लगाउन्या ट्याम भयाको छ, बणाजु ! चेलीलाई पुन्याई दिनु पण्यो ।”

बणाजुले एक छिन खोकेर अनि नली गालामा अड्काई भन्यो - “हुन त ज्वाइँ, गरिब र सरिब भनीमन्ट भिक्कै नाउँ राख्ना छ्यौ अरे ! तर गरिब भयापन अभसम्मू कसुईका घरमा यसरी पोल्तो माग्दू गयाको आछिन । खुट्टा पुजीमण्ट दियाको तमीलाई नै हो । स्वाइनी तमी हो राजी अर लैभाउ, कसुइले छेक्याको आछिन ।” चामेले डिच्च मुख लायो । थोक्काई पाछा जुठोचुलो सकीमन्ट डोको लाम्लो समाई वनतिर भानलाग्याकी गौंथलीका हातमा समाई चामेले भन्यो - “डोको लाम्लो समाई काँ भान्या होई हिट घर भाउँ ।”

“नाई घर त माया पन भानैन ।”

“घर नगया काँ भान्या होई त ?”

“एक्लो ज्यानकी क्या, जाँ गया पन त भो नि ! जोग्यानी हुनोछु ।”

“भैसालाई घाँस को काट्ट्या हो तु जोग्यानी भया ?”

“आफना भैसाकी आफूई काटपन घाँस ।”

“भिक्कै जन बौउल्ले खुरूक्क हिट ।”

“घर धीई अभ निहूँ अरी हन्ना कि भाउँ ?”

“ अब त पोण्या भया त तुलाई हान्यानी ।”

“भइग नापियो ।”

थोक्काई पाछा कापणा सपणा लाइ सिंगारपटार अरी गौथली बाइर आई । जीउ बूणीले एक सानु कुटीरो र एक ठेको दै आनी अगाणी राखी दियो । पोको कोख्याला चेपी गौथली अधि अधि लागी ; चामे दैको ठेको समाई पछिपछि लाग्यो । बाटउणा चामे र गौथली कुणा अद्दू लाग्या - “अचैल भैसाले दुध कति दिनो छ नि !”

“छकाल बासा अरी एक मानो ।”

गौथलीले चामेतिर हेरेर फर्की मुख तेस्यैई ।

घाम डाणाउणो टुप्कन्लाग्याको छ्यो । गोठालाहरू पन गोरूबाखा अगाणी आनी धुलो उणाई मन्ट तात्तारले उकालो लाग्याका छ्या । चामे गौथलीलाई धिई पनेरातिर आयाको छ्यो । मुथिबाट डोकामा घणो बोकी जुठेकी स्वाइनी आउन लाग्याकी रैछ । चामेलाई धेकी जुठेकी स्वाइनीले यति लामो जिब्णो तानी हाँसी मन्ट भनी -“ओहो ! चखेवाचखेवीको जोणी जसो अगाणी बेहुली पछाणी बेहुला, कति स्वाइलो !” गौथलीले खिसिक्क हाँसी मन्ट भनी -“भइग जनहास दिदी, अझ कसुई दिन भ्रगणा पड्या हो !” “उस् चाटाचाट अर्न पन त क्या बार लाग्या रैछ त, लोगन्या स्वाइनीको भ्रगणा परालको आगो ।”

अध्याय पाँच

‘परालको आगो’ कथामा भएका सांस्कृतिक शब्दहरूको अनुवाद

अनुवाद एक जटिल र चुनौतिपूर्ण कार्य हो । लेखन कार्यमा लेखकलाई आफ्नै परिवेश वा लेखनसँग सम्बन्धित क्षेत्रको ज्ञान हुने गर्छ । तर अनुवाद कार्यमा अनुवादकलाई आफ्नो परिवेशको मात्र ज्ञानमा प्रयाप्त नरही मूल लेखकको ज्ञान, परिवेश आदिको बारेमा पनि जानकारी हुनुपर्दछ । भाषिक सांस्कृतिक ज्ञान हुनुपर्दछ । यसका साथै अनुवादकलाई दुई भाषाबीचको जानकारी पनि हुनुपर्दछ । स्रोत भाषाको भावलाई लक्षित भाषामा पुनः उत्पादन गर्नका लागि सोही समान समानार्थ शब्दबाट एउटा चयन गर्नुपर्ने हुन्छ । भाषाले समाजको सांस्कृतिक बोकेको हुन्छ । सांस्कृतिक रूपमा बभाडी भाषाका सांस्कृतिकलाई लिएर खासै अनुवाद कार्य गरिएका देखिदैनन् । भाषा वा अनुवादकै माध्यमबाट विभिन्न सांस्कृतिकहरू एक आपसमा ज्ञात भएका हुन्छन् । स्रोत भाषाले दिने अर्थलाई ख्यालै नगरी वाच्यार्थ मात्र अनुवाद भयो भने त्यस्तो अवस्थामा त्यो अनुवादले भ्रम सिर्जना गर्न सक्छ । कतै यस्ता प्रकारका अनुवादमा सांस्कृतिकले गर्दा प्रभाव पर्ने भएकाले उक्त अनुवाद सर्वस्वीकार्य नहनु पनि सक्छ । बभाडी भाषाका पनि विभिन्न भेदोपभेदहरू रहेका छन् । यस क्षेत्रमा बोलिने भाषाहरूमा बुंगल क्षेत्रमा बोलिने भाषा, छबिस क्षेत्रमा बोलिने भाषा, नौबिस क्षेत्रमा बोलिने भाषा, थलारा क्षेत्रमा बोलिने भाषा, छान्ना क्षेत्रमा बोलिने भाषा, सदरमुकाममा बोलिने भाषा, धुली काँडा क्षेत्रमा बोलिने भाषा, चौघाउ क्षेत्रमा बोलिने भाषा र बित्थड क्षेत्रमा बोलिने भाषाहरूमा फरक रहेको छ । यी क्षेत्र मध्ये शोधकर्ताले छनोट गरेको क्षेत्र मुख्य गरेर नौबिस, छबिस, चैनपुर, थलारा र आसपासका क्षेत्रहरूमा बोल्ने गरिन्छ । नेपाली भाषामा रहेको ‘परालको आगो’ कथामा भएका सांस्कृतिक शब्दहरूलाई बभाडी भाषामा अनुवाद गरेर त्यसको व्याख्या विश्लेषण गरिएको छ । उक्त कृतिमा रहेका सांस्कृतिक शब्दहरूको बभाडी भाषामा अनुवाद गर्दा केही शब्दहरू बभाडी भाषामा जस्ताका त्यस्तै नेपालीमा र केही शब्दहरूको मात्र अनुवाद गरिएको छ । यस्ता शब्दहरूलाई तालिकामा देखाएर एकातिर नेपाली भाषाका शब्द र अर्कातिर बभाडी भाषाका शब्दहरू राखी अनुवाद गरिएको छ ।

५.१ सांस्कृतिक शब्दहरूको अनुवाद

नेपाली भाषा	बभ्वाडी भाषा
जन्ती	बन्धाती
गाग्रो च्याप्नु	घणो कोख्यालामा चेपी पानी आन्नु
छिमेकी	वल्लापल्ला घरका मान्छ्या
भाउजू, माइत, बिहा, मारूनी	बौजू, माइत, जन्त, भारत्या
पोसाक	कपणा, नाता
दशै	दशै
चाँडवाड	त्यारतुवार, दुत्या
धामीभाँक्री, स्तोत्र पाठ	धामी, सन्या अर्नु
खरानी घसेर हिड्नु, ससुराली	साजी घसी हिट्टु, सउरास
जुठो चुलो गर्नु, रमिता	जुठी पान हाल्नु, रिउता अर्नु
पाउ पुज्नु, वन	ढोग दिनु, पातल
दुलाहा दुलही	ब्याउला ब्याउली

यसरी अनुवाद गर्दा कतिपय शब्दलाई बभ्वाडी भाषामा पनि उही शब्दका रूपमा प्रयोग गरिएको पाइन्छ । बभ्वाडी भाषामा अनुवाद गर्दा कतिपय नवीन शब्दहरू रहेका र यी शब्दहरूलाई नेपाली भाषी भएका वक्ताहरूका लागि नवीन हुन सक्छन् । संस्कृतिलाई मूर्त रूप दिन र त्यसका भावनालाई अजर तुल्याई प्रचार गर्नका लागि बभ्वाडी भाषाका शब्दहरूले त्यहाँको

संस्कृतिको पहिचान दिलाउने काम गरेको छ । यस कार्यका लागि बभाडी भाषाको शब्दकोश, शब्दावली, व्युत्पत्तिकोश, प्राविधिककोश आदिको निर्माण गर्नु आवश्यक रहेको छ । यस्ता सामग्रीहरूको निर्माण गरेपछि ती सामग्री बभाडी संस्कृतिसँग मात्र सीमित नभई अन्य संस्कृतिसँग पनि सम्बन्धित रहनेछन् । बभाडी भाषा नेपाली भाषाको उपभाषिकाका रूपमा रहेको छ । यी दुई भाषा बीचमा केही असमानता भए पनि व्याकरणिक, शैक्षिक, सामाजिक आदि दृष्टिले समानता रहेको पाइन्छ । माथिको तालिकामा रहेको 'खरानी घसेर हिट्नु' शब्दलाई बभाडी भाषामा साजी घसेर हिट्नु भन्ने हुन्छ । यस आधारमा उक्त शब्दको अर्थ दुवै भाषामा जोगी भएर हिट्नु भन्ने बुझिन्छ । त्यस्तै 'पाउ पुज्नु' शब्दलाई बभाडी भाषामा 'सिर निहुरेर खुट्टामा ढोग दिनु' भन्ने अर्थ लाग्छ । 'दुलाहा' भन्ने शब्दलाई बभाडी भाषामा आउँदा 'ब्याउलो' भनिन्छ । 'वन' शब्दको अर्थ बभाडी भाषामा 'पातल' भन्ने गरिन्छ । यस शब्दलाई कतै जंगल त कतै खाली चरन भएको ठाउँलाई अलग-अलग तरिकाले बुझ्ने गरिन्छ ।

अन्तमा अनुवाद एक विश्व संस्कृतिको वाहक हो । अनुवादले पाठलाई एक भाषाबाट अर्को भाषामा प्रतिस्थापन गर्ने मात्र नभएर मानव ज्ञान र संस्कृतिलाई एक सूत्रमा बाँध्न मद्दत गरेको छ । यस शोधकार्य अन्तर्गत नेपाली भाषामा भएको 'परालको आगो' कथाका सांस्कृतिक शब्दहरूलाई बभाडी भाषामा अनुवाद गरिएको छ । यस्ता शब्दहरूको अनुवाद गर्दा नेपाली भाषामा भएका शब्दहरूलाई जस्ताको त्यस्तै नराखी त्यसलाई बभाडी भाषामा आउँदा थुप्रै परिवर्तन भएका छन् । यस आधारमा ठाउँ अनुसार संस्कृतिहरू पनि फरक-फरक हुने गर्दछ । साथै यस्ता शब्दहरूको प्रयोग पनि आफ्नो-आफ्नो संस्कृति अनुसार फरक-फरक हुने गर्दछ । त्यस्तै गरी नेपाली भाषामा रहेको 'मारूनी' शब्दले नेपाली लोकनृत्यमा स्त्रीको भेषभूषामा नाच्ने पुरुषलाई भनिन्छ भने यसलाई बभाडी भाषामा 'भारत्या' भनिन्छ । बिहेका बेला विशेषगरी महिलाहरूका विभिन्न किसिमका रङ्गीचङ्गी लुगाकपडा लगाएर छमछम्टी नाच्ने गर्दछन् ।

अध्याय छ

अनुवाद सिद्धान्तका आधारमा 'परालको आगो' कथाको विश्लेषण

भाषा एक विचार विनिमयको साधन हो । प्रायोगिक भाषाविज्ञानका विभिन्न शाखाहरूमध्ये अनुवाद पनि एक हो । यस शोधकार्यमा नेपाली भाषामा रहेको 'परालको आगो' कथालाई बभाडी भाषामा अनुवाद गरिएको छ । अनुवाद एक भाषिक प्रक्रिया हो । यसमा नेपाली भाषामा रहेको कथालाई बभाडी भाषामा अनुवाद गरिएको छ । अनुवादका विभिन्न प्रकार र मान्यताहरू रहेका छन् । यस अध्यायमा शोधकर्ताले तयार गरेको कृतिलाई अनुवाद प्रकारका आधारमा, विभिन्न विद्वान्हरूका मान्यताका आधारमा र मूलपाठ र अनूदित पाठका आधारमा उक्त कृतिको विश्लेषण गरिएको छ ।

६.१ अनुवाद प्रकारका आधारमा 'परालको आगो' कथाको विश्लेषण

अनुवादका प्रकारलाई विभिन्न आधारमा विभाजन गरिएको पाइन्छ । अनुवादको उद्देश्य सम्प्रेषण वा विचारको आदानप्रदान गर्नु हो । यसमा एक प्रतीक व्यवस्थाबाट अर्को प्रतीक व्यवस्थामा रूपान्तरण गर्ने कार्य गरिन्छ । अनुवादका प्रकारलाई विभिन्न विद्वान्हरूले फरक-फरक तरिकाले वर्गीकरण गरेका छन् । जे.सी. क्याटफोर्डका अनुसार अनुवादलाई पूर्ण पाठ विस्तारको आधार, भाषास्तरको आधार र श्रेणीका आधार गरी तिन प्रकारमा विभाजन गरिएको छ । यसमा पनि विभिन्न उपप्रकारमा विभाजन गरिएको पाइन्छ । त्यस्तै भोलानाथ तिवारीका अनुसार बाह्य आधार, आन्तरिक आधार र अन्य आधार गरी विभिन्न उपप्रकारमा विभाजन गरिएको पाइन्छ । त्यस्तै गरी नेपाली विद्वान् सोमनाथ सिग्दयालले अनुवादलाई शब्दानुवाद, अर्थानुवाद र भावानुवाद गरी तिन प्रकारमा विभाजन गरेका छन् । विभिन्न विद्वान्हरूले अनेक प्रकारमा विभाजन गरे तापनि भाषावैज्ञानिक आधारमा विषय क्षेत्रका आधारमा, कृति प्रकृतिका आधारमा, मानवीय संलग्नताका आधारमा, सिप र शैलीका आधारमा, भाषा प्रयोगका आधारमा र माध्यमका आधारमा अनुवादलाई वर्गीकरण गरेको पाइन्छ (पौडेल, २०६९ : १५५) । यी आधारमा शोधकर्ताले 'परालको आगो' कथालाई विभिन्न प्रकारका आधारमा अनुवाद गरेका छन् ।

६.१.१ विषय क्षेत्रका आधारमा

प्रस्तुत 'परालको आगो' कथा गुरुप्रसाद मैनालीद्वारा लिखित एक साहित्यिक कृति हो । साहित्यका विविध विधा अन्तर्गत यो कृति कथा साहित्यमा आधारित छ । शोधकर्ताले आफ्नो आवश्यकताका आधारमा उक्त कथा नेपालीमा लेखिएको र त्यस कृतिलाई बम्हाडी भाषामा अनुवाद गरिएको छ । विषय क्षेत्रका आधारमा साहित्यिक, साहित्येतर/प्राविधिक वा वैज्ञानिक अनुवादमध्ये यो कृति साहित्यिक कृतिमा पर्दछ । यो एक गद्यानुवाद पनि हो । शोधकर्ता स्वयम् बम्हाडी भाषी भएकाले उक्त कृतिलाई बम्हाडी भाषामा अनुवाद गरी त्यसमा भएका कमीकमजोरीहरूलाई सच्याउनका लागि त्यसलाई भाषिक सम्पादनका विभिन्न चिह्नहरूको प्रयोग गरी सम्पादन गरेर अन्तिम रूप प्रदान गरिएको छ ।

६.१.२ मानवीय संलग्नताका आधारमा

मानवीय अनुवाद मान्छेको मौखिक वा लिखित प्रयासबाट गरिने अनुवाद हो । प्रस्तुत शोधकार्यलाई शोधकर्ता स्वयम्ले तयार पारेको हुँदा उक्त अनुवाद मानवीय अनुवाद हो । 'परालको आगो' कथाको अनुवाद गर्दा शोधार्थी स्वयम् बम्हाडवासी भएकाले उक्त कृतिलाई शब्दकोश, पाठ्यपुस्तक, पत्रपत्रिका, विशेषज्ञ आदिका माध्यमबाट अनुवादकार्यलाई सम्पन्न गरिएको छ । यस आधारमा अनुवादलाई मानवीय र यान्त्रिक गरी दुई प्रकारमा विभाजन गरिएको भए तापनि यो मानवीय अनुवाद अन्तर्गत पर्दछ । यस्तो अनुवाद गर्दा कतिपय शब्दहरू नेपालीमा र बम्हाडी भाषामा जस्ताका त्यस्तै रहेकाले तिनीहरूलाई सोही अनुसार राखिएको छ ।

६.१.३ भाषा प्रयोगका आधारमा

भाषा मानवीय वस्तु हो । यसका माध्यमबाट नै मानिसहरूले विचारको आदान-प्रदान गर्दछन् । भाषा प्रयोगका आधारमा अनुवादलाई एकोन्मुख, द्वयोन्मुख, अन्तरभाषिक र भाषान्तरिक गरी विभाजन गरिएको छ । यस आधारमा शोधकर्ताले भाषान्तरिक अनुवादका माध्यमबाट शोधकार्य सम्पन्न गरेका छन् । बम्हाडी भाषा नेपाली भाषाको समतुल्य भाषा भएको र लिपि पनि

उही भएका कारण यो भाषान्तरिक अनुवाद हो । जस्तै: “के गर्नु भाउजू ! राँड माइततिर गइहाली, आफूले नबोकेर कसले बोकीदिन्छ ?”

यस वाक्याङ्गलाई बभाडी भाषामा यसरी अनुवाद गरिएको छ : “क्या अरू त बौजू ! त्यो राण माइततिर गैगई, मुइले नबोक्या को बोक्तो छ त ?”

माथिको वाक्याङ्गमा पहिलोमा नेपाली भाषामा रहेको कृतिलाई पछि बभाडी भाषामा अनुवाद गर्दा प्रायः सबै शब्दहरूमा परिवर्तन भएको छ । यसरी बभाडी भाषा नेपाली भाषाको समकक्षी भाषा भएकाले यो अनुवाद कार्य भाषान्तरिक अनुवाद अन्तर्गत पर्दछ ।

६.१.४ सिप र शैलीका आधारमा

सिप र शैलीका आधारमा अनुवादलाई शाब्दिक अनुवाद र स्वतन्त्र अनुवाद गरी दुई प्रकारमा विभाजन गरिएको छ । शोधकर्ताले गरेको शोधकार्यमा अनूदित कृतिलाई शाब्दिक अनुवाद गरिएको छ । यसमा नेपाली भाषामा भएको ‘परालको आगो’ कथालाई बभाडी भाषामा जस्ताको त्यस्तै शाब्दिक अनुवाद गरिएको छ । वि. स. २०६८ सालको जनगणना भन्दा पहिला बभाडी भाषालाई भाषा नभनेर नेपाली भाषाको भाषिका भनेको पाइन्छ । यस आधारमा शाब्दिक अनुवाद गर्दा कतिपय नेपाली भाषामा भएका शब्दहरू बभाडी भाषामा पनि भएकाले यसलाई सोही अनुसार नै राखिएको छ । जस्तै: “गौथली रूदै थिई, चामे पिँढीमा गुन्द्री ओछ्याएर सुत्यो ।” यस वाक्यलाई बभाडी भाषामा यसरी अनुवाद गरिएको छ : “गौथली रून लाग्याकी छि, चामे देला अगाणी मोट्टो रस्याएर सेइरयो ।” माथिका वाक्यमा नामपद बाहेकका शब्दहरू परिवर्तन भएका छन् । यसमा ‘ओछ्याउनु’ शब्दलाई ‘रस्याउनु’, ‘सुत्यो’ शब्दलाई ‘सियो’, ‘गुन्द्री’ शब्दलाई ‘मोट्टो’ जस्ता बभाडी भाषाका शब्दमा शाब्दिक अनुवाद गरिएको छ ।

६.१.५ माध्यमका आधारमा

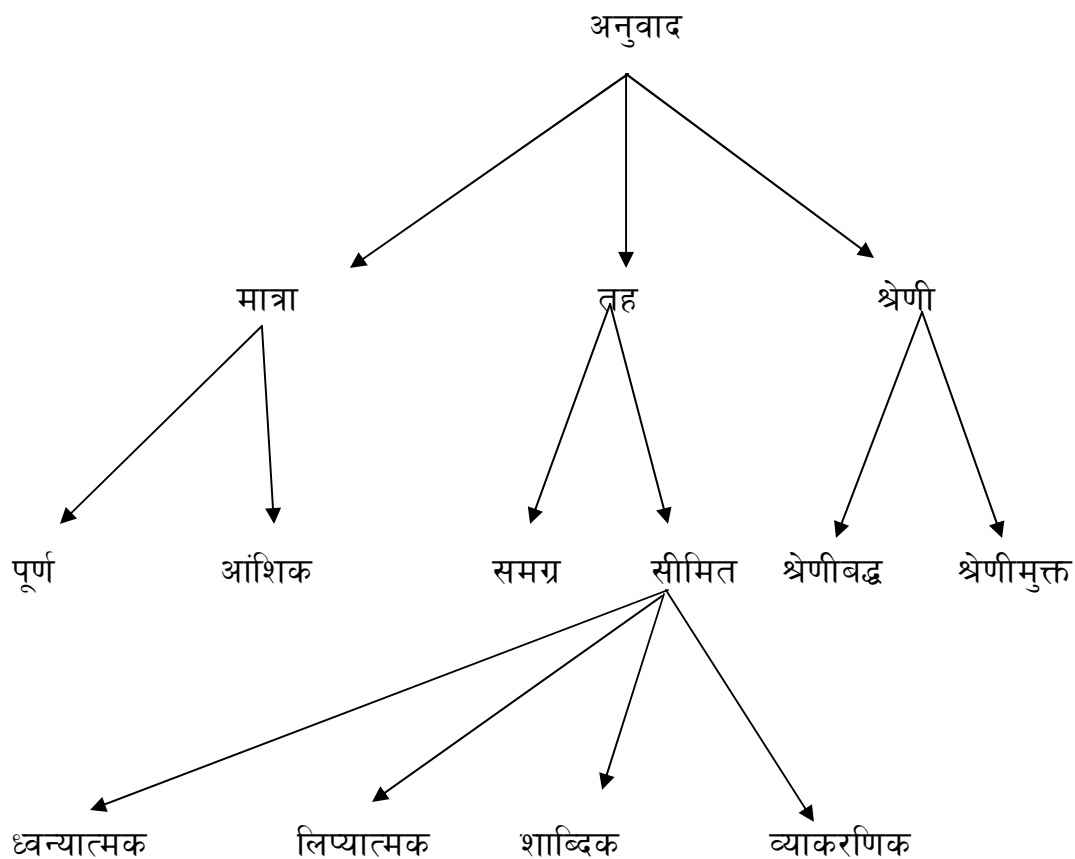
माध्यमका आधारमा अनुवादलाई मौखिक, लिखित र भाषेतर गरी तिन भागमा विभाजन गरिएको छ । ‘परालको आगो’ कथालाई लिखित अनुवादका माध्यमबाट बभाडी भाषामा अनुवाद

गरिएको छ । बभाडी भाषामा अनुवाद गर्दा शब्दकोश, व्याकरण, पाठ्यपुस्तक, पत्रपत्रिका आदिको सहयोग लिएर नजानेका विषयमा आफूभन्दा विज्ञहरूसँग सोधेर उक्त अनुवाद कार्यलाई सम्पन्न गरिएको छ । यस कथाको शोधकर्ताले पहिला आफूले अनुवाद गरेर त्यसपछि अनूदित पाठ अन्य बभाडी भाषीलाई देखाएर त्यसमा भाषिक सम्पादनका विभिन्न चिह्नहरूको प्रयोग गरी सम्पादन गरिएको छ ।

यसरी अनुवादका विभिन्न प्रकारहरूमध्ये विषय क्षेत्रका आधारमा साहित्यिक अनुवाद, मानवीय संलग्नताका आधारमा मानवीय अनुवाद, भाषा प्रयोगका आधारमा भाषान्तरिक अनुवाद, सिप र शैलीका आधारमा शाब्दिक अनुवाद र माध्यमका आधारमा लिखित अनुवाद गरिएको छ ।

६.२ क्याटफोर्ड मान्यताका आधारमा 'परालको आगो' कथाको विश्लेषण

अनुवादका विभिन्न क्षेत्रमा विभिन्न विद्वान्हरूले फरक किसिमको धारणा राखेका छन् । विभिन्न विद्वान्हरूमध्ये क्याटफोर्ड, नाइडा र न्यूमार्क यस क्षेत्रका प्रसिद्ध भाषा वैज्ञानिक हुन् । क्याटफोर्डले अनुवादलाई विशेष गरी भाषाको रूप र संरचना पक्षमा जोड दिएका छन् । उनले अनुवादलाई तुलनात्मक भाषाविज्ञानको एउटा शाखाका रूपमा लिएका छन् । उनका अनुसार सामान्य भाषाविज्ञानका निष्कर्षहरूलाई अनुवाद सिद्धान्तमा प्रयोग गर्न सकिन्छ । उनी अनुवादलाई भाषावैज्ञानिक सिद्धान्तका आधारमा विवेचना गर्ने प्रथम वैज्ञानिक हुन् । उनले भाषाको रूप पक्ष र संरचना पक्षमा केन्द्रित रहेर अनुवादलाई आधुनिकता प्रदान गरेका छन् । यस कार्यमा आधुनिकता प्रदान गर्नुमा उनको महत्त्वपूर्ण भूमिका रहेको छ । यस आधारमा 'परालको आगो' कथालाई बभाडी भाषामा अनुवाद गर्दा रूप र संरचना पक्षमा केन्द्रित रहेर अनुवाद कार्यलाई अगाडि बढाएको छ । उक्त कथालाई पूर्ण अनुवादका रूपमा शाब्दिक अनुवाद गरिएको छ । कथामा भएका रूप पक्ष अन्तर्गत वर्णदेखि वाक्यात्मक तहसम्मका एकाईहरूमा शाब्दिक अनुवाद गरिएको छ । उनको अनुवादको भाषावैज्ञानिक वर्गीकरणलाई निम्नानुसार प्रस्तुत गरिएको छ :

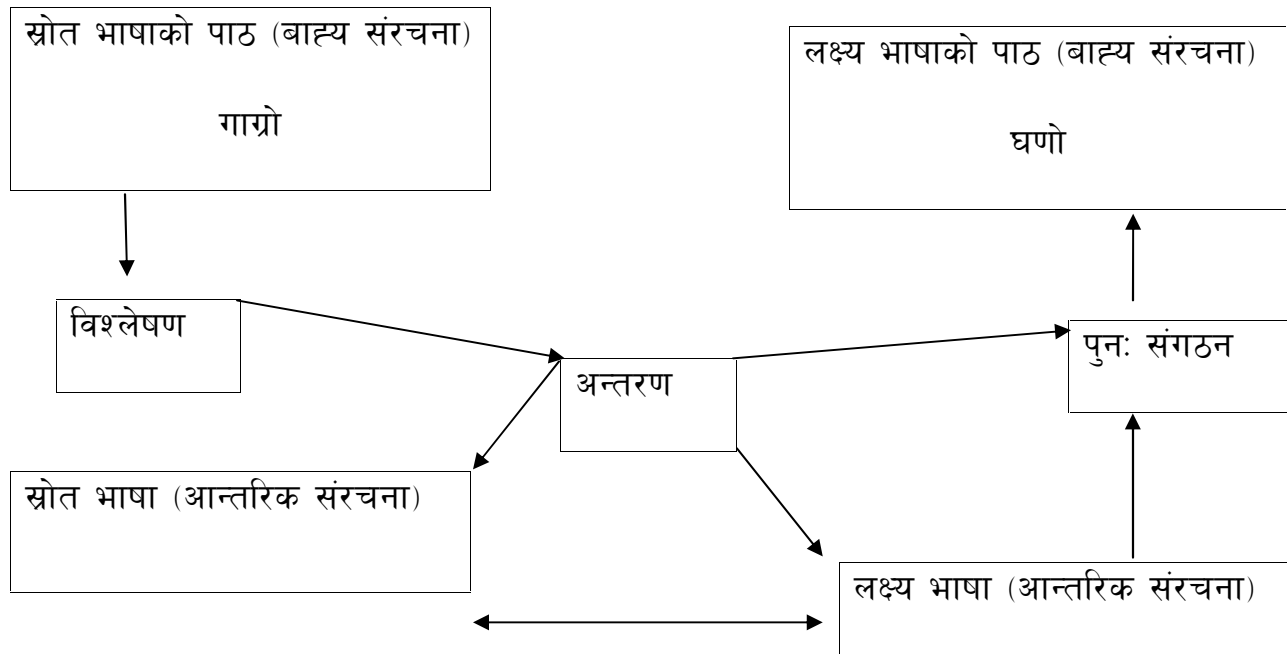

‘परालको आगो’ कथालाई बभाडी भाषामा पुनस्थापित गर्नुपर्ने भएकाले यस कृतिलाई बभाडी भाषाका ध्वनिदेखि वाक्यात्मक तहसम्म जस्ताको त्यस्तै उल्था गरिएको छ । जस्तै: स्रोत भाषाको ‘जानु’ शब्दलाई लक्ष्य भाषा अर्थात् बभाडी भाषामा अनुवाद गर्दा ‘भानु’ भएको छ । यसमा ‘ज’ वर्ण ‘भ’ मा परिणत भएको छ । त्यस्तै गरी वाक्यात्मक तहलाई हेर्दा उक्त कृतिमा रहेको “धनवीरेको गाउँमा विहेको भोज थियो ।” वाक्यलाई लक्ष्यभाषामा अनुवाद गर्दा “धनवीर्याको गाउँमी जन्तको भोज छ्यो ।” हुन्छ । यसरी यसमा रूप पक्षलाई विशेष महत्त्व दिने भएकाले विशेष गरी रूप पक्षलाई ध्यानमा राखेर अनुवाद गरिएको छ । उनले वर्गीकरण गरेका तिन आधार पाठ विस्तारको आधार अन्तर्गतको पूर्ण अनुवादमा यो कृति केन्द्रित छ । किनभने यसमा नेपाली भाषामा रहेका सम्पूर्ण अंशलाई बभाडी भाषामा उक्त कृतिलाई प्रतिस्थापित गरिएको छ ।

६.३ नाइडाको मान्यताका आधारमा 'परालको आगो' कथाको विश्लेषण

नाइडाका अनुसार मूल भाषाको सन्देशलाई ग्रहिताको भाषाको निकटतम स्वभाविक समानकमा पुनरुत्पादन गर्नु नै अनुवाद हो । यिनले भाषाको आन्तरिक र बाह्य गरी दुईवटा संरचना मार्फत गतिशील समानन्तरताको खाजी गर्ने विषयमा जोड दिएका छन् । भाषाको बाह्य संरचनाभन्दा यिनले आन्तरिक संरचनामा जोड दिएका छन् । यिनको अनुवाद प्रक्रिया व्याकरण केन्द्रित रहेको छ । उनले स्रोत भाषालाई त्यति वास्ता नगरेर लक्ष्य भाषामा मात्र केन्द्रित रहेको हुँदा व्याकरणलाई विशेष महत्त्व दिइएको छ । तसर्थ 'परालको आगो' कथालाई स्रोत भाषामा भएको सामग्रीलाई लक्ष्य भाषामा जस्ताको त्यस्तै राखिएकाले यसले व्याकरणिक पक्षमा भन्दा पनि भाषाको बाह्य संरचनामा आधारित रहेको छ । नाइडाको मान्यताका आधारमा 'परालको आगो' कथाको विश्लेषण गर्दा उनी अनुवादका क्षेत्रमा एक कुशल र प्रभावशाली भाषाविद्का रूपमा रहेका छन् । उनी विशेष गरी बाइबल अनुवादको अनुभव र भाषाविज्ञानको अध्ययन तथा अनुसन्धानमा आधारित छन् । उनले तत्कालीन समयमा आधारित भाषाविज्ञानका सैद्धान्तिक उपलब्धीहरूलाई समावेश गरेर अनुवादलाई वैज्ञानिक युगमा प्रवेश गराउने कार्य गरेका छन् । कुनै पनि शब्दको प्रयोग आफ्नो अर्थ प्रयोगका आधारमा हुने गर्दछ । यस आधारमा 'परालको आगो' कथाको अनुवाद गर्दा बभाडी भाषाका विभिन्न शब्दहरूको अर्थ प्रयोगका आधारमा निर्धारण गरिएको छ । नेपाली भाषामा लेखिएको उक्त कथामा प्रयोग गरिएका सारै, भगडा, गाग्रो, लुगा, खरानी, भन्थीन्, गरूला, विहान आदि शब्दलाई बभाडी भाषामा अनुवाद गर्दा क्रमशः भिक्कै, भगणा वा कल, घणो, कपणा, साजी, भन्नी छि, अरूला, पर्भात हुन्छ । यसरी प्रयोग क्षेत्रका आधारमा यस्ता शब्दहरूलाई पत्ता लगाउन सकिन्छ । फरक सांस्कृतिक पृष्ठभूमि भएका पाठकले एउटै शब्दको अर्थलाई फरक-फरक रूपमा लिन्छन् भन्ने मान्यताबाट अनुवाद कार्यलाई अगाडी बढाएका छन् । उक्त कथामा प्रयोग गरिएका 'गाग्रो' शब्दलाई बभाडी भाषामा 'घणो' भनिन्छ । यसरी यस शब्दको प्रयोग गर्दा बभाड जिल्लामा पनि कतै घणो त कतै फोलो पनि भनिएको पाइन्छ । नाइडाको अनुवाद प्रक्रिया अनुसार कुनै पनि स्रोत भाषाबाट लक्ष्य

भाषामा अनुवाद गर्दा तिनवटा चरण पार गर्नुपर्ने धारणा राखेको पाइन्छ : क) विश्लेषण ख) अन्तरण र ग) पुनः सङ्गठन । उक्त कुरालाई तालिकामा निम्नानुसार देखाउन सकिन्छ :

यस तालिकाका आधारमा अनुवादमा प्रथमतः नेपाली भाषामा रहेको 'परालको आगो' कथाको विश्लेषण गरिन्छ । यस कथाको विश्लेषण गर्दा व्याकरणिक संरचना के-कस्तो छ ? शब्दको संरचना र आर्थी संरचनाको पनि अध्ययन विश्लेषण गरी अर्थ सन्देशलाई राम्ररी ग्रहण गरिन्छ । व्याकरणिक संरचना अनुसार प्रस्तुत कथामा प्रयोग गरिएको "गौँथली रूदै थिई ।" वाक्यलाई बभाडी भाषामा अनुवाद गर्दा "गौँथली रूत लाग्याकी छि ।" हुन्छ । त्यसैगरी शाब्दिक संरचना अन्तर्गत 'लुगा' शब्दलाई बभाडी भाषामा अनुवाद गर्दा 'कपणा' हुन्छ । त्यस्तै आर्थी संरचना अन्तर्गत उक्त कथामा भएको 'माइत' शब्दलाई बभाडी भाषामा 'मावल अर्थात् आमाको जन्मघर' हुन्छ ।

यसरी पाठको विश्लेषण गर्दा अनुवादक भाषाको बाह्य संरचना वा सतही संरचनामा सीमित नरही त्यसको आन्तरिक संरचनामा सीमित रही त्यसको आन्तरिक संरचनामा प्रवेश गर्छ र त्यही आन्तरिक संरचनामा प्रवेश गर्दा नेपाली भाषामा लेखिएको उक्त कथा बभाडी भाषामा

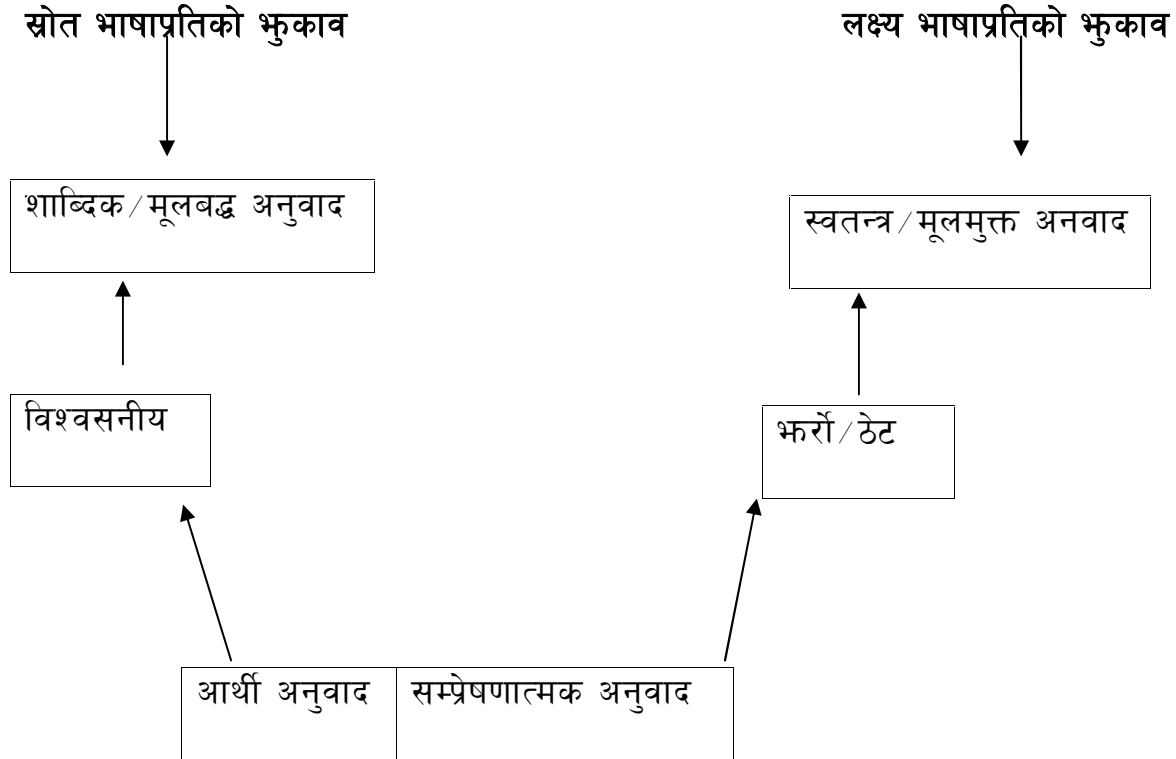
अन्तरण हुन्छ । ‘प्रत्येक कृति अनुवादको पनि अनुवाद हो; अनुवाद नहुने कृतिको तत्काल मृत्यु हुन्छ’ भन्ने भनाइलाई आत्मसात् गर्दै प्रस्तुत ‘परालको आगो’ आधुनिक कथाकार गुरुप्रसाद मैनालीद्वारा नेपालीमा लेखिएको कथालाई बभाडी भाषामा अनुवाद गरिएको छ । आन्तरिक संरचनामा समान तर बाह्य संरचनामा आउंदा फरक-फरक शब्द रहने मान्यताका आधारमा उक्त कथाको बाह्य संरचनामा परिवर्तन देखिए पनि आन्तरिक संरचनामा भने समानता रहेको छ । “एउटा जीउलाई के, जहाँ गए पनि त भो नि ! जोगिनी हुन्छु, जान्छु ।” भन्ने वाक्यांशलाई अनुवाद गर्दा “एक्लाई ज्यानकी क्या जा गया पन त भो नि ! जोग्यानी हुँला, भाउला ।” हुन्छ । यसमा भाषाको बाह्य संरचनामा परिवर्तन भए तापनि आन्तरिक संरचनामा कुनै परिवर्तन भएको छैन ।

यसरी नाइडाको सिद्धान्तका आधारमा ‘परालको आगो’ कथाको अनुवाद गर्दा व्याकरणिक पक्षको विशेष ख्याल गरी भाषाको आन्तरिक संरचनामा कुनै परिवर्तन नगरी बाह्य संरचनामा मात्र परिवर्तन गरिएको छ ।

६.४ पिटर् न्युमार्कको मान्यताका आधारमा ‘परालको आगो’ कथाको विश्लेषण

क्याटफोर्ड जस्तै न्युमार्कले पनि अनुवाद सिद्धान्तको स्रोत तुलनात्मक भाषाविज्ञान हुनुपर्नेमा जोड दिएका छन् । यिनको सिद्धान्त आधुनिक भाषिक गतिविधिको अनुवाद कार्यका क्रममा देखापर्ने समस्याहरूको समाधानतर्फ रहेको छ । गुरुप्रसाद मैनालीद्वारा नेपाली भाषामा लेखिएको ‘परालको आगो’ कथालाई बभाडी भाषाका भाषिक रूपमा प्रस्तुत गरिएको छ । न्युमार्कको सिद्धान्त वाक्यका तहदेखि संकथनसम्म रहेको छ । उनको अनुवादसम्बन्धी दृष्टिकोण आधुनिक पाठ वा सङ्कथन र विविध भाषिक भेदसँग सम्बन्धित देखिन्छ । उनको मान्यता बोध र अभिव्यक्ति पक्षतर्फ केन्द्रित छ । यस आधारमा ‘परालको आगो’ कथालाई यी आधारमा अनुवाद गरिएको छ । उनका विचारमा अनुवादलाई एक निरन्तर प्रक्रियाका रूपमा लिँदै एउटा भाषाको लिखित सन्देशलाई दोस्रो भाषाको उही रूपमा प्रस्तुत गर्ने मान्यता रहेको छ । उनको सिद्धान्त भाषाको बोध र अभिव्यक्ति पक्षतर्फ केन्द्रित छ । अनुवादलाई उनले एक निरन्तर दोहोरो

प्रक्रियाका रूपमा लिएका छन् । नेपाली भाषाको पाठकले जस्तो प्रभाव ग्रहण गर्दछ; लक्ष्य भाषाको पाठक वा बभाडी भाषाको पाठकले पनि त्यस्तै प्रभाव ग्रहण गर्न सक्नु पर्दछ भन्ने उनको मान्यता रहेको छ । जसरी नेपाली भाषी वक्ताहरूले उक्त कथालाई ग्रहण गरेका हुन्छन्; सोही आधारमा बभाडी भाषाका भाषिक वक्ताहरूले पनि ग्रहण गर्न सक्नुपर्दछ, भन्ने उनको मान्यता रहेको छ । उनको अनुवादको ढाँचा निम्नानुसारको रहेको छ :

यसरी उनी आधुनिक सिद्धान्तको व्याख्या गर्ने भाषा वैज्ञानिक हुन् । एउटा भाषाको सन्देशलाई अर्को भाषामा उही रूपमा प्रस्तुत गर्ने प्रयत्न नै अनुवाद हो भन्ने उनको मान्यताका आधारमा प्रस्तुत 'परालको आगो' कथाको अनुवाद गर्दा स्रोत भाषाकै रूपमा प्रस्तुत गर्ने प्रयत्न गरिएको छ । यसमा भाषाको सम्प्रेषण वा अनुवाद गर्दा कतिपय नयाँ शब्दहरू थपिएका छन् । स्रोत भाषा र लक्ष्य भाषाको सन्तुलनमा जोड दिइएको छ । उनका अनुसार अनुवाद गर्दा भाषिक कार्यमा कतै शब्द थपिने र कतै हट्ने सम्भावना रहन्छ । उनले अनुवादलाई व्यवहारिक र सैद्धान्तिक दुवै पक्षबाट अर्थ्याएका छन् । यस आधारमा उक्त कथालाई बभाडी भाषामा

प्रतिस्थापन गर्ने कार्य गरिएको छ । यसरी अनुवाद गर्दा मूल सामग्रीको कुनै न कुनै अंशको क्षय हुने गर्दछ । यस कथामा भएको एउटा अनुच्छेदलाई उदाहरणका रूपमा लिन सकिन्छ । “चामेकी स्वास्नी गौथली सारै मुखाले थी । राम्रा मुखले बोल्यो भने पनि बाङ्गाबाङ्गा कुरा भिकेर निहुँ खोज्थी । दुईचार दिन बिराएर सधैं लोग्नेस्वास्नीको भगडा हुन्थ्यो ।” यस वाक्यांशलाई अनुवाद गर्दा “चामेकी स्वाइनी गौथली भिककै मुख लाग्नी छि । निका मुखले बोल्यापन उल्टाउल्टा कृणा अरी निउँ खोज्जी छि । दुई चार दिन पाछा यिनु दुई दिनदिनै भगणा हुनो छ्यो ।” माथिको वाक्यांशमा पनि भिकेर, बिराउनु, पाछा आदिजस्ता शब्दको लोप भएको छ । अन्तमा न्युमार्कका दृष्टिकोणमा अनुवाद एक निरन्तर प्रक्रिया हो र स्रोत भाषाका पाठकमा जस्तो प्रभाव परेको हुन्छ; लक्ष्य भाषाका पाठकमा पनि त्यस्तै प्रभाव पर्ने उनको मान्यता रहेको छ ।

अन्तमा यी तिन जना भाषा वैज्ञानिकका आधारमा क्याटफोर्डको सिद्धान्तले भाषाको रूप पक्ष अर्थात् संरचना पक्षमा जोड दिन्छ । उनका अनुसार एउटा रूपमा भएको सामग्रीलाई अर्को रूपमा परिवर्तन गरेर त्यसको मूलभाव नबिग्रने गरेर उल्ट्या गर्ने कार्य यसमा गरिएको छ । त्यस्तै अर्का विद्वान् नाइडाले भाषाको आन्तरिक संरचनामा जोड दिई लक्ष्य भाषातिर अभिमूख भएको छ । उनका अनुसार स्रोत भाषाको सन्देशलाई ग्रहीताको भाषाको निकटतम स्वभाविक समानकमा पुनरुत्पादन गर्नु नै अनुवाद हो । अन्तमा न्युमार्कको अनुवाद सिद्धान्तमा आधुनिकताको व्याख्या गरिएको छ । एउटा भाषाको सन्देशलाई अर्को भाषामा उस्तै रूपमा प्रस्तुत गर्ने प्रयत्न नै अनुवाद हो । यसरी अनुवादका क्षेत्रमा चर्चित यी तिनै जना विद्वान्का मान्यताका आधारमा यस शोधकार्यको व्याख्या विश्लेषण गरिएको छ ।

६.५ मूलपाठ र अनूदित पाठका आधारमा ‘परालको आगो’ कथाको तुलनात्मक विश्लेषण

नेपालमा १२३ वटा भाषा रहेका छन् । चालिसभन्दा बढी भाषा शिक्षा, सञ्चार र अन्य क्षेत्रमा पनि प्रयोग हुन्छन् । नेपालमा बोलिने विभिन्न भाषाहरूमध्ये नेपाली भाषा नेपालको सबैभन्दा बढी (४४.६ प्रतिशत) जनसङ्ख्याले बोल्ने राष्ट्रभाषा हो । नेपाली भाषालाई नेपालको संविधान २०७२ ले सरकारी कामकाजको भाषाका रूपमा मान्यता प्राप्त गरेको छ । यो भाषा

नेपाल लगायत अन्य मुलुकहरूमा पनि मातृभाषाका रूपमा बोल्ने गरिन्छ । बभाडी भाषा पनि वि. स. २०६८ सालको जनगणनापछि राष्ट्रभाषाका रूपमा मान्यता प्राप्त गरेको छ । यो भाषा बभाड जिल्ला लगायत अन्य विभिन्न कामकाजका सिलसिलामा देश तथा विदेशका बभाडवासी मानिसहरूले बोल्ने गरिन्छ । उक्त जनगणना भन्दा पहिले यस भाषालाई भाषा नभई ओरपश्चिम भाषिकाका रूपमा राखिएको थियो । बभाड जिल्लामा पनि बभाडी भाषाका विभिन्न भाषिक भेदहरू रहेका छन् ।

प्रस्तुत शोधकार्यमा नेपाली भाषामा लेखिएको 'परालको आगो' कथालाई बभाडी भाषामा अनुवाद गर्नु रहेको छ । यस आधारमा नेपाली भाषा र बभाडी भाषामा थुप्रै समानता रहेता पनि यी दुई भाषाबीच असमानता पनि रहेका छन् । प्रथम आधुनिक कथाकार गुरुप्रसाद मैनालीद्वारा लेखिएको यस 'परालको आगो' कथालाई अनुवाद गर्दा शब्दका तहदेखि वाक्यात्मक तहसम्म र व्याकरणिक पक्षमा पनि विभिन्न परिवर्तन भएका छन् । बभाडी भाषाका कतिपय शब्दहरू नेपाली भाषामा पनि समान भएकाले यस्ता शब्दहरूलाई अन्य भाषाका भाषिक वक्ताहरूले पनि सहज रूपमा थाहा पाउन सक्छन् भने कतिपय बभाडी भाषामा मात्र सीमित रहेकाले यस्ता शब्दहरू बभाडी भाषीहरूमा मात्र सीमित छन् । यस्ता केही शब्दहरू निम्नानुसार रहेका छन् :

नेपाली भाषा	बभाडी भाषा
गाग्रो, काखी, रमिता, पर्खाल, खरानी	घणो, कोख्यालो, रिउता, बान्नु, साजी
विहा, बेलुका, केटा, भाउजू	बच्यात वा जन्त, बासा, छोच्याट्टा, बौजू
खेत, ओछ्यान्	गणा, रस्यान

यस कथामा भएका कतिपय शब्दहरू नेपाली भाषामा आउँदा फरक भएकाले यी शब्दहरूलाई बभाडी भाषी बाहेक अन्यले नबुझ्न पनि सक्छन् । त्यसैले यस्ता शब्दहरूको नेपाली

शब्द एकातिर र बभाडी भाषाका शब्दहरू अर्कातिर मिलाएर राखिएको छ । यस्ता स्रोत वा लक्ष्य भाषामा एक वा अनेक पर्यायवाची शब्द हुने गर्छन् । यस्तो अवस्थामा स्रोत भाषाको पदको पर्याय लक्ष्य भाषाको संरचना एवं प्रकृतिको अनुकूल छ वा छैन भनेर केलाउनु पर्दछ । त्यस्तै गरी नेपाली भाषामा रहेको उक्त कथाका केही वाक्यांशलाई निम्नानुसार बभाडी भाषामा अनुवाद गरिएको छ : “बिहानपख ढोका उघारेको शब्द आयो । गौंथली आई कि भनेर चामेले ठाड्ठाडो कान लायो । पछि हेर्दा ससुरो बुढो पो रहेछ । ससुरो दैलो उघारेर करेसातिर पिसाब फेर्न गयो । चामेलाई रातभर निमेष लागेन ।” यस अनुच्छेदलाई बभाडी भाषामा अनुवाद गर्दा यसरी गरिएको छ : “पर्भतै देलो उघाणी कोई बोल्याको आवाज आयो । गौंथली आई कि भनीमन्ट चामेले ठाड्ठाणा कान अच्यो । पाछा हेद्दा तिक बणाजू बुणा प राछन् । बणाजु देलो उघाणी स्वाणातिर पेसाब अद्दू गयो । चामेलाई रातभरी निन लागिन ।” यस अनुच्छेदमा कतै शब्दहरू जस्ताको त्यस्तै आएका छन् भने अधिकांश ठाउँमा बभाडी भाषामा शब्दहरू आएका छन् । यस आधारमा नेपाली भाषामा भएका शब्दहरूको अनुवाद गर्दा कतिपय ठाउँमा उही शब्द दोहोरिएका छन् भने अधिकांश ठाउँमा बभाडी भाषाका शब्दहरू आएका छन् । नेपाली भाषामा भएका शब्दहरूलाई बभाडी भाषामा पनि प्रयोग गरिने भएकाले यी दुई भाषाका बीचमा कतिपय शब्दहरूमा समानता रहेको पाइन्छ । जस्तै: नेपाली भाषामा भएको ‘रातभरी’ शब्दलाई बभाडी भाषामा पनि ‘रातभरी’ नै भनिन्छ । यसमा अनुवाद गर्दा व्याकरणिक संरचनालाई ध्यानमा राखेर त्यसको समतुल्य वाक्य निर्माण गर्नपर्दछ ।

कथामा प्रयोग गरिएका नेपाली भाषामा लेखिएका क्रियापद र बभाडी भाषाका क्रियापदमा फरक रहेको छ । यस कथामा प्रयोग गरिएका क्रियापदहरूलाई बभाडी भाषामा निम्नानुसार उल्लेख गरिएको पाइन्छ :

नेपाली भाषा	बङ्गाडी भाषा
हेर्नु, थियो, आउनु	हेद्दू, छ्यो, आउ
जान्नु, हुन्छ, सुत्थो,	भानइनु, अँ, सेइरयो
रहेछ, पुग्यो, पार्नु	रैछ, पुगीग, पाण्यो
ल्याए, गर्नु, छैन, भन्छन्	आन्यो, अन्यो, आछिनु, भन्नाछन्

यस आधारमा उक्त कथामा भएका क्रियापदलाई नेपाली भाषामा रहेका क्रियापदलाई बङ्गाडी भाषामा आउँदा रूपमा परिवर्तन भएको छ । यस आधारमा 'जान्नु' क्रियापदलाई बङ्गाडी भाषामा 'भानइनु' हुन्छ । यस आधारमा नेपाली भाषामा रहेका क्रियापद र बङ्गाडी भाषाका क्रियापदमा फरक छ । नेपाली भाषामा भएका उक्त विभिन्न क्रियापदहरूलाई बङ्गाडी भाषामा आउँदा उही नभएर फरक रूपमा आएका छन् ।

यसरी मूलपाठ र अनूदित पाठको तुलनात्मक विश्लेषण गर्ने क्रममा यस कथामा भएका नेपाली शब्दहरूलाई बङ्गाडी भाषामा अनुवाद गर्दा अनूदित शब्दहरूलाई तालिकामा देखाएर व्याख्या विश्लेषण गरिएको छ । साथै कथामा भएका वाक्याङ्कलाई बङ्गाडी भाषामा अनुवाद गरिएको र उक्त अनुवादका क्रममा बङ्गाडी भाषामा र नेपाली भाषाका बीचमा शब्दका तहदेखि वाक्यात्मक तहसम्म के-कति फरक रहेको छ, भन्ने कुरामा जानकारी गराइएको छ । अन्तमा पाठमा प्रयुक्त क्रियापदलाई बङ्गाडी भाषामा अनुवाद गरी फरक पत्ता लगाइएको छ । यस आधारमा मूलपाठ र अनूदित पाठमा शब्द, वाक्य, अनुच्छेद र क्रियापदहरूमा केही समानता रहे पनि थपै भिन्नता रहेको पाइन्छ ।

अध्याय सात

सारांश, निष्कर्ष र उपयोगिता

७.१ सारांश

यो शोधपत्र गुरुप्रसाद मैनालीद्वारा रचना गरिएको नासो कथासङ्ग्रह अन्तर्गतको 'परालको आगो' कथालाई बम्हाडी भाषामा अनुवाद गरिएको छ । यस शोधकार्यलाई सम्पन्न गर्नका लागि मूलतः पुस्तकालयीय विधिद्वारा प्रस्तुत शोधकार्य सम्पन्न गरिएको छ । 'परालको आगो' कथालाई बम्हाडी भाषामा अनुवाद गरी उक्त कार्यलाई बम्हाडी भाषाका वक्ताहरूसँग देखाएर यस आधारमा कथाको भाषिक सम्पादन गरी अन्तिम रूप दिने कार्य गरिएको छ । साथै उक्त कथामा भएका सांस्कृतिक शब्दहरूको अनुवाद गरी अनुवाद सिद्धान्तका आधारमा उक्त अनुवाद कुन प्रकार र विभिन्न विद्वान्का मान्यताका आधारमा त्यस कथाको व्याख्या विश्लेषण गरिएको छ । अन्तमा मूल पाठ र अनूदित पाठका आधारमा उक्त कथाको व्याख्या विश्लेषण गरिएको छ ।

यस शोधकार्यको अध्याय एकमा शोध परिचयमा अध्ययनको पृष्ठभूमि, समस्याकथन, अध्ययनको उद्देश्य, उपयोगिता, सीमा र शोधपत्रको रूपरेखालाई राखिएको छ । अध्याय दुईमा पूर्वकार्यको पुनरावलोकन अन्तर्गत पुस्तक समीक्षा, शोधकार्यको समीक्षा, बम्हाडी भाषाको परिचय, अनुवादको परिचय, प्रकार, अनुवादसम्बन्धी विभिन्न विद्वान्हरूका मान्यता र उपयोगिता आदि उल्लेख गरिएको छ । अध्याय तिनमा अध्ययन विधि र प्रक्रिया राखिएको छ । जसअन्तर्गत सामग्री सङ्कलनका प्राथमिक स्रोत, द्वितीयक स्रोत र सामग्रीको व्याख्या विश्लेषणलाई समेटिएको छ । अध्याय चार अन्तर्गत 'परालको आगो' कथालाई बम्हाडी भाषामा अनुवाद गरी त्यसको भाषिक सम्पादन गरिएको छ । अध्याय पाँचमा 'परालको आगो' कथामा भएका सांस्कृतिक शब्दहरूको अनुवाद गरिएको छ । अध्याय छमा अनुवाद सिद्धान्तका आधारमा यस कथाको व्याख्या विश्लेषण गरिएको छ । यस अन्तर्गत अनुवादका विभिन्न प्रकारका आधारमा विश्लेषण गरिएको छ । साथै विभिन्न विद्वान्का मान्यतामा आधारित भई 'परालको आगो' कथालाई व्याख्या विश्लेषण गरिएको छ । त्यसपछि मूलपाठ र अनूदित पाठका आधारमा उक्त कथाको व्याख्या

विश्लेषण गरिएको छ । अध्याय सातमा शोधकार्यको सारांश, निष्कर्ष र उपयोगितालाई समेटेर यो अनुसन्धान कार्यलाई पूर्णता प्रदान गरिएको छ ।

७.२ निष्कर्ष

यो शोधकार्य अनुवाद अध्ययनमा केन्द्रित रहेको छ । नेपाली कथा साहित्यका प्रथम आधुनिक कथाकार गुरुप्रसाद मैनालीद्वारा नासो कथासङ्ग्रहमा सङ्ग्रहित 'परालको आगो' कथालाई बभाडी भाषामा अनुवाद गर्नुमा यो शोधपत्र सम्बन्धित छ । यस 'परालको आगो' कथालाई प्रायोगिक भाषाविज्ञानका विभिन्न शाखाहरूमा अध्ययन अनुसन्धान गर्न सकिने भए पनि यो अनुसन्धान अनुवाद अध्ययनसँग सम्बन्धित छ । तसर्थ उक्त कथालाई बभाडी भाषामा अनुवाद गर्नु यसको प्रायोगिक कार्यका रूपमा रहेको छ । 'परालको आगो' कथालाई बभाडी भाषामा अनुवाद गरेर अनूदित पाठलाई भाषिक सम्पादन गर्ने कार्य गरिएको छ । भाषिक सम्पादन गरी सकेपछि उक्त कथामा भएका सांस्कृतिक शब्दहरूको अनुवाद गरेर त्यसको व्याख्या विश्लेषण गरिएको छ । त्यसपछि 'परालको आगो' कथाको व्याख्या विश्लेषण गरिएको छ । यस अन्तर्गत अनुवाद गर्दा कुन प्रकारका आधारमा अनुवाद गरिएको छ र विभिन्न विद्वान्का मान्यताका आधारमा व्याख्या विश्लेषण गरिएको छ । प्रस्तुत अनुसन्धानले नेपाली भाषामा भएको कथालाई बभाडी भाषामा अनुवाद गरेर उक्त स्थानमा बसोबास गर्ने नेपाली भाषा नजान्ने बभाडी भाषीलाई यो कथाले पठनपाठन गर्न सजिलो हुनका साथै भावी दिनहरूमा अनुवादसँग सम्बन्धित रहेर अनुसन्धान गर्नेहरूका लागि पनि सजिलो भएको छ ।

यसरी नेपाली भाषा र बभाडी भाषाबीच कतिपय समानता भए तापनि यी दुई भाषाबीच थुप्रै भिन्नताहरू रहेका छन् । यस अनुवाद कार्यमा अनुवाद गर्दा कतिपय नेपाली शब्दहरू बभाडी भाषामा जस्ताको त्यस्तै बोलिने भएकाले यस अनुवाद कार्यमा उक्त मिल्दा शब्दहरूलाई जस्ताको त्यस्तै राखेर अनुवाद गरिएको छ ।

७.३ उपयोगिता

प्रस्तुत शोधपत्र 'नासो' कथासङ्ग्रहमा रहेको 'परालको आगो' कथालाई बभाडी भाषामा अनुवाद शीर्षकमा केन्द्रित छ । यस अध्ययनको मुख्य उद्देश्यमा 'परालको आगो' कथालाई बभाडी भाषामा अनुवाद गरी त्यसको भाषिक सम्पादन गर्नु रहेको छ भने अन्य उद्देश्यहरूमा 'परालको आगो' कथामा भएका सांस्कृतिक शब्दहरूको अनुवाद गर्नु रहेको छ । त्यस्तै अनुवाद सिद्धान्तका आधारमा उक्त कथाको व्याख्या विश्लेषण गर्नु रहेको छ । यसमा अनुवाद प्रकारका आधारमा वर्गीकरण गर्नका साथै विभिन्न विद्वान्का मान्यताका आधारमा उक्त कथाको व्याख्या विश्लेषण गरिएको छ । साथै मूलपाठ र अनूदित पाठका आधारमा उक्त कथालाई व्याख्या विश्लेषण गरिएको छ । यस कथामा व्यक्त भाव र विचारलाई बभाडी भाषामा बुझ्न उक्त समुदायका सरोकारवालालाई आफ्नै भाषामा पढ्न र पढेका आधारमा आफ्नै भाषामा बुझेर त्यसमा भएको मूलभाव बुझ्न उनीहरूलाई सजिलो हुने देखिन्छ । उक्त कथालाई अनुवाद गर्दा अनुवादका विभिन्न प्रकार अन्तर्गत कुन प्रकारको अनुवाद हो ? विभिन्न विद्वान्का मान्यताका आधारमा उक्त कथाको व्याख्या विश्लेषण गरिएको छ । साथै मूलपाठ र अनूदित पाठका आधारमा यस कथाको व्याख्या विश्लेषण गरिएको छ । यस कार्यबाट स्थानीय स्तरको पाठ्यक्रम निर्माण गर्नका साथै उक्त क्षेत्रका बभाडी भाषा मात्र बुझ्ने मानिसहरूका लागि यो कार्य निकै प्रभावकारी रहेको छ । यस कार्यले अनुवाद किन गर्ने र कसरी गर्ने भन्ने कुराको पनि जानकारी दिने गर्दछ । साथै यस कार्यबाट बभाडी भाषाको प्रचारप्रसारका साथै यस भाषामा रूचि राख्ने जो कोहीका लागि सहयोग पुग्ने देखिन्छ । साथै यस अनुसन्धानबाट भावी दिनहरूमा अनुवादसम्बन्धी अनुसन्धान गर्नेहरूका लागि यो एक सामग्रीका रूपमा पनि रहेको छ । अन्तमा यस कथालाई बभाडी भाषीहरूले पढेर कथाका पात्रहरूका व्यवहारलाई बुझेर समाजमा आफूलाई एक असल समाजसेवी नागरिकको दर्जामा राख्न सहयोग मिल्नका साथै यस कथाको मूलभाव बुझ्न सहयोग मिल्नेछ । अतः यस अध्ययनको उपयोगिता अन्तर्गत नीतिगत तथा प्रयोगगत तहलाई निम्नानुसार उल्लेख गरिएको छ :

७.३.१ नीतिगत तह

१. अनुवाद कार्यमा बङ्गाडी भाषा र नेपाली भाषाका शब्दहरूको पहिचान गर्न,
२. अनुवाद गर्दा देखिएका सामग्रीहरूको अभावले गर्दा यस क्षेत्रमा देखिएको समस्याहरूको समाधान गर्न,
३. अनुवाद कार्यमा बङ्गाडी भाषामा यस्ता यावत् विषयमा अनुवाद गर्न उत्प्रेरित गर्न,
४. शिक्षकको राय सुन्नुलाई समेटेर अन्य कृतिहरूको पनि अनुवाद गर्नका लागि उत्प्रेरित गर्न,
५. बङ्गाडी भाषा र नेपाली भाषाका बीचमा रहेको फरक पत्ता लगाउन ।

७.३.२ प्रयोगगत तह

१. अनुवादसम्बन्धी अध्ययन गर्न चाहने जो कोहीका लागि पनि एक उपयोगी सामग्रीका रूपमा रहने,
२. नेपाली भाषा र बङ्गाडी भाषा बीचको फरक पत्ता लगाउन,
३. बङ्गाडी भाषामा अनूदित कृतिलाई उक्त क्षेत्रका व्यक्तिहरूलाई पढेर त्यसको मूलभाव सोही भाषामा पत्ता लगाउन,
४. स्थानीय स्तरको पाठ्यक्रम निर्माणको क्रममा उक्त कृतिलाई समावेश गर्न,
५. प्रभावकारी रूपमा अनुवाद गरी अधिकतम रूपमा शैक्षिक उपलब्धी हाँसिल गर्न सहयोग पुऱ्याउन,
६. यो शोधसँग सम्बन्धित भावी अध्येतालाई अध्ययनीय आधार प्रदान गर्न ।

सन्दर्भसामग्री सूची

- अधिकारी, बलराम (२०७१), *अनुवाद सिद्धान्त र प्रयोग*, काठमाडौं : त्रिपिटक प्रकाशन ।
- अधिकारी, बलराम (२०६८), *अनुवाद अध्ययन परिचय*, काठमाडौं : रत्न पुस्तक भण्डार ।
- अधिकारी, हेमाङ्ग राज (२०६२), *सामान्य र प्रायोगिक भाषाविज्ञान*, काठमाडौं : विद्यार्थी पुस्तक भण्डार ।
- अधिकारी, हेमाङ्ग राज र भट्टराई बट्टीविशाल (सम्पा) (२०६३), *प्रयोगात्मक नेपाली शब्दकोश*, काठमाडौं : विद्यार्थी पुस्तक भण्डार ।
- अधिकारी, हेमाङ्ग राज (२०६९), *नेपाली भाषा शिक्षण*, काठमाडौं : विद्यार्थी पुस्तक भण्डार ।
- खड्का, देवबहादुर (२०६५), बभाडी भाषिकाको रूपायन प्रक्रियाको अध्ययन, स्नातकोत्तर शोधपत्र, शिक्षाशास्त्र सङ्काय, नेपाली भाषा शिक्षा विभाग, त्रि.वि. कीर्तिपुर ।
- चलाउने, जुनेशबहादुर (२०६९), बभाड छबिस क्षेत्रमा प्रचलित शब्दभण्डारको अध्ययन, स्नातकोत्तर शोधपत्र, शिक्षा शास्त्र सङ्काय, नेपाली भाषा शिक्षा विभाग, त्रि.वि., कीर्तिपुर ।
- जोशी, चेताराज (२०७३), समरलभ उपन्यासमा व्यक्त सांस्कृतिक शब्दहरूको पहिचान र अनुवादमा देखिएको दुरी, स्नातकोत्तर शोधपत्र, शिक्षाशास्त्र सङ्काय, अंग्रेजी भाषा शिक्षा विभाग, त्रि.वि., शिक्षाशास्त्र सङ्काय, अंग्रेजी विभाग, कीर्तिपुर ।
- जोशी, शिवराज (२०७२), बभाडी जिल्लाका कक्षा आठमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूले वाक्य गठनमा गर्ने त्रुटिको अध्ययन, स्नातकोत्तर शोधपत्र, शिक्षा शास्त्र सङ्काय, नेपाली भाषा शिक्षा विभाग, त्रि.वि., कीर्तिपुर ।
- नेपाली भाषा शिक्षा विभाग (२०६९), *सम्प्रेषण पत्रिका*, काठमाडौं : त्रिभुवन विश्वविद्यालय कीर्तिपुर ।
- पौडेल, माधवप्रसाद (२०६९), *प्रायोगिक भाषाविज्ञानका प्रमुख आयामहरू*, काठमाडौं : हेरिटेज पब्लिसर्स एण्ड डिस्ट्रिब्युटर्स प्रा.लि. ।
- बन्धु, चूडामणि (२०७१), *भाषाविज्ञान (सिद्धान्त र प्रयोग)*, काठमाडौं : रत्नपुस्तक भण्डार ।

बोहरा, गणेशबहादुर (२०६२), बभाडी भाषिका र स्तरीय नेपाली भाषाको व्यतिरेकी विश्लेषण, स्नातकोत्तर शोधपत्र, नेपाली भाषा शिक्षा विभाग, त्रि.वि. कीर्तिपुर ।

भट्टराई, गोविन्दराज (२०५४), 'इन अदर वर्डज् : सेन्स भर्सेस वर्डज् एज युनिट अव ट्रान्सलेसन' हैदरावाद विश्वविद्यालय ।

भट्टराई, गोविन्दराज (२०६४), *अनुवाद अध्ययन परिचय*, काठमाडौं : रत्न पुस्तक भण्डार ।

भट्टराई, गोविन्दराज (२०७२), *अनुवाद अध्ययन परिचय*, (अनु. बलराम अधिकारी), काठमाडौं : रत्न पुस्तक भण्डार ।

भट्टराई, रामप्रसाद (२०७३), *भाषिक अनुसन्धान विधि*, काठमाडौं : शुभकामना प्रकाशन ।

भण्डारी र अन्य (२०६८), *प्रायोगिक भाषाविज्ञानका प्रमुख आयाम*, काठमाडौं : विद्यार्थी पुस्तक भण्डार ।

भण्डारी, पारसमणि (२०७४), *प्राज्ञिक लेखन तथा सम्पादन*, काठमाडौं : विद्यार्थी पुस्तक भण्डार ।

मैनाली, गुरुप्रसाद (२०७०), *नासो कथासङ्ग्रह*, काठमाडौं : साभा प्रकाशन ।

रोकाया, गोरखबहादुर (२०६६), बभाडी भाषिका र नेपाली भाषाका व्याकरणिक कोटिको तुलनात्मक अध्ययन, स्नातकोत्तर शोधपत्र, शिक्षाशास्त्र सङ्काय, नेपाली भाषा शिक्षा विभाग, त्रि.वि. कीर्तिपुर ।

लम्साल, रामचन्द्र र अन्य (२०६५), *सामान्य र प्रायोगिक भाषाविज्ञान*, काठमाडौं : भुँडीपराण प्रकाशन ।

लामिछाने, यादवप्रकाश (२०७०), *प्रायोगिक भाषाविज्ञानका प्रमुख आयाम*, काठमाडौं : विद्यार्थी पुस्तक भण्डार भोटाहिटी ।

सोती, शिवराज (२०६५), बभाडी भाषिका अध्ययन स्नातकोत्तर शोधपत्र, शिक्षाशास्त्र सङ्काय, नेपाली भाषा शिक्षा विभाग, त्रि.वि. कीर्तिपुर ।

चिह्नसूची

चिह्न	नाम वा कार्य
D	हटाउने
O7	शुद्धता परीक्षण
h/	नयाँ कुरा थप्ने
(पदयोग
#	पदवियोग
o	अगाडि लैजाउ
ć	पछाडि लैजाउ
...	खाली ठाउँ

संक्षिप्त रूप

त्रि.वि	: त्रिभुवन विश्वविद्यालय
अनु.	: अनुवाद
सम्पा.	: सम्पादन
उमावि	: उच्च माध्यामिक विद्यालय
मावि.	: माध्यामिक विद्यालय
गाविस	: गाउँ विकास समिति
प्रा.डा.	: प्राध्यापक डाक्टर
नेबृश.	: नेपाली बृहत शब्दकोश
वि.स.	: विक्रम संवत्
सप्रा	: सह प्राध्यापक

परिशिष्ट 'क'

अनुवादका क्रममा सहयोग गर्ने सूचकहरूको नामावली

१.	श्री जमनबहादुर कडायत	बुद्धिजीवी
२.	श्री ओमजङ्ग कडायत	शिक्षक
३.	श्री कमल कडायत	शिक्षक
४.	श्री नरेश कडायत	शिक्षक
५.	श्री बिरेन्द्रबहादुर दौल्याल	विद्यार्थी
६.	श्री जयबहादुर कडायत	शिक्षक
७.	श्री नवराज जोशी	शिक्षक
८.	श्री कीरणबहादुर थापा	विद्यार्थी
९.	श्री धनबहादुर जप्रेल	शिक्षक
१०.	श्री लक्ष्मण जप्रेल	समाजसेवी
११.	श्री लक्ष्मण बोहरा	शिक्षक
१२.	श्री प्रेमबहादुर कडायत	बुद्धिजीवी
१३.	श्री सुमिता जप्रेल	महिला
१४.	श्री अनिता जप्रेल	महिला
१५.	श्री कटकबहादुर जप्रेल	शिक्षक
१६.	श्री देवराज जप्रेल	समाजसेवी
१७.	श्री भक्तबहादुर बि.क.	शिक्षक
१८.	श्री सुरेन्द्रबहादुर जप्रेल	विद्यार्थी
१९.	श्री प्रकास रोकाया	स्वास्थ्यकर्मी
२०.	श्री ऐनबहादुर जप्रेल	शिक्षक

परिशिष्ट 'ख' परालको आगो कथा

- गुरुप्रसाद मैनाली

चामेकी स्वास्नी गौँथली सारै मुखाले थी । राम्रा मुखले बोल्यो भने पनि बाङ्गावाङ्गा कुरा भिकेर निहूँ खोज्थी । दुईचार दिन बिराएर सधैं लोग्नेस्वास्नीको भगडा हुन्थ्यो ।

एकदिन बेलुका चामे हलो जोतेर घर आएको, गौँथली दैलो अलयाएर गाउँमा बिहा हेर्न गएकी रहिछ । दिनभरि जोतेर आएको, भोकले लखतरान थियो । हलोजुवा कान्लामा ठड्याएर गोरु बाँध्न लागेको थियो, मष्टिरबाट गौँथली आइपुगी । गौँथलीलाईए देखेर चामे रिसले भुतुकक भो । भात पकाउन त परै जाओस् यस बेलासम्म अगेनामा आगो पनि फुकेको थिएन । हत्त र पत्त देलो उघारेर गौँथली पँधेरातिर हिडी । चामे अगेनामा आगो सल्काएर तमाखु भर्न लाग्यो ।

दर्कनदर्कन लागेको बादलभैँ चामे पिँठीमा धुमधुमती बसेर तमाखु खान लागेको थियो । गौँथली काखीमा गाग्रो च्यापेर आइपुगी । गौँथली ढोकाभित्र पस्न लागेकी थिई, “राँड, दिनभर जन्तीसँग आँखा भिम्क्याएर बसी, यति बेला स्वाड पाछेँ” भनेर एक लात हिकार्यो । गौँथली हुनमुनिदैँ संगारमा लडी । गाग्रो फुटेर ढोकामा पानी छताछुल्ल भयो । गौँथली खवाटाहरु टिपेर आँगनतिर फ्याँक्न लागेकी थी, “मेरो घरमा एकछिन नबस्, जहाँ जान्छेस् जा !” भनेर चामेले फेरि गौँथलीको चुलो समाएर घिसादैँ आँगनतिर पुऱ्यायो ।

अलिकति आफ्नू विराम थियो; त्यसो हुनाले पहिले लात्तीले हान्दासम्म त गौँथली बोलेकी थिइन, तर पछिबाट जब चुलो समाएर घिसादैँ आँगनमा पुऱ्यायो अनि गौँथलीले मुख छोडी— “कोण सल्केको हात, मोराकी जोई भएर बस्नुभन्दा डुबेर मर्नु जाती ।”

“राँडले आफ्नो बाबु त खुब धनाढ्य छ भनिठानेकी होली । गाउँलेको हलो नजोते साँभसबेर खान पुग्दैन, माइतीको धाक लाउँछे !” भनेर फेरि एक लात कस्यो ।

गौथली कड्कला शब्द गरेर रुन लागी । गाउँका सार केटाकेटीहरु तमासा हेर्न कान्तामाथि आएका थिए “मोराहो यहाँ केको रमिता छ हेर्न आएका ?” भनेर चामेले लौरो लिएर लघायो । केटाकेटीहरु हाँस्दै मास्तिर भागे ।

गौथली रुँदै थिई, चामे पिँढीमा गुन्त्री ओछ्याएर सुत्यो ।

भोलीपल्ट बिहान चामे हलो – गोर लिएर भोकै बैसीतिर हिँड्यो । बेलुका घर आएको, गौथली रहिनछ । छिमेकीसँग सोधेको, दिउँसो लुगाफाटो बोकेर माइततिर हिँडी भन्ने कुरा सुनाए ।

यतिबेलासम्म भैँसी आँगनमा रहेछ । चामेलाई देखेर ‘वाइँ’ गयो । भैँसीलाई घाँस हालेर पाडो छोडिदियो । एकछिनपछि गबुआ लिएर दुहुन बस्यो । पहिले त दुई चार सिको दिएको थियो; पछि चामेलाई लात्तीले हानेर बुरुक्क उप्यो । चामे गोबरमा उत्तानो प्यो । गबुआ तीन हात पर पुग्यो । चामेका इस्टकोट, कछाड सारा लुगामा गोबर लाग्यो । भित्तामा मुठीभरिको लाठो ठड्याइराखेको थियो, टपक्क लाठो टिपेर दुई चोट के हानेको थियो भैँसी दाम्लो छिनाएर उफ्रदै कोकलेका मकैबारीमा पस्यो । चामे ‘च्व च्व’ गरेर समाउन खोज्यो, भैँसी चाहिँ तसेर यो छेउबाट ऊ छेउ, ऊ छेउबाट यो छेउ गरेर कुट्न थाल्यो । भर्खर गोडेका मकै सारा सोतर भए । कोकलेकी आमा आँगनका डिलबाट सराप्त थाली – “चामे मोराको बाभौँ होस् ! मोरालाई छेरौँटीले लान नसकेको ! हिजो स्वास्नी कुट्यो, आज भैँसी कुटेर अर्काको वर्षदिन खाने कमाई बिगारिदियो ! कसैको नभाको रिस ! बाजियाले बहादुरी देखाएको होला ! पोहोर धनबीरेले लात्तीले खाँदेथ्यो र बर्खाभरि थला परेथ्यो, बलियो छु भन्दो हो ! परचक्रीलाई कुट्न सक्ने पो सक्ने; आफ्नी स्वास्नी, कीलामा बाँधेको बस्तुलाई कुट्ने के कुट्ने ! साँभ प्यो कि एउटा न एउटा बिठ्याई गरेर गाउँमा खल्ल र बल्ल पाछै । ”

धनबीरका गाउँमा बिहाको भोज थियो । गाउँभरिका केटाहरु जाँड खाएर चुर थिए । कोकले मारुनी भएर मादल बजाउँदै नाच्दै गर्न लागेको थियो । अरु केटाहरु कोकलेका स्वरमा

स्वर मिलाएर गाउँदै ताल दिँदै गर्न लागेका थिए । त्यस्तैमा बहिनीचाथिँ आएर मकैबारीमा चामेको भैँसी पसेको कुरो सुनाई ।

कोकले मारुनीको लहँगै सुद्धा दौडँदै मकैबारीमा पुगयो कोकलेको पोसाक देखेर भैँसी भन् ठाडो पुच्छर लाएर कुद्न थाल्यो । बाँकी रहेका दुई-चार बोट मकै पनि स्वाहा भउ । मकै सोतर पारेको देखेर कोकले आगो भो । चामेका गालामा कसेर दुई थप्पड लगायो । बिचारो चामे केही बोलेन । आधा राततिर बल्लबल्ल चार- पाँच जना भएर भैँसी धपाएर ल्याए ।

भोलीपल्ट बिहान चामे पँधेरोबाट काँधमा पानीको गाग्रो बोकेर आउन लागेको थियो । मास्तिरबाट जुठे दमैकी स्वास्नी भरी । जुठे दमैसँग चामेको साह्रै मेल थियो । जुठेकि स्वास्नीलाई चामे भाउजू भन्थ्यो । चामेले पानी बोकेको देखेर जुठेकि स्वास्नीले हाँसेर भनी - “आय्यू....! लोग्नेमानिसले पानी बोकेको कति नस्वाएको !”

“के गर्नु भाउजू ! राँडलाई माइततिर गाडिहाले, आफूले नबोकेर कसले बोकिदिन्छ ?”

“कुट्न थालेपछि आँखा नदेख्ने, बिचारी नभागोर के गरौस् ?”

“आफ्ना मुखले, छुराजस्तो मुख छ, अनि नकुटेर के गर्नु ?”

“मुखाले भएको अलिकति कुटेरै पनि हो ब्यारे !”

“चुप लाग ! पोर दशैमा जुठे दाईले एक चोटि तिमिलेलाई कसरी कुटेथे ! खोई त एकवचन फर्कायौ ?”

“अँ.... एक चोटी भन्छौ, अहिले पो भक्ति भईरहेछन्, अघिअघि त नकुटेको दिनै हँदैन्थ्यो ! बेलुका भोटे गाउँतिरबाट जाँड खाएर आए, अनि एउटा निहुँ भिकेर कुट्न थाल्थे, भन् चाडवाडको दिनमा त के भन्नु ! दुईचार दिन भरीबादल भो कि आजकाल पनि जीउ दुख्छ । तर आफूले त यो उमेर भो, कहिल्यै मुख फर्काएको थाहा छैन !”

“हो त नि, के कुटेर मुखाले भएकी भन्छ्यौ त ? तिम्राजस्ता सुवान भए पूजा गरेर राख्ने थिएँ !”

“जे भए पनि स्वास्नी जेरीसँग टेक गरेर हुँदैन, कति दिन पानीपधैरो गरेर बस्ने ? भोलि नै लिन जाऊ !”

“ज्ञान जानेर आउँछे भने घर छँदै छ, लिन त पोडे भए जाउँला !”

चामे बाँकटे भोटोमाथि इस्टकोट लगाएको, तेस्रो कछाड कसेको, मयल टल्केको कालो टोपी लागेको, दुई आँखीभौँका माभ्रमा सिन्दूरको टीको लागेको, काधँमा पानीको गाग्रो बोकेको, जुँगाको रेखी बसेको, कालोकालो उक छाँटको देखिन्थ्यो ।

एक दिन बिहान चामे बिहान पिँढीमा बसेर सोतेमा तमाखु खान लागेको थियो । मास्तिरबाट जुठे दमे भर्रयो । अधिअधि छोरो बोकेर जुठे आईरहेको थियो । पछिपछि लुगाको सानो कुटुरो काखी च्यापेर स्वास्नी आउन लागेकी थी । चामेलाई देखेर जुठेले हासेर भन्यो – “के मेलो छ कान्छा ?”

“बसीबसाउ छ दाइ ।”

“स्वास्नीलाई माइत धपाइहालिस् । अब एकलै मोज गर् बस् ।”

जुठेका लोगनेस्वास्नीको खुबै पिर्ती थियो । जुठे सधैं स्वास्नीलाई लिएर माभी गाउँतिर लुगा सिलाउन जान्थ्यो । बाटामा लोगने स्वास्नी घरगृहीथी दुःख सुखका कुरा गर्दै जान्थे । बेलुका पनि कुरा गर्दै फर्कन्थे । राति आँटमा दियो राखेर जुठे विराटपर्वको सिलोक हात्थ्यो । स्वास्नीचाहिँ जुठोचुलो गर्दै सिलोक सुन्दै गर्थी । कहिलेकाहिँ जुठे बेरामी भो भने स्वास्नी गाउँमा धामीभाँक्री खोजदै हिँड्थी । विष्टहरुका लुगा सिउन जाँदा कहिलेकाहिँ जुठे स्वास्नीसँग ठट्टा गरेर किलिक्क घिच्रो तान्थ्यो अनि यसो अर मान्छेपट्टि हेरेर आँखा भिम्र्याउँथ्यो । स्वास्नीचाहिँ “अ...बूढो हुँदा पनि ठट्टा गर्ने बानी नगएको !” भनेर अर्कापट्टि फर्केर हाँस्थी ।

जुठे **चोखीनीति** पनि गर्थ्यो । बिहाने धारामा गएर नुहाउँथ्यो । नुहाइसकेपछि पँधेनीहरुले लुगा पकाएको ठाउँमा खरानीको बिगुत लिएर ‘विद्युतको सरि रुप लिई गगनमा उड्नुभयो भट्ट त्यसै’ भन्ने स्तोत्र पाठ गर्थ्यो ।

जुठेका गृहस्थी जीवनसँग आफ्नूल जीवनको तुलना गरेर चामे बहुते दुःखी हुन्थ्यो । जुटेकहाँ खानपिन गरेर विराटपर्व पढ्ने बेलामा आफ्ना घरमा रुवावासी चल्छ । जुठेका लोग्नेस्वास्नीको त्यस्तो मायाप्रति छ । दुःखसुखका कुरा गरेर सँगै हिड्दछन् । आफ्नी स्वास्नीचाहिँ भगडा गरेर माइततिर हिँड्छे । विहा भएको एतिका दिन भइसक्यो, कहिल्यै राम्रा मुखले बोलेको थाहा छैन । फेरि, एउटा भएको भैँसी पनि नजिक पर्न दिँदैन ! आफू त माइत गई गई, भैँसीलाई पनि एकहाते पारेर गई । यस भैँसीले गर्दा गालामा कोकलेको लबटो पऱ्यो । भीरबाट घच्याइदिऊँ भने साउको डोको; भोली आएर साउँले बाँध्छ । आफूले जुठो चुलो नगरे भोकै बस्नुपर्छ । यस्तो छुसी जिन्दगी बिताउनु भन्दा खरानी घसेर हिड्नु जाती । तर, खरानी घसेर पो के गर्नु र दश घरका कुकुर नभुकाए खान पाइँदैन । उसमा पनि आजकाल फेटा गुथेका मोटाघाटा जोगी देख्यो भने 'कोदाली खन्नाको गाहाराले जोगी भएको' भनेर मानिसहरु गिल्ला गच्छुन् । पाटीको बास हुन्छ । बेरामी परियो भने एक मुठी पानी खान दिने मानिस हुँदैन । अर्काले भनोस् कि नभनोस् आफैँ 'नमोनारायण बा !' भनेर बिगुत लाईदिँदै हिँड्दै गर्छन् । ठुलाठूला भोला भिरेर खलाखलामा चहाछ्छन् । यो पनि उही संसारका रापले पोलेको बेलामा टाढाबाट भलक्क हेर्दा अलि शीतलजस्तो लागेको मात्रै हो ।

पहिले आठ दश दिन त चामे गौँथलीको नाउँ लिँदा पनि भ्रम्टला भनेजस्तो गर्थ्यो । तर पछि पछि अलि शून्य मान्न लाग्यो । विचार गर्यो – मुखाले भए पनि सारै जाँगरिली थी । मन लाएर एक भारी घाँस ल्याई भने भैँसी डम्म अघाउँथ्यो । बिहान बेलुका एक गाँस पकाएर खान दिन्थी । ऊ अएदेखि तीन – चार दिन भात खाएँ हँला, नत्र भने खाली भुटेको मकैको भरमा छुँ । ऊ हुन्जेल भैँसीले ट्यामट्याममा दूध दिन्थ्यो । आफैँ दुहुन्थी । ऊ गएदेखि बिच्केको बिच्च्यै भो । सबै जना डाकेर ले भन्छन् । जुठे दमैकी स्वास्नी पनि त त्यसै भन्थीन् । आए आउली, नआए नआउली, एक पटक लिन जानै पर्यो ।

भोलीपल्ट बिहान भातसात खाएर चामे ससुराली जान तयार भो । सन्दुकबाट पनेलाको दौरा सुरुवाल भिकेर लगायो । टोपीमाथि गौँथलीले तमाखुको पोको राखिदिएकी रहिछ, कस लागेछ, कच्याककुचुक पनि भएछ । चामे रिसाएर फतफताउन थाल्यो "राँडीको ढंग हेर, माल

पाएर के गर्नु, चाल पाएँ पो हुन्छ ! आफ्ना बाबुबराजुले बिकेँ टोपी लगाएको भउ पो थाहा पाउँथी ! बाबु खाँडीको टोपी लाएर भाङ्ग्राको गादो पारेर हिड्छ, छोरा किन गतिली हुन्थी ! बाहुनले च्याउ खायो न स्वाद पायो !” एकछिन फतफताएर तानतुन पारेर टोपी लायो । इस्टकोट अर्को थिएन । उही पुरानो लायो । एउटा ओढ्नेको कुटुरो पिठ्यूँमा छड्के पारेर बाँध्यो र हातमा एउटा भुत्रो छाता लिएर हिड्यो ।

चामे ससुरालीका घरमन्तिर चौतारामा बसेर पसिनालपुछ्न लागेको थियो, गाउँदेखि माथि वनको छेउमा घाँसको भारी बिसाएर गौँथली गीत गाउन थाली – “उडी जाऊँ भने म पन्छी होइन्, बस्न त मन छैन ।”

चामे मुरमुरियो – “घाँस खान नपाएर भैँसीको पेट गाइनेको सारङ्गीजस्तो भैरहेछ, राँड यहाँ बसेर वन रन्काउँछे ।”

एकछिन चौतारामा थकाइ मारेर चामे सबस्तारै उकालो लाग्यो । चिलाउनेका बोटनेर पुगेपछि चामेका गोडा अलि गह्रौँ भए । सासु ससुराले केही भन्छन् कि भनेर कुस्तुर थियो । बिस्तार बिस्तार तगारोनेर पुग्यो सासू जुठयानमा बसेर ताप्के मस्काउन लागेकी रहिछ । ससुरो पिँठीमा बसेर तमाखु खान लागेको थियो । सासुलाई देखेर चामेले हात जोडेर ढोगिदियो । सासुले पनि जुठै हातले ढोग फर्काई । चामे पिँठीमा बस्यो । ससुरो हुक्कानली चामेको हातमा दिएर ढोगिदिन निहुरेको थियो चामेले गोडा जोडिदियो ।

एकछिन पछि घाँसको भारी लिएर गौँथली आईपुगी । पनेलाको चोलो, छिटको फरिया लाएकी, फरियाको गुल्थो खुम्च्याएर पटुका बाधेकी, हातमा बाला, घाँटीमा प्वाँलो लाएकी, पुष्ट छाती भएकी, निधारमा सिन्दूरको ठूलो टीको लाएकी, कपालमा गुराँसको फूल सिउरेकी, अलिकति साँवलो वर्णकी निके राम्री देखिन्थी । गौँथलीको त्यो मनोहर रूप देखेर चामे तृप्त भयो । घरमा साक्षात् गृहलक्ष्मीले प्रवेश गरेजस्तो मान्यो ।

साँभ परेपछि गौँथलीले आएर चामेका गोडामा ढोगिदी । चामे गद्गद ओछ्यानमा पल्ट्यो । तर उसका आँखामा निद्राको लेश थिएन । ऊ केवल गौँथली आउँछ कि भनेर बाटो

हेरि रहेको थियो । सबैले खाए । जुठोचुलो गरे । एकछिन पछि को हो कुन्नि बत्ती लिएर चोटातिर गो । त्यसपछि कसले हो कुन्नि दैलो ढप्काएर आग्लो लायो । चामे दङ्ग पऱ्यो ।

चामेका मनमा कुरा खेलन थाले । हरे! त्यो दिन गौँथलीलाई किन कुटे हुँला ? स्वास्नी मानिसहरु बिहा भनेपछि हुरुक्क हुन्छन् । उसमा पनि चढ्दो उमेर, एकछिन बिहा हेर्न गै त ! एकछिन यसो गाउँघरमा रमिता हेर्न गएको पनि खप्न नसक्ने छुसीले के स्वास्नी सुमर्नु ? भात पकाउन अलिकता ढिलो गरी भनेर स्वास्नी कुट्नु भन्दा अधम काम अर्को काम के होला ? अलि मुखाले भएकी पनि कुटेरै हो ! अब घर गै भने कहिल्यै कुट्ने छैन ! जुठे दमैका भन्दा बढी माया गरेर राखिन्न भने अनि भन्नु ! मनमा कुरा उत्तिकै खेलिरहेका थिए, तलतिरबाट उपियाँले उत्तिकै टोकथे ।

बिहानपख ढोका उघारेर शब्द आयो । गौँथली आई कि भनेर चामेले ठाड्ठाडो कान लायो । पछि हेर्दा ससुरो बुढो रहेछ । ससुरो दैलो उघारेर करेसातिर पिसाब गर्न गयो । चामेले रातभर निमेष लाएन ।

गाईवस्तु फुकाउने बेला भएको थियो । ससुरो पर्खालमा बसेर तमाखु खान लागेको थियो । सासुचाहिँ पिँढीमा बसेर मकै छोडाउन लागेकी थी । गौँथली भित्र मभेरीमा जुठोचुलो गर्दै थी । चामेले अलि लाज मानेजस्तो गरेर ससुरासँग भन्यो – “खेतीकमाईको बेला छ, ससुरा ! छोरी पठाईदिनुपर्यो ।”

ससुराले एकछिन खोकेर अनि नली गालामा अड्याएर भन्यो– “हुन त ज्वाइँ, गरिब र सरिब भनेर अनेक थरिका नाउँ राख्यौँ अरे ! तर गरिब भए पनि आजसम्म कसैका घरमा पोल्टो थाप्न गएको छैन । पाउ पुजेर दिएको तिमीलाई हो ! आफ्ना स्वास्नी राजी गराऊ, लैजाऊ, कसैले छेकेको छैन !” चामेले डिच्च मुख लायो । एकछिनपछि जुठोचुलो सिध्याएर डोको नाम्लो लिएर वनतिर जान लागेकी थी, चामेले पाखुरामा समाएर भन्यो –“डोको नाम्लो समाएर कता नि , हिँड घर जाऊँ । ”

“घर त मारे नि जान्न !”

“घर नगए कहाँ जान्छेस् त ?”

“एउटा जीउलाई के, जहाँ गए पनि त भो नि ! जोगिनी हुन्छु, जान्छु !”

“भैँसीलाई घाँस कसले काटिदिन्छ र जोगिनी हुन्छेस् ?”

“काट्नु क्या आफ्ना भैँसीलाई आफैँ घाँस !”

“धेरै नबौला, खुरुक्क हिँड ।”

“घर लगेर फेरि निहँ भिक्दै कुट्दै गर्नुलाई ?”

“अब पोडे भए केही गरुला !”

“ भो नापियो !”

एकछिनपछि लुगासुगा लाएर सिँगारपटार गरेर गौँथली बाहिर निस्की । सासु बूढीले एउटा सानू पोको र एक ठेकी दही ल्याएर अगाडी राखिदी । पोको काखी च्यापेर गौँथली अधिअधि लागी; चामे ठेकी भुन्ड्याएर पछिपछि लाग्यो । बाटामा चामे र गौँथली कुरा गर्न लागे— “आजकाल भैँसीको दुध कति छ नि ?”

“बिहान बेलुका गरेर एक पाथी ।”

गौँथलीले चामेपट्टि फर्केर ओठ लेप्प्याई ।

घाम डाँडामा बस्नबस्न लागेको थियो । गोठालाहरु गाईवस्तु अधिअधि लाएर धुलो उडाउँदै बिस्तारै उकालो लागेका थिए । चामे गौँथलीलाई लिएर पधैँरानिर आइपुगेको थियो । मास्तिरबाट डोकोमा गाग्रो बोकेर जुठेकी स्वास्नी आउन लागेकी रहिछ । चामेलाई देखेर जुठेकी स्वास्नीले यति लामो जिब्रो भिक्केर हासैँर भनी— “ओहो ! चखेवाचखेवको जोडाजस्तै अधिअधि दुलही पछिपछि दुलाहा, कति राम्रो स्वाएको !”

गौँथलीले मुसुक्क हाँसेर भनी—“भो नहास दिदी, फेरी कुन दिन कटाक्ष पर्ने हो !”

“उस् चाटाचाट गर्न पनि त बेर लाग्दो रहेनछ नि, लोग्नेस्वास्नीको भगडा परालको आगो ।”

परिशिष्ट 'ग'

बभाडी भाषाका कठिन शब्दहरूको सूची

नेपाली भाषा	बभाडी भाषा
लुगा, खरानी	कपणा, साजी
थ्यो, थियो, गर्नु	छ्यो, अर्नु
धनी, पर्खाल	सेट, बान्तु
फुकाउने,	खुने
जीउ, खेत	हण, गणो
स्वास्नी, रमिता	स्वाइनी, रिउता
केटाकेटी	छो-याटाछो-याटी
सासु, थिएन	जीउ, छ्योइनु
पनि, मारूनी	पन, भारत्या
गाग्रो	घणो
बिहान	पर्भात
भाउजू	बौजू
जानु	भानु
ओछ्यान	रस्यान

व्यक्तिवृत्त

नाम : नरेन्द्रबहादुर जप्रेल
जन्ममिति : २०४८/०३/१२
स्थायी ठेगाना : दुर्गाथली गाउँपालीका -५, बझाङ
बाबुको नाम : विक्रम जप्रेल
आमाको नाम : बेलु देवी जप्रेल
लिङ्ग : पुरुष
भाषा : नेपाली
धर्म : हिन्दू
राष्ट्रियता : नेपाली
सम्पर्क नम्बर : ९८६९२१६९४९

अध्ययन गरेका शिक्षण संस्थाहरू

क्र.स.	उत्तीर्ण तह	शिक्षण संस्था	उत्तीर्ण साल
१.	एस. एल.सी.	श्री दुर्गा उमावि सैनपसेला, बझाङ	२०६४
२.	प्रवीणता प्रमाणपत्र तह	श्री दुर्गा उमावि सैनपसेला, बझाङ	२०६७
३.	स्नातक तह	डडेल्धुरा शिक्षा क्याम्पस, डडेल्धुरा	२०७०
४.	स्नातकोत्तर तह	त्रिभुवन विश्वविद्यालय, क्याम्पस, कीर्तिपुर काठमाडौं	२०७४

